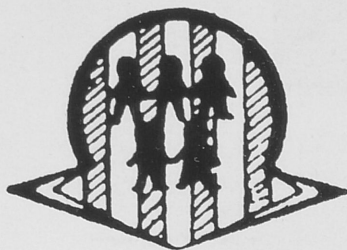

Lluc

NÚM. 824-825 / 2001 700 Ptes. (4,21 €) IVA INCLÒS

Mallorca al futur

FUNDACIÓ
«SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demaneu informació a:
Carrer del Mar, 6 - 3r - 07012 PALMA

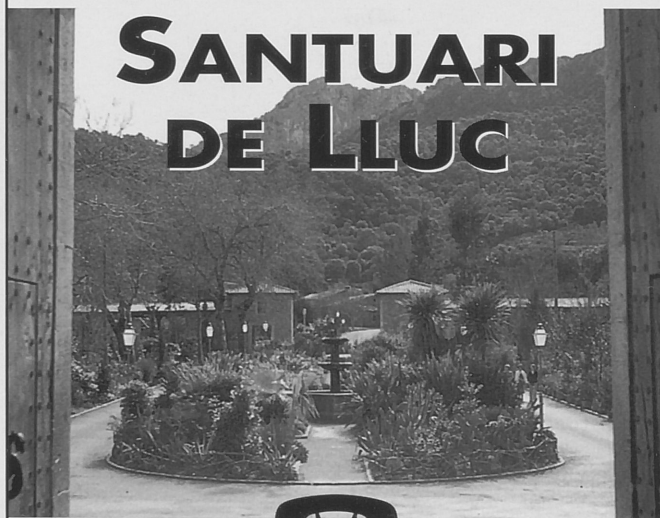
Restaurant
SA FONDA

ESPECIALITATS
CABRIT DE MUNTANYA - PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 971 51 70 22 • LLUC

NOU TELÈFON DEL
SANTUARI
DE LLUC

971 87 15 25

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXXI
SETEMBRE-DESEMBRE 2001
Núm. 824-825

CONSELL DE DIRECCIÓ

CONSELLER DELEGAT
Gabriel Seguí i Trobat
DIRECTOR
Antoni Marimon i Riutort

CAP DE REDACCIÓ
Catalina Sureda Vallespir

ADJUNT DE REDACCIÓ
Nadal Bernat i Salas

CORRECTOR LINGÜÍSTIC
Llorenç Oliver

CONSELL DE REDACCIÓ

Josep Amengual i Batle
Francesc Bujosa i Homar
Miquel Deyà i Bauzà
Pere Fullana i Puigserver
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Maria Martorell Cañellas
Antoni Mas i Forners
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Leonard Muntaner i Mariano
Jaume Reynés Matas
Josep Maria Torres Balaguer

ADMINISTRADORS

Joan Arbona i Colom
Josep Riera i Vila

INFORMACIÓ I CORRESPONDÈNCIA

Revista LLUC
Plaça dels Pelegrins, 1
07315 Lluc (Mallorca)
Tel. 971 87 15 25
Fax 971 51 70 96
Apartat de correus 619
07080 Palma (Mallorca)

Subscripcions: 16,00 € anuals
Estranger: 19,00 € anuals
Preu d'aquest exemplar: 4,21 €

ELS ARTICLES PUBLICATS EN AQUESTA
REVISTA EXPRESSEN ÚNICAMENT L'OPINIÓ
DELS SEUS AUTORS

PORTADA:

Il·lustració de Jaume Mir

EDICIÓ REALITZADA PER

Taller Gràfic Ramon
Gremi Forners, 18 • Polígon Son Castelló
Tel. 971 919 000

07009 Palma (Mallorca)

E-mail: tgramon@retemail.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

S U M A R I

Pàg.

2 **EDITORIAL**
El futur.

DOSSIER: MALLORCA AL FUTUR (coordinació: Joan Mir i Obrador).

3 **Francesc Antich Oliver:**
Illes Balears. Perspectives del segle XXI.

8 **Pere Sampol i Mas:**
Les Balears segle XXI, els reptes d'un país.

11 **Maria Antònia Munar i Riutort:**
Més autogovern per un futur de qualitat.

12 **Josep M. Llauredó:**
Lliçons (disperses i modestes, però necessàries) de prospectiva.

16 **Rosa M. Calafat:**
El català i els Països Catalans. Present i futur: *una mà renta l'altra i totes dues...*

20 **Catalina Cantarellas Camps:**
La ciutat dins la ciutat (a propòsit de Palma en el segle XXI).

27 **Francesc Bujosa:**
La ciència i el futur.

29 **Llorenç Valverde:**
Venedors, mentiders, despistats i el futur.

32 **Miquel Àngel Vidal:**
Poesia inèdita en català de Joan Palou i Coll.

39 **Pere Ferrer:**
L'economia mallorquina sota l'impacte de la Gran Guerra (1914-1919).

41 **Josep M. Benet i Jornet:**
Un senyor de Mallorca.

49 **Carles Cortés Orts:**
Començar a escriure: el repte de Mercè Rodoreda en els anys trenta.

54 **L'ESGLÉSIA NOSTRA**
Josep Amengual i Batle:
En el II Centenari del Catecisme de Mallorca i propostes per a un de nou.

60 **A LA CIUTAT DELS LLIBRES**
Nicolau A. Dols Salas:
Baltasar Gracián —i altres enginyosos autors— *Art de prudència*.
Hillgarth, J.N.: *Diplomatari lul·lià: documents relatius a Ramon Llull i a la seva família*.

63 **MOSTRADOR**
Petita mostra de les darreres produccions editorials.

El futur

El futur tecnològic és més previsible que el destí d'un poble. El pensament científic progressa segons unes regles universals que miren d'excloure la passió i la ideologia; de tota manera, actualment, la investigació científica requereix tants de recursos econòmics que resta condicionada pels governs i les organitzacions responsables d'aportar-los. L'evolució d'un poble també és el resultat de les forces internes i dels condicionants externs. La història d'una nació, com a punt de partida, i les fites que es proposa, com a port d'arribada, són els fonaments del seu futur. Però, del present i del passat compta sobretot la percepció que en tenim, perquè és d'aquesta percepció d'on hem de treure les moltes o poques forces necessàries per vèncer les dificultats externes i modificar els successius presents per tal d'anar fent real el futur imaginat.

Durant segles hem patit penúries, però disposàvem d'un mite creador i recreador d'un passat gloriós: el rei En Jaume i la victòria fundacional del nostre reialme. Aquest mite ens feia creure en la capacitat de proposar-nos i d'executar grans empreses. El nostre sol esforç havia bastat per assolir impossibles. Aquesta és la magna energia que ens ha permès superar èpoques difícils. Però hem volgut desmar el mite sense comptar amb un present generador de confiança, i això ens provoca aflicció. Sense autogovern, aquesta terra tindrà un futur, però no serà el seu futur. O almenys això pensam tots quants necessitam creure que la nostra cultura és, encara, un tret essencial d'aquestes illes. El present viu la tensió entre un poder polític magre i unes esperances que brosten amb força cap a una sobirania suficient. De com es resolgui aquesta tensió, en depèn no el nostre futur, sinó una condició elemental i necessària: l'energia per pensar-lo. ■

Illes Balears. Perspectives del segle XXI

EL TEMPS ESAÏT

La Història aspira a esser la ciència del passat. Cada generació d'historiadors treballa amb afany per aproximar-se, una mica més, a una veritat que, un dia, a força d'afinar i refinar els estudis, ha d'arribar a esser una certesa plena i absoluta. A mesura, però, que s'acumulen les recerques històriques la realitat passada apareix cada vegada més immensa, múltiple i, a la fi, inassolible. Una mica com a la rondalla del llumeneret blau, els historiadors fan camí cap a un punt que s'allunya com l'horitzó. Afany inútil? De cap manera. Allò que importa és la voluntat d'entendre i comprendre. El camí, infinit, és ple de troballes apassionants. I això és el que importa.

Si l'estudi del passat és, al cap i a la fi, encaixar l'horitzó, la reflexió sobre el futur ens ha de semblar encara més quimèrica. Si no aconseguim que la Història sigui del tot una ciència, quin absurd no serà tot això d'aficar-nos, ni més ni pus, amb allò que encara no ha succeït? Tal vegada, no obstant això, l'arriscada tasca de pensar el futur ens durà a establir com volem que siguin els temps que han de venir encara. La reflexió sobre el demà ens obre els camins del futur. Dir quines són les perspectives de les Illes Balears és començar a decidir el nostre futur col·lectiu. Del pensament deriva, inevitablement, l'acció.

Reivindiquem, amb tot dret, la reflexió sobre un segle XXI que no apareix, ben segur, com un caminal de roses. Fa temps que s'ha esvaït el somni d'una Humanitat que avançava —en línia recta, naturalment!— per un camí ascendent de perfecció. Era una creença general que la civilització —i dir civilització era dir Europa— s'estendria arreu del món com una aura benèfica. És clar que encara hi havia molts de pobles primitius i endarrerits. Però l'home blanc acomplia el deure feixuc de dur endavant una colonització mundial que acabaria fent entrar totes les gents en el paradís compartit d'un progrés universal.

De tot això, encara no fa un segle. Aquell somni era vident encara a les portes de la Gran Guerra. Llorenç Villalonga —entre el sarcasme i la nostàlgia— féu la caricatura, a *Bearn* sobretot, d'una admiració badoca pel progrés. Ara ens sorprenem d'aquella gent que, amb tota bona fe, situava l'edat d'or en un futur més aviat pròxim i quasi a l'abast

de la mà. S'acostava, amb passes de gegant, l'hora de la benaurança: el progrés hauria resolt totes les incògnites i els homes —i les dones, naturalment— viurien feliços a l'Arcàdia bucòlica, ja no sota les normes de velles supersticions, sinó d'acord amb les lleis d'una Ciència que ocuparia el lloc dels déus morts i oblidats.

UN FUTUR D'INCERTESA I ESPERANÇA

El segle XX esvaï tots aquells somnis. Dues guerres mundials haurien d'haver bastat per posar una mica de seny en el món. Però foren seguides d'una confrontació maniquea —imperi del bé contra imperi del mal— que no derivà en una tercera guerra perquè les armes nuclears advertien que el planeta es cobriria amb un sudari de cendra. La guerra freda

acabà sobtadament quan un dels dos imperis —el del mal, és clar— s'esfondrà com un castell de cartes. Entre l'inici de la Gran Guerra (1914) i la caiguda del mur de Berlín (1989) hem vist transcórrer un segle tan breu com devastador. L'hem deixat endarrera sense gaire nostàlgia. Espanya hi conegué la pitjor Guerra Civil de la seva història, seguida de la dictadura més llarga i sagnant. Tot això és aigua passada. Però les lliçons del passat ens impedeixen, amb el segle XXI per endavant, recaure en els somnis, ingenus i quimèrics, que floriren temps enrera.

Davant la nova centúria, les Illes Balears tenen unes perspectives favorables que no ens han de fer perdre de vista, però, el risc que seria deixar-nos endur per un optimisme insensat. Les Illes Balears es jugaran, en el pròxim segle, ni més ni menys que la seva identitat històrica, cultural i lingüística. Un camí errat pot significar que allò que començarem a esser en el segle XIII acabi definitivament en el segle XXI. La inèrcia ja no juga a favor nostre en cap terreny. Si volem mantenir i enriquir la nostra cultura hem d'esser, alhora, protectors coratjosos i creadors dinàmics. La normalització de la llengua catalana és una partida a vida o mort. De poc servirà que el nostre idioma estigui a les escoles i als papers oficials si desapareix dels carrers i dels comerços.

AUTOGOVERN I FUTUR

Hem consolidat l'autogovern de les Illes Balears? Sobre el paper, potser. Però no ens deixem enlluernar per l'Estatut d'Autonomia, els increments competencials, el nou sistema institucional... Ens trobam davant una ofensiva neocentralista que pretén reduir el nostre autogovern. Mentre les Illes Balears hagin de lliurar al poder central uns recursos que necessiten les nostres institucions, l'autonomia serà més aparença que altra cosa.

I només un autogovern fort i amb recursos suficients podrà dur endavant la tasca difícil de fer que a les Illes Balears la riquesa i la qualitat de vida se situïn al mateix nivell i s'hi mantenguin en el futur. I qui farà de les Illes Balears una societat globalment cohesionada. Qui evitarà que el nostre país es fragmenti en múltiples societats —de rics o de pobres, d'autòctons o d'immigrants— que coexisteixen però que no comparteixen? Sense una acció conjunta i coordinada entre les institucions i la societat civil no és possible integrar una immigració creixent, tant la que ens arriba de la Unió Europea com la que ve d'Europa enllà.

Més encara, només un autogovern fort recolzat en una majoria social sòlida pot afrontar amb possibilitats d'èxit el desafiament d'ordenar un territori. La qüestió és particularment difícil atès que la pressió sobre el territori deriva, al cap i a la fi, del model econòmic que tinguin les Illes Balears. El consum de territori no és un fet aïllat. És, contràriament, part d'un sistema. Només unes institucions d'una solidesa a tota prova poden combatre i triomfar de grups de pressió d'un pes aclaparadorament decisiu. Però hem d'optar entre el guany dels especuladors —la nostra terra és el gran negoci— i un control que garantirà un futur a les pròximes generacions al llarg del segle XXI i més enllà.

No obstant això, un sistema d'autogovern, per fort que sigui, no garanteix plenament el futur. Dins una societat democràtica, són els ciutadans els qui decideixen. Però quan l'au-

togovern és precari —i el de les Illes Balears encara ho és— la voluntat dels ciutadans expressada democràticament pot esser burlada mitjançant el recurs als poders exteriors. Des de fora, es planegen i s'executen encara iniciatives nefastes per a la nostra terra. La primera de totes, el drenatge sistemàtic de recursos. Sense finançament no hi ha planificació de futur possible. En aquest sentit, el Règim Especial de les Balears és emblemàtic. Amb la perspectiva d'uns pocs anys ja sabem que no devia esser gaire cosa més que —dins la desesperació de la dreta per retenir un poder que li fugia de les mans— que una jugada espectacular per enlluernar l'electorat. Perdut el poder, la llei s'ha convertit en un recordatori incòmode. La tàctica és ara la demora cínica mentre passen els anys i les Illes Balears perden, una vegada més, recursos decisius.

D'altra banda, s'intensifica la pressió per desfer o alterar —de fet i de dret— els àmbits competencials del nostre autogovern. Mentre les institucions de les Illes Balears impulsen una política territorial, social, educativa, comercial... en una direcció topem amb una ingerència contrària des del Govern Central. Mentre des d'un poder ens puguin imposar autopistes, encimentar les costes, impedir la protecció del petit comerç, minvar l'autonomia universitària, aturar la millora de les pensions més baixes... qualsevol planificació seriosa del futur resultarà fictícia.

IDENTITAT DINS EL CANVI GLOBAL

Un segle és, calendari en mà, ben poca cosa dins la trajectòria històrica, més que mil·lenària, de la Humanitat. Ara bé, els temps moderns han significat una acceleració vertiginosa en tots els ordres. I el ritme dels canvis no ha fet altra cosa que incrementar-se fins al punt de resultar gairebé inassimilable. Una innovació pot obrir un abisme cultural entre dues generacions. Els nostres fills manegen l'ordinador amb la mateixa naturalitat que nosaltres teníem a les mans la ploma o el llapis. I els canvis arriben avui, dins un món globalitzat, a tots els racons del planeta amb una rapidesa devastadora.

El temps històric sofreix una acceleració progressiva derivada dels formidables avenços científics que es produeixen dia a dia. Curiosament, a mesura que els canvis s'acceleren, les ideologies tendeixen a l'immobilisme. Com si, davant una realitat que ens fuig de les mans, les idees —en comptes d'adaptar-se a la rapidesa dels canvis— volguessin convertir-se en un refugi tranquil·litzador destinat a unes societats que tenen por de les transformacions que experimenten. Hi ha dos grans referents aparentment antitètics. D'una banda, Francis Fukuyama amb *La fi de la Història*. Acabada la divisió de la Humanitat entre dues ideologies antagoniques —capitalisme contra comunisme— el vencedor proclama que el seu sistema és l'únic i definitiu. La democràcia liberal, expressió política del capitalisme triomfant, serà la norma universal. Simple qüestió de temps que els països s'hi vagin incorporant. La resposta de Samuel P. Huntington amb *El xoc de civilitzacions i la reconfiguració de l'ordre mundial* intenta reintroduir l'element conflictiu enfront de la idíl·lica visió de Fukuyama. Segons Huntington, la Humanitat s'ha estructurat en civilitzacions que lluiten per l'hegemonia. Hi pot haver treves, però la lluita, prest o tard, retorna. La pau és un miratge.

Anotem-ho dins les perspectives de les Illes Balears per al segle XXI. Serem un país modern o, senzillament, no serem. No tenim opció d'escollir entre un passat que desapareix i un futur emergent. Fermar-nos al passat és condemnar-nos a desaparèixer amb ell. Però el futur que hem de construir a les Illes Balears no es fonamenta en el buit. El repte és esser absolutament moderns des de la nostra personalitat històrica, cultural i lingüística. La modernitat ens obre nous horitzons, però ens planteja també desafiaments de gran volada. La globalització no és, ben segur, neutre en cap sentit. El títol d'un llibre dedicat a José Bové, líder pagès i francès de l'antiglobalització, és tota una definició: *El món no és una mercaderia*.

Establir, amb mínimes possibilitats d'encertar, com poden evolucionar les Illes Balears al llarg del segle XXI és, per tant, un joc de màxim risc. Hi ha massa elements en joc i, sobretot, no podem preveure quins poden aparèixer i alterar, radicalment, les previsions més raonables. No obstant això, renunciar a la reflexió sobre el nostre futur seria donar, per endavant, la partida per perduda. Les Illes Balears no poden establir, certament, quin serà el seu futur. Però poden lluitar perquè el demà es construeixi d'acord amb la seva personalitat històrica, cultural i lingüística. Aquest és el repte.

PETIT I VELL PAÍS

Veure la Història des d'un petit i vell país com les Illes Balears té, ben segur, els seus avantatges. Nosaltres sabem quantes i quantes vegades un poder triomfant s'ha sentit superior a la resta del món i ha proclamat la validesa universal de la seva cultura. Xina s'ha proclamat el centre de totes les coses. I l'Imperi Romà, meitat llatí i meitat grec, considerà simplement bàrbars els pobles de més enllà de les seves fronteres. Amb el temps, els historiadors han après a respectar les cultures i, fins i tot, s'han entusiasmat amb pobles que, en ple segle XX, vivien gairebé en el neolític. No hi ha cap norma definitiva, com proclama Fukuyama. I les civilitzacions no són vaixells de guerra que es canonegen, com creu Huntington. El futur de les Illes Balears, si alguna cosa ha d'esser, no serà immòbil ni en l'aiguamoll de la pau ni en el camp del conflicte.

Els anys, i ja no diguem els segles o els mil·lennis, donen seny i saviesa als pobles que saben aprendre de la pròpia experiència i, sobretot, de l'experiència dels altres. Per avançar cap al futur amb probabilitats d'èxit convé preguntar-se què som. I què són les Illes Balears? La resposta no pot reduir-se a un present —més o menys brillant, però conjuntural—, sinó que ha de remuntar-se a una trajectòria històrica que ens doni un punt de partida i uns elements que, transformats i actualitzats, perduren. La Història no ens permet endevinar el futur. Però ens dona les pautes per afrontar-lo amb probabilitats d'èxit.

Les Illes Balears són, d'entrada, el resultat de la interacció entre un medi físic i un element humà. Un petit territori enmig de la Mediterrània occidental, romput, a més a més, en illes d'extensió i població molt desigual. Pensem que 5.014 km² de terrenys no gaire generosos no donen prou per fer de les Illes Balears, ni ara ni mai, un centre de poder. L'afirmació axiomàtica de Fernand Braudel que a la Mediterrà-

nia la Història s'escriu a les terres continentals i no a les illes té, en el nostre cas, una validesa indiscutida. La dependència dels poders continentals és, per tant, una constant de sempre. I que encara perdura.

EL MAL CAMÍ DEL CENTRALISME

Ara bé, les Illes Balears, tot i la seva dependència de poders exteriors, han anat fent també sempre el seu camí. Tot i acceptar que la correlació de forces en cas de conflicte obert amb un poder continental ens era absolutament desfavorable, la dura lliçó dels fets ens ha ensenyat que havíem de treballar en un escenari més favorable. En el segle XIX, el romanticisme s'entusiasmà amb les lluites dels pobles per la seva independència i, en certs casos, per la seva unitat. A mitjan segle XX, la descolonització despertà també eufòries semblants. I la desintegració de la Unió Soviètica donà lloc a quimèriques imitacions amb relació a l'Estat espanyol. Però si lluitar per allò que és possible resulta positiu, pretendre traslladar models inviables duu inevitablement a la frustració o al desastre.

La personalitat històrica, cultural i lingüística actual de les Illes Balears deriva de la conquesta i repoblació catalana del segle XIII. Som, des d'aleshores, un país de la Mediterrània adscrit plenament a l'Europa occidental. Participarem de l'esplendor cultural i econòmica de l'Edat Mitjana. Observem, però, que el Regne de Mallorca no fou un món a part, sinó un element integrat dins una realitat més àmplia, a tots els nivells. Ramon Llull, potser la nostra màxima figura intel·lectual de tots els temps, és un personatge plenament europeu.

La integració de les Illes Balears, derivada de la conquesta catalana, dins un sistema de poder exterior no implicà,

però, la submissió. Tot al contrari, les Illes Balears —totes i cada una d'elles— foren estructurades mitjançant institucions pròpies d'autogovern. El nostre país fou un membre plural de la Corona d'Aragó, no una terra sotmesa. Aquest és un dels elements clau que han determinat la nostra Història. Del segle XIII al XVIII, l'autogovern ha estat una constant dels pobles de les Illes Balears. I no hi renunciarem per cap decisió voluntària: el Decret de Nova Planta fou el resultat d'una guerra perduda.

La realitat històrica dels pobles no pot esser esborrada mitjançant decrets o lleis. La temptativa centralista era una imitació de França. De la monarquia absoluta, primer, i de la república jacobina, després. I fou de llarga durada. Del Decret de Nova Planta (1715) a la Constitució Espanyola (1978) transcorren més de dos segles i mig. El centralisme no implicà, per a les Illes Balears, una simple pèrdua de les institucions d'autogovern. Fou també una temptativa de destrucció de la nostra personalitat cultural i lingüística. Intentada amb tots els mitjans, des del descrèdit fins a la coacció més brutal. Hem estat terra conquerida. Però hem sobreviscut.

EL PASSAT QUE RETORNA

L'Estatut d'Autonomia (1983) no és, en el nostre cas, una simple reestructuració de l'Estat espanyol aplicada a les Illes Balears. No oblidem que el centralisme a casa nostra introduí un element estrany i perturbador que negava la pluralitat institucional de l'arxipèlag. La Diputació Provincial de les Balears significà la implantació d'una estructura centralitzada que, des del primer moment, fou sentida com una destrucció de les institucions de govern de cada illa. Cal retenir el fet —ben significatiu!— que la dissolució de la Di-

putació Provincial fou la primera fita del procés cap a l'autogovern de les Illes Balears. La creació del Consell General Interinsular i dels Consells Insulars de Mallorca, de Menorca i d'Eivissa i Formentera (1978) no tan sols és anterior a l'Estatut d'Autonomia sinó, fins i tot, a l'entrada en vigor de la Constitució espanyola. La prioritat atorgada a la creació dels Consells Insulars mostra i demostra com era de fonamental que cada illa començàs a disposar de govern propi. Només amb la seguretat de tenir, mantenir i ampliar el govern propi de l'illa, cada un dels pobles insulars estaria disposat a donar llum verda a l'Estatut d'Autonomia que establí un sistema institucional per al conjunt de les Illes Balears.

Un dels reptes més apassionants del segle XXI a les Illes Balears és consolidar, alhora, un sistema que faci realitat allò de "Govern fort, Consells Insulars forts, Ajuntaments forts". Dins una societat moderna, la fortalesa de les institucions és fonamental per consolidar el sistema democràtic. Allà on les institucions són febles, el buit de poder és ocupat immediatament per la força decisiva dels grups de pressió. L'experiència ens demostra que l'ideal democràtic són unes institucions equilibrades per una societat civil dinàmica. Però l'enfortiment de les institucions és fonamental per a la consolidació de la societat civil. Unes institucions a mercè dels grups de pressió degraden la democràcia, que es converteix en un formalisme buit. A les Illes Balears, un dels canvis més rellevants ha estat arraconar els grups de pressió i posar les institucions al servei de la ciutadania. Aquest és un element decisiu per construir el futur.

Amb la perspectiva dels anys, avui constatom que els anys 1978-1983 significaren la implantació d'un nou sistema institucional a les Illes Balears, però no un vertader canvi polític. Significativament, l'element decisiu del nou horitzó polític fou, sobretot, la més antiga de les institucions: els ajuntaments. Segurs del seu arrelament històric, en contacte amb els ciutadans i renovats per l'impuls democràtic, des de 1979 es revelaren com a determinants per esvair el llegat de la dictadura i del centralisme. Els devem, entre moltes altres fets positius, les primeres passes de la normalització lingüística, la supressió de bona part de la simbologia franquista i un afany per modernitzar les infraestructures des del més humil llogaret fins als barris més perifèrics de Palma. Després, la dinàmica política ha tendit a concentrar-se en la Comunitat Autònoma i els Consells Insulars. Ara torna a esser l'hora dels ajuntaments. La democràcia no tan sols exigeix institucions fortes sinó, a més a més, equilibrades. Cada una al seu nivell.

Institucions fortes per fer què? Senzillament per construir unes Illes Balears equilibrades i democràtiques. Un dels pitjors errors del centralisme és haver dedicat tantes i tantes energies a destruir la nostra personalitat històrica en comptes de treballar per al progrés i la modernització. La manca d'institucions adients a la nostra realitat ha anat acompanyada —dos segles i mig no són dos dies— de la falta d'una classe política solvent i abocada a fer avançar el país. El poder llunyà creà una mentalitat submissa i cortesana més atenta a obtenir gràcies, favors i privilegis dels governants que a plantejar amb fermesa les necessitats de les Illes Balears. El jacobinisme revolucionari fou, a França, el projecte d'un centralis-

me igualitari que havia d'alliberar el poble oprimint dels petits tirans locals. A Espanya en retenguérem només el vesant centralista, però en comptes de construir una nació de ciutadans lliures, el poder central convertí els potentats locals —els del món rural sobretot— en peces claus d'un sistema corrupte. Favors del poder central a canvi de vots. A la dependència, hi afegírem la degradació de tot el sistema democràtic.

TRANSFORMAR LES ILLES BALEARS, TRANSFORMAR L'ESTAT

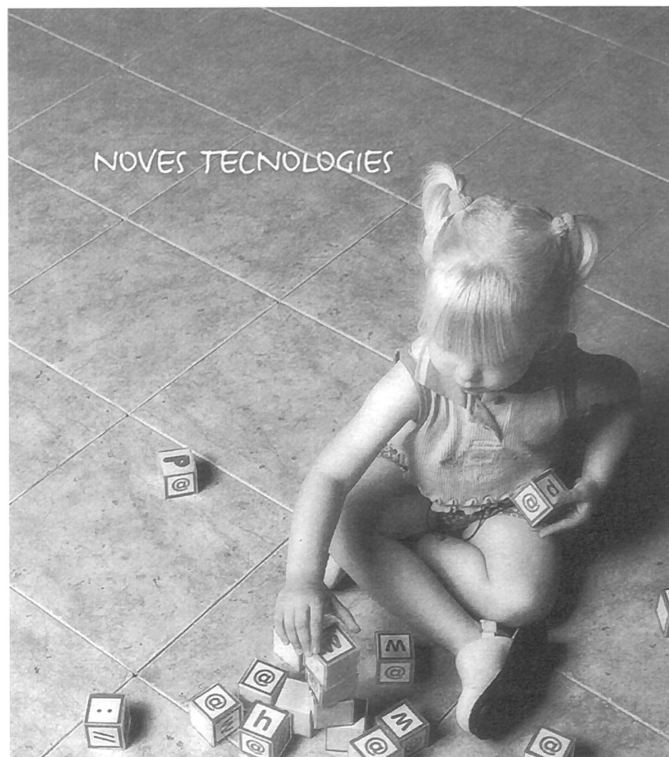
A força de reflexionar, una i altra vegada, sobre el passat, present i futur de les Illes Balears podem descobrir quines són —i quines previsiblement seran— les nostres constants històriques. Quan les coses perduren en temps de crisi i en temps de bonança, és perquè responen a elements estructurals i les situacions conjunturals no arriben a esvaïr-los. Un factor decisiu de les Illes Balears és, d'entrada, la seva situació geogràfica que, dins la dinàmica històrica, afaga una dimensió geoestratègica, geopolítica i geoeconòmica. Avui, sense anar més enfora, de res no serviria la capacitat de la nostra gent, la bellesa dels nostres paisatges, el valor de tot el nostre patrimoni cultural, la suavitat de les nostres platges, la benignitat del nostre clima i tantes altres factors favorables si ens trobàssim situats a l'altre cap de món i enfora de la gent que ens visita o ve a viure amb nosaltres perquè ens té a l'abast de la mà.

Un petit país i de demografia precària situat al centre de la Mediterrània occidental no pot aspirar a desvincular-se de les potències continentals. Ni ahir, ni avui, ni demà. La independència ha estat, a les Illes Balears, un fet excepcional i efímer. Abans de la conquesta catalana, hi ha una llarga relació de conquestes i dependències de poders forans. El nostre destí —acceptem allò que és inevitable— ens indica que estarem vinculats previsiblement a un centre decisorí situat a terres continentals. La nostra lluita ha d'esser conquerir, dins aquesta relació, la màxima llibertat, que és com dir el màxim autogovern.

Hi ha, però, dos camins possibles d'actuació. D'entrada, podem fer de la destrucció de tot lligam amb el poder de fora tot un programa polític de futur per a les Illes Balears. Però la bona política és aquella que elabora programes realistes i obté resultats positius. Res no entusiasma tant com les propostes d'un idealisme radical. Res no enlluerna tant com un bell somni! Però a la fi del camí es desperta la decepció i, a vegades, el desastre.

Les Illes Balears feim part de l'Estat espanyol. I això és el resultat d'un llarg procés. Espanya pogué ésser, fins al segle XVIII, talment allò que s'ha dit que era Itàlia abans d'aconseguir la unitat: una simple expressió geogràfica. Olivares encoratjava Felip IV a convertir-se en rei d'Espanya i no resignar-se a ésser només rei de Castella, d'Aragó i d'altres indrets. Si havia d'arribar a ésser rei d'Espanya era senyal que no ho era! I havien passat més de cent anys d'ençà dels Reis Catòlics, forjadors de la unitat d'Espanya... en els llibres d'Història de l'època de Franco.

La proposta decisiva per al futur de les Illes Balears per al segle XXI és la consolidació del màxim autogovern per poder dur a terme una labor d'ordenació del territori, d'e-

quilibrí social, d'integració dels immigrants, de normalització de la llengua catalana, d'establir una economia productiva i sostenible, la modernització global del país... Per aconseguir un autogovern fort i estable necessitam també que l'Estat espanyol del qual feim part es transformi també en un conjunt coherent i estable de nacionalitats i regions sense relacions conflictives, ni entre elles ni amb l'Estat. La Constitució de 1978 fou una passa decisiva per recobrar unes institucions pròpies. Però només l'establiment d'un sistema federal com a forma d'organització de l'Estat espanyol ens permetrà fer el nostre camí i definir el nostre futur. I també ens permetrà jugar el nostre paper a Europa, una Europa que també ha de donar joc, dins les seves institucions, a les regions i nacionalitats.

La dependència és, certament, un problema. Però els qui intentin resoldre'l embarcant-se en la ruptura de l'Estat espanyol no el resoldran i en crearan un altre. Entenc —com la immensa majoria dels ciutadans de les Illes Balears— que el camí del futur passa per la transformació progressiva de l'Estat espanyol en un sistema federal. Dins aquest nou marc —fruit d'una profunda reforma de la Constitució— la nacionalitat de les Illes Balears seria un estat de màximes competències i de finançament adient. Tenim la voluntat del nostre poble per guanyar el repte del segle XXI. Però, sense aconseguir la federalització de l'Estat espanyol, el futur de les Illes Balears es presenta prou incert. Les perspectives del nou segle no poden limitar-se a la nostra terra. Exigeixen que aportem el nostre gra d'arena per canviar un poder de fora que es resisteix a donar-nos els nostres drets, els nostres recursos i amb una tendència clara a la involució autonòmica. ■

Francesc Antich
President de les Illes Balears

■ PERE SAMPOL I MAS

Dossier: **MALLORCA
AL FUTUR**

Les Balears al segle XXI: els reptes d'un país

Un canvi de segle, de mil·lenni, si em permeteu, és un fet que de manera ineludible ens ha d'abocar a una profunda reflexió sobre el moment històric que ens ha tocat viure i els reptes que se'ns plantegen per encarar un futur que ja és avui. Hi ha molts d'aspectes que podríem analitzar, però aquells que hem fet de la política un compromís irrenunciable amb el nostre país ho hem de fer des de la responsabilitat de saber que en els propers anys ens jugam, ni més ni menys, la continuïtat de tots aquells elements que ens han definit com a poble amb una identitat nacional pròpia.

Les temptatives per dibuixar el futur sempre solen resultar fallides. Recordem les previsions, gairebé de ciència-ficció, que durant tants d'anys es van fer sobre el 2000. Definir, per tant, el que seran les Balears del segle XXI no és una tasca gens fàcil. No obstant això, i aterrant a la realitat, la resposta a aquesta pregunta dependrà en bona mesura de la capacitat que tinguem per establir els models d'elements tan significatius com el desenvolupament econòmic, la cohesió social, la integració cultural o el nivell d'autogovern a què aspiram, entre d'altres.

PER UNA ECONOMIA DIVERSIFICADA

La concreció d'un projecte econòmic per a les Illes en aquest nou segle s'ha de fonamentar en un seguit de pautes, que han de marcar les actuacions de totes les administracions públiques, especialment del Govern autonòmic. Una d'aquestes premisses és trencar amb la vella concepció que l'única activitat que pot ser rendible és la que deriva directament del turisme i l'especulació del territori. La diversificació econòmica no tan sols ha de ser un objectiu polític, sinó que és una necessitat d'equilibri social. Els monoconreus econòmics generen situacions que tendeixen a l'empobriment de les estructures que fan dels països realitats plurals i complexes. La llibertat de mercat s'ha de concebre no tan sols com una simple relació entre l'oferta i la demanda, sinó que s'ha d'orientar cap a l'obtenció d'unes garanties que ens han de permetre disposar a les Balears d'una societat pròspera i equilibrada, tant des del punt de vista social i territorial, com cultural.

La globalització, malgrat els aspectes rebutjables que pugui tenir, ens aboca a un món cada cop més interdependent, el qual ens permet disposar d'instruments prou potents

per fer possible la coexistència d'altres empreses distintes a les del turisme a les Balears. Indústries com el calçat, el disseny de moda en pell, la bijuteria, el sector del moble, les empreses agroalimentàries, etc. poden consolidar i augmentar significativament el seu pes dins la nostra economia si són capaces d'adaptar-se a les demandes d'una societat cada cop més exigent. Activitats com l'agricultura, la ramaderia o la pesca hauran de trobar un nou encaix dins el teixit econòmic d'aquest segle a les Balears. Ateses les nostres condicions insulars, no podem competir en determinats nivells quantitius, però el que sí podem fer és crear un nou concepte d'explotació agrària que faci de la qualitat, del tipisme dels productes o de la producció ecològica un fet diferencial que en garanteixi la viabilitat, no tan sols dins l'àmbit balear, sinó també als mercats exteriors que cerquen la genuïnitat d'allò que és singular i autèntic. No podem, tampoc, deixar passar de llarg aquest tren que s'anomena «nova economia», i que ens abocarà cap a una nova revolució social sense precedents en la història de la humanitat. Per això la recerca i les empreses vinculades a les tecnologies de la informació han de trobar a les Illes Balears un magnífic escenari on poder-se desenvolupar.

La clau del nostre èxit ha de ser fer compatible la pervivència competitiva de les petites i mitjanes empreses autòctones amb la presència de les grans empreses multinacionals. Un país necessita disposar d'un teixit productiu propi, integrat per indústries i comerços dinàmics, que responguin a les demandes específiques del seu entorn immediat, i que siguin fruit de la cultura empresarial de la zona, si no vol caure en la despersonalització més absoluta.

RECURSOS I FORMACIÓ

Difícilment podran assolir aquests reptes les Illes Balears si no disposen dels mitjans que ho possibilitin; si continuem sent una de les comunitats autònomes amb un dels nivells més baixos, no ja d'estudiants universitaris, sinó de batxillers i, sobretot, de formació professional. El futur dels pobles és donat pel nivell de formació, tant tècnica com humana. Per tant, tot apunta que aquesta és una de les grans assignatures pendents que haurem d'aprovar tot just començar aquest segle XXI si volem encarar els reptes de la modernitat.

No podem deixar de banda, tampoc, les infraestructures i les inversions públiques que han de garantir que els nostres ciutadans puguin gaudir d'uns serveis que s'avenguin a les seves necessitats econòmiques, socials, culturals, etc. No té sentit que la comunitat autònoma que genera més riquesa per càpita i que contribueix amb un major esforç fiscal a les arques de l'Estat sigui una de les més mal finançades i estigui mancada d'inversions estatals per part del Govern de Madrid. I això, tant si aquest Govern és en mans dels populars com dels socialistes espanyols. En aquest nou segle això haurà de canviar perquè els ciutadans que vivim a les Illes Balears tenim dret a disposar dels recursos que tant d'esforç ens costa de generar per poder invertir més i millor en hospitals, escoles, carreteres, ferrocarrils, protecció del territori, infraestructures hidràuliques, benestar social, normalització lingüística, etc. Però això, sens dubte, requerirà que des del punt de vista polític al nostre país

es produeixi una vertadera catarsi entre el que representa el nacionalisme progressista i el conjunt de la societat de les Illes Balears per poder exigir aquests drets amb més força.

QUALITAT DE VIDA

Tots aquests elements que defensam, els volem consolidar aquest segle XXI dins el que s'ha anomenat la societat del benestar, i que ha estat un dels principals guanys de les socialdemocràcies europees. Una societat que es fonamenta en la universalització de drets tan bàsics com l'educació, l'atenció sanitària, la cobertura social de la tercera edat, dels discapacitats, dels joves, la inserció social dels sectors més marginals, etc. En definitiva, una societat presidida per la justícia social i la solidaritat entre les persones i els pobles.

El segle XXI comença amb una prioritat: la defensa del medi ambient i de la salut pública. La saturació urbanística, industrial, energètica, etc. a què hem arribat s'oposa als estàndards de qualitat de vida que són desitjables i progressivament hipotequen la nostra salut i la del planeta. Per tot això, haurem d'assistir a una nova concepció en la qual la idea de desenvolupament haurà d'anar indissociada al que suposa el reciclatge de materials, la rehabilitació de les zones urbanes, la generalització de la protecció dels espais naturals, la racionalització dels recursos energètics, etc. Les normatives reguladores i les tasques de control i vigilància d'aquestes activitats s'hauran d'extremar al màxim per poder donar les mínimes garanties de seguretat als ciutadans. Però haurà de ser l'educació l'eina més eficaç per actuar de manera preventiva i conscienciar la societat del paper protagonista que tots i cada un de nosaltres hi tenim. Precisament perquè aquest nou segle hem d'iniciar el mil·lenni del civisme i dels ciutadans com a persones responsables davant la construcció del seu futur.

EL PROJECTE DE PAÍS

Res del que hem exposat fins ara no tendria sentit si al darrere no hi hagués un projecte de país per a aquesta nova era. Les persones són el suport viu de qualsevol nació, i la nostra és una societat plural, que s'ha de fonamentar en el respecte als individus que la integren i als seus respectius bagatges culturals. No volem construir guetos o compartiments estancs, que amb el temps aïllen i enfronten la gent. Necessitam que tots s'integrin en un projecte comú en el qual ens puguem sentir identificats com a mallorquins, menorquins, eivissencs o formenterers, i universals alhora. Però perquè això sigui possible és fonamental que el nacionalisme polític assoleixi la força necessària per garantir que tant la societat com les institucions assumiran aquests plantejaments com una de les seves prioritats més importants. Aquest projecte de país implica fonamentalment fer de la llengua i de la cultura catalanes, pròpies de les Illes Balears, l'eix vertebrador d'aquesta identitat comuna, que arranca des de les nostres essències de l'Edat Mitjana i volem projectar cap a un futur en el qual coexistiran llengües d'interrelació globals, com l'anglès, amb d'altres que definiran la personalitat dels distints pobles i nacions.

Per aconseguir això, som conscients que, tot i la importància que han de tenir la societat i els particulars en aquest procés, els temps dels voluntarismes han passat a la història. Són els poders públics els que han d'intervenir decididament per invertir una situació que amenaça de tornar-se terminal per a la nostra llengua i cultura. Per això és imprescindible que els governs autonòmics de Catalunya, el País Valencià i les Balears intensifiquin les col·laboracions per fer un front comú en la defensa de tots aquells elements que ens són propis i ens caracteritzen, tant des del punt de vista social i econòmic, com cultural i lingüístic. En aquest darrer aspecte, s'ha de treballar decididament per mancomunat esforços per aconseguir la plena normalització lingüística, tant al món social com econòmic, però sobretot als mitjans de comunicació i d'expressió cultural com són la ràdio, la televisió, internet, la premsa, la música, els esports, etc. en definitiva, creant un espai de comunicació compartit amb continguts i referents propis. No fer-ho ens condemnaria a restar sotmesos als dictats de l'agenda política, social i cultural que marca Madrid per a l'Espanya del pensament únic.

EUROPA I L'AUTOGOVERN

Tot indica que Europa apareixerà en el nou concert mundial com un nou «superestat» que, segons el nostre paper, ha de ser model de prosperitat econòmica, de democràcia, de llibertat, de tolerància amb la pluralitat individual, de respecte amb les nacions que la integren, protector del medi ambient, garantidor dels guanys de la societat del benestar, vigilant amb la salut pública, defensor de la cultura, solidària, etc.

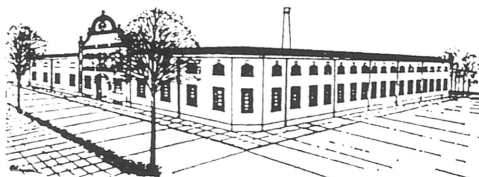
Dins tot aquest procés, però, cal preguntar-se quin és el paper que ha de tenir l'Estat espanyol o la Unió Europea envers el que volem per a les Illes Balears i el seu autogovern. La construcció de la Unió Europea respon a criteris estrictament estatals. No obstant això, la mateixa existència d'aquest procés posa en qüestió la pervivència dels vells estats nació tal com els hem coneguts fins ara. Els processos de descentralització dels grans estats europeus, que s'han produït en aquests darrers anys, ens han obert les portes a una situació en la qual

tard o d'hora haurem d'assistir a una Europa amb una configuració política que no podrà deixar de banda la realitat d'algunes nacions sense estat, com és el nostre cas, o el paper cada dia més actiu dels poders regionals. No serà estrany, però, que dins aquesta situació encara hàgim d'assistir a l'espectacle de les darreres esperonejades de la intransigència dels nacionalismes d'estat. Malauradament, si a Espanya hi ha unanimitat entre els dos grans partits estatals és en aquesta qüestió, al marge de les testimonials dissidències federalistes que puguin manifestar alguns dirigents perifèrics.

A les Illes Balears hem d'encarar aquest segle XXI amb la voluntat d'aprofundir en el nostre autogovern, assumint la majoria d'edat política, o el que és el mateix, exercint el dret a decidir lliurement el que volem ser en el concert de les nacions. Però abans d'arribar en aquest estadi haurem de resoldre altres qüestions tan fonamentals com definir la correcta distribució de poders entre el Govern i els consells insulars; aconseguir un sistema de finançament autonòmic just, que es fonamenti en el concert econòmic; assolir el màxim sostre competencial que permet la vigent Constitució; resoldre els costos de la insularitat, amb un autèntic règim fiscal diferenciat; articular els Països Catalans... i, sobretot, crear consciència de país. Només després estarem en condicions d'esdevenir el que volem. Un petit gran país de la Mediterrània que es presenti al món com un referent de progrés i d'equilibri social. ■

Pere Sampol i Mas

*Vicepresident del Govern de les Illes Balears,
conseller d'Economia, Comerç i Indústria
i portaveu institucional del PSM-Entesa Nacionalista*

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

Telèfon 971 50 19 00

INCA

■ MARIA ANTÒNIA MUNAR I RIUTORT

Dossier: MALLORCA
AL FUTUR

Més autogovern per un futur de qualitat

El futur de Mallorca i de les Illes Balears dins l'àmbit de l'autogovern implica un evident reconeixement del que queda per fer, especialment pel que fa a les infraestructures.

El camí que s'ha fet en els darrers anys és important, però queda encara un llarg trajecte per aconseguir fer de la nostra Illa un referent dins Europa.

Per aconseguir que els ciutadans gaudeixin del nivell d'infraestructures que es mereixen, s'ha de fer un esforç important per dur a terme els projectes que estan inclosos dins l'àmbit de les nostres competències. En el cas del Consell de Mallorca, estam preparant un ambiciós Pla de carreteres per eliminar els "punts negres" de la nostra xarxa viària, millorar les condicions de seguretat de les nostres vies, amb l'objectiu de fer-les més modernes, segures i eficaces. El col·lapse de les nostres carreteres s'ha de solucionar amb projectes assenyats i adaptats a la realitat del parc mòbil de Mallorca. Hem d'evitar que la saturació de la xarxa viària sigui un mal crònic i endèmic de Mallorca.

El de les carreteres és només un exemple del que podem fer dins el nostre sostre competencial. Però hem d'aconseguir, amb un esforç conjunt de tots els partits polítics i de la

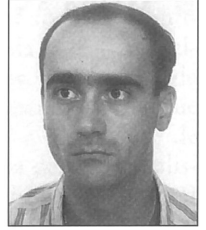
societat, negociar amb l'Estat que aspectes com l'equilibri de la nostra balança fiscal sigui prest una realitat. D'aquesta manera, amb el reconeixement del fet que pagam massa pels serveis que rebem, aconseguirem que es faci justícia amb els nostres impostos.

Precisament és fonamental, i així ho hem fet, reclamar un bon finançament autonòmic, perquè no podem continuar rebent només el que volen des de Madrid. Nosaltres demanem un sistema de finançament que, en un termini no gaire llarg, ens permeti tenir plena autonomia financera. Que puguem gestionar i cobrar els impostos aquí sense necessitat d'anar a Madrid. La qüestió econòmica és vital per continuar lluitant per ser més nosaltres, per tenir més autogovern i dotar les Illes d'una qualitat de vida real en tots els aspectes. Els nostres impostos han de ser més ben gestionats i des de Mallorca estic convençuda que els gestionarem de forma correcta i equitativa. El futur de Mallorca necessita un autogovern ple amb tota la capacitat de decisió, de legislar i, en definitiva, de governar, i en aquesta línia lluitarem des de les institucions. ■

*Maria Antònia Munar i Riutort
Presidenta del Consell de Mallorca*

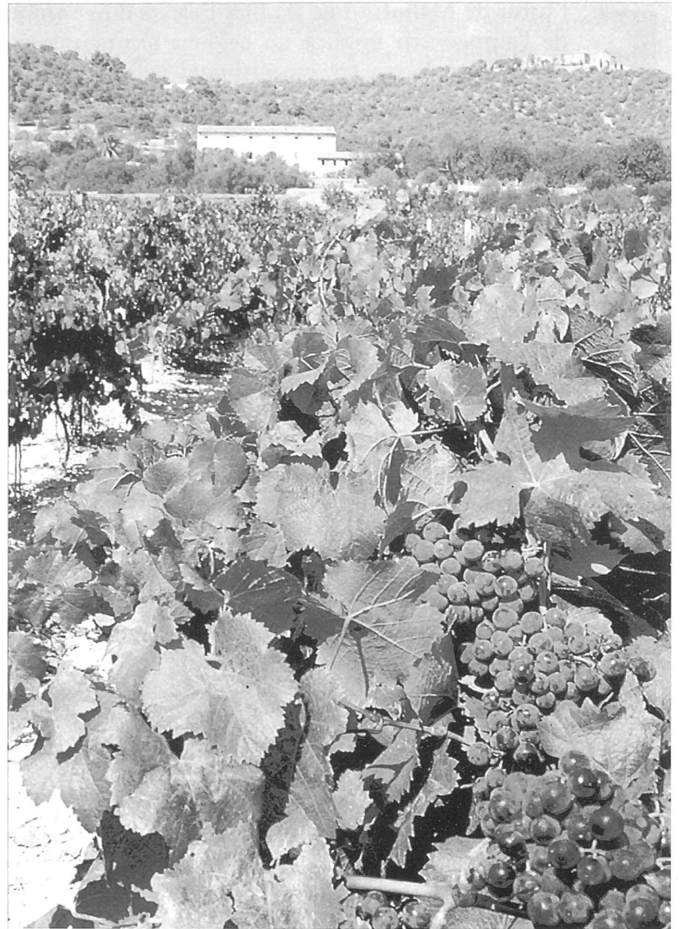
■ JOSEP M. LLAURADÓ

Dossier: MALLORCA
AL FUTUR

Lliçons (disperses i modestes, però necessàries) de prospectiva

La que ha estat segons el rànquing *Fortune* la millor empresa del món els dos darrers anys, la General Electric, un conglomerat que inclou en el seu negoci la producció d'energia, les assegurances, les comunicacions i els mitjans d'informació, la tecnologia, els productes financers i els serveis immobiliaris, entre altres sectors, que dona feina a més de 340.000 persones i que va vendre el 1999 productes per uns 130.000 milions d'euros, amb uns beneficis superiors als 12.600 milions, té una petita part dels seus empleats, una vintena (el 0,006% del personal), dedicats a esbrinar com serà el món d'aquí a deu, vint anys i un poc més enllà. La General Electric no és per això una empresa excepcional, ni això significa que estigui preocupada en absolut per saber quines tendències dominaran l'escena cultural americana o europea en el futur pròxim o llunyà (entre altres coses, perquè una bona part de les seves vendes són material militar i tecnologia nuclear, fet que en fa un exemple políticament incorrecte): més aviat volen saber com creixeran en les pròximes dècades els sectors tecnològics arreu del món, quins tipus de materials demanaran les indústries, quines possibilitats d'assegurances exigiran els consumidors, com s'organitzaran les empreses de comunicacions i, hom suposa, com podran augmentar les seves vendes a tots els sectors. La General Electric és només un exemple de la manera com les grans empreses, ben igual que els governs i les organitzacions no governamentals de tot tipus, miren —a més de dissenyar el futur segons els propis desigs i reconeixent que aquesta tasca no és completament possible, que no en són completament sobirans— de conèixer el futur per adaptar-hi les seves activitats, i en definitiva per sobreviure.

Més a prop, sentim de tant en tant especulacions sobre el nostre futur, especulacions que solen ser tan simples com contundents. Per exemple, i en un context general en el qual la desaparició de moltes llengües serà cada dia més comuna a moltes societats, entre els qui pensen que la nostra, el català, va cap a la normalització, els qui pensen que va cap a la desaparició i els qui pensen que ja està normalitzada i que el futur no serà gaire diferent del present es resumeixen totes les posicions. Aquestes especulacions s'entre-

Foto: *El Día del Mundo*

mesclen amb moltes altres: com acabarà —i si acabarà!— l'explosiu cicle actual del desenvolupament de la construcció i de les activitats immobiliàries a les illes, quin creixement econòmic li succeirà i quins sectors l'encapçalaran, quin futur tindran el camp i els pagesos i d'on traurem els aliments, i tot un seguit de preguntes que cada dia més es refereixen a qüestions molt bàsiques i que presenten molts

interrogants que fins fa poc hom suposava resolta per sempre. Que tornem a plantejar qüestions que en el passat vam creure resoltes no acaba de ser, per als aprenents de prospectiva, una bona credencial.

La distància entre aquestes dues formes extremes de fer prospectiva, de projectar amb una mínima científicitat i amb fonament empíric com serà el futur, pot semblar astronòmica, però si demanéssim a la gent que fa prospectiva a la General Electric que ens expliqués com serà el nostre futur, i poguéssim valorar-ne les previsions, els seus informes —acurats, amb un protocol força experimentat, previsiblement exactes— segurament s'errarien més que els nostres intuïtius i dispersos dissenys, que sovint no van més enllà de la xerrada de cafè. La lliçó d'aquest experiment (només mental, malauradament) és que el coneixement del passat és la primera exigència de l'esguard sobre el futur.

Algú fa prospectiva a casa nostra? Qui? Com? Per què i per a qui? Llevat de les institucions que potser n'han fet per a benefici propi (i que ja ens diran quan vulguin si han encertat o no), la primera conclusió que se'n desprèn és que, si se n'ha feta, fins avui no ens ha servit de gaire. Els problemes de creixement de tot tipus, la manca d'aigua, el col·lapse dels transports, el desgavell de la planificació urbanística i la incertesa gairebé endèmica sobre les possibilitats d'un creixement de l'economia i del conjunt de la vida social més enllà del monocultiu turístic —i molts altres dubtes sobre la nostra situació— han aparegut els darrers anys d'una forma tan greu com sobtada. És ver que l'objectiu de la prospectiva no és només endevinar, però que ara com ara ningú no pugui preveure quan acabarà el procés de normalització lingüística o quins sostres de població ens permetran gaudir de recursos com l'aigua o l'energia de forma comparable als països amb nivells de renda similar vol dir que alguna cosa falla, començant pels números del present. La segona lliçó és que sense conèixer el present, i sobretot sense aprendre'n, el futur no serà mai com voldríem.

Fa només una dècada —l'equivalent d'un segle tal com roda el món— algú ja recordava que les illes són espècies amenaçades.¹ A les mateixes pàgines, s'afirmava que «en aquest moment [1991] les Balears tenen una vertadera *febre constructora*», confirmant algunes previsions que ja figuraven al *Llibre Blanc del turisme a les Balears*, que el 1987 ja anunciava la «necessitat d'una política turística que delimiti el creixement».² (S'hi esmentava, també, a tall d'exemple, alguna cosa sobre que «el paisatge és un altre recurs molt fràgil que ha de ser defensat contra l'excés de construccions»³ o sobre «la millora de la circulació de (*sic*) Palma, impulsant el transport públic en detriment de l'ús del vehicle particular».⁴ Poques seguretats hi havia, en aquella llunyana època, tan segures i indiscutibles com les que es referien al territori, l'única variable que no pot créixer (tret que hi facem d'holandesos o de japonesos i comencem a menjar espai a la mar, cosa que alguns ja han proposat; una previsió: «urbanitzem la mar» serà el crit del futur), però el fet és que van fer fallida i que hem arribat a una situació d'indefinició que no té parió a cap lloc del món, a un present en què tot el territori té un mateix ús, residencial, només matisat pels diversos ser-

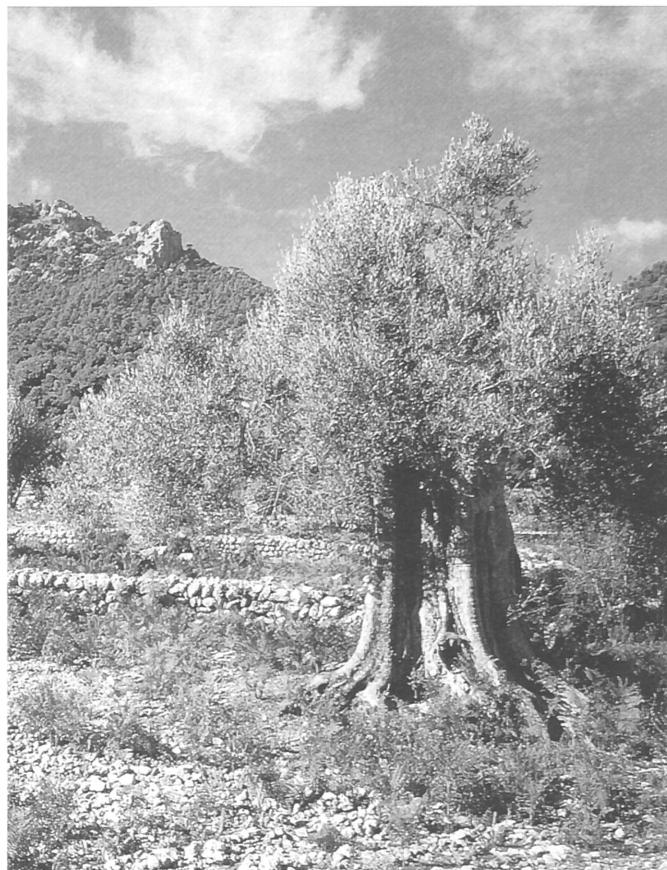

Foto: *El Día del Mundo*

veis necessaris en una economia turística, i només després d'arribar-hi han començat les preguntes. Si recordem la tesi d'Yves Lacoste en el sentit que el desenvolupament a partir d'un determinat nivell de creixement ja no s'identifica amb una o altra estructura tradicional sinó simplement amb el desequilibri, la lliçó serà que l'objectiu de la prospectiva no és controlar el món, sinó adonar-se que vivim en un món que fins ara s'ha revelat incontrolable, o controlat per algú que no hem pogut controlar, i que, sigui o no cert que les illes són unes espècies amenaçades, la prospectiva hauria de servir no només per preveure aquesta amenaça i per mirar d'evitar-la, sinó primerament per concretar quina frontera hauríem de travessar, quin desastre s'ha d'esdevenir per adonar-nos que l'amenaça ha deixat de ser-ho perquè allò anunciat ja és un fet real.

Si fins ara hem anat tirant sense fer prospectiva perquè havíem construït un model sense precedents, és possible que la nostra condemna sigui continuar sent originals. Si el futur s'assembla —com sol fer— al passat i el creixement urbanístic continua a un ritme només comparable a la progressió de les discussions públiques i privades sobre el tema, de les notícies de premsa i de les lleis i reglaments que miren de regular-lo, sempre inútilment, l'aportació del model d'illa-ciutat ens ensenyarà una nova lliçó, com si tota l'illa hagués estat vampiritzada per un Haussman inconegut i impassible als dissenys d'una població massa ocupada a regular

Foto: *El Día del Mundo*

el creixement de les normatives urbanístiques, i a discutir-les, per ocupar-se del creixement de les construccions que suposadament s'havien de regular. La continuïtat entre el passat i el present, que ja és irremeiable, ens ensenya així que la missió de la prospectiva no és superar el passat, sinó evitar trair-lo. Amb un corol·lari interessant: el factor velocitat no és completament menyspreable. Ens hauríem estalviat més d'una polèmica si ho recordéssim, juntament amb tempreigs de prospectiva —només un exemple— com el que anunciava el 1987: «Escarra suggerir la possibilitat d'estudiar l'aplicació d'un impost que recaigui en el turista que arriba a les illes Balears (*handling* de ports i aeroports). Una quantia ajustada d'aquest impost possiblement no afectaria excessivament si fos una petita part de les taxes cobrades per aquests organismes públics que obtenen beneficis d'explota-

ció».⁵ Perquè en això estem, sembla, quinze anys després, només suggerint-ho.

Totes les dades són refutables, no cal dir-ho, però aquesta no és sinó una altra lliçó necessària per a l'aprenent de prospectiva. Ningú no s'espantarà si reconeix que la població actual de Mallorca arribarà d'aquí a poc, segons com vagin les coses, a tres milions d'habitants (exactament el sostre de població que preveia —i temia, amb dades del 1981— l'esmentat llibre blanc), cosa que ens farà una regió metropolitana comparable a la que hi havia a Mèxic DF, a Bombai o a Djakarta a principi dels seixanta. El problema no és tant si podrem fer-nos-en càrrec com aprendre la següent lliçó: la prospectiva ha de servir per assolir el futur, però anant cap endavant, no cap enrere. Ni tan sols el nostre amor a la terra, que proclamen amb igual fervor els mallorquins més arrelats i el darrer alemany arribat disposat a viure-hi fins a la mort —molts semblants ambdós al record d'aquell «Tal com ets, tal te vull, ciutat mala» de Joan Maragall...— ens ha d'impe-dir oblidar-ho.

Hem negligit tant aquests consells que ni tan sols les xifres ens consolen, i potser sigui millor així, perquè la prospectiva és més interessant en un món —com el nostre— on no hi ha estadístiques o on les estadístiques no ens serveixen. Entre el 1991 i el 1996 la població a Palma va créixer només un 2.35% (de 297.259 a 304.250 habitants), i entre el 1950 i el 1996 la densitat de població a tota l'illa gairebé un 80% (de 93.73 a 167.95).⁶ Ningú no sap quina població ni quina densitat de població hem arribat a assolir aquests últims anys: millor així, perquè la lliçó hauria estat que hem de fer més prospectiva i menys pressuposts. L'estadística de la densitat de vehicles (756 per mil habitants, l'any 1998, més de vuit-cents ara com ara) és un poc més creïble. I les conseqüències han estat tan definitives, almanco, com rotunds són encara avui els titulars de premsa que les reflecteixen. Un altre exemple, del 1997: «*Matas estudia medidas para frenar la venta de suelo rústico en Mallorca*».⁷ La nostra precisió a l'hora de fer cas de les estadístiques (tot i que ningú no les cregui) és tan infèrtil com inassequible al desànim. Deu anys abans, en el precàmbric del 1987, un diari nacional parlava de «*Mallorca, asfaltada por los turistas*», referint-se a una illa amb una població de 600.000 habitants («*la más alta densidad de población en las islas mediterráneas*»),⁸ si bé s'ha d'afegir que aquests angoi-xants titulars anaven acompanyats d'altres força més tranquil·litzadors, gairebé opiacis: «*El estado ingresa en divisas a través de Baleares 3.000 millones de dólares cada año*». Hem de reconèixer que algú ens ha pal·liat el símptoma, o la malaltia tota, sense assabentar-nos en cap moment del diagnòstic.

I una altra cosa: el segon enemic de la prospectiva és la intuïció (el primer, òbviament, és l'estimació, que n'impedeix l'objectivitat). Potser les nostres idees intuïtives sobre el futur, en què es mesclen els desigs i les creences mínimament fonamentades, no són certes, però són les úniques que ens mouen mentre arriben aquells articles d'objectivitat que algú que sap fer prospectiva ens farà arribar (segurament, per mantenir la tradició, un altre dels perills silenciosos de la prospectiva,

quan la cosa ja no tingui remei; perquè això sí: a explicar-nos amb tots els ets i uts la catàstrofe, *a posteriori*, sempre hem estat uns experts). Si el nostre futur és l'especialització de l'economia, el present és una societat de serveis en què les noves tecnologies continuen sent el futur, un paisatge rural que serveix de perfecta plataforma per observar el tràfec dels vaixells que arriben a l'illa carregats d'aliments que no sabem què són exactament ni d'on vénen i una llengua que opta (especialment en el món econòmic) entre la sort de la llatinització i la desaparició sense més estridències que la de totes les llengües que han mort tan silenciosament com el seu nom. Potser a la prospectiva audaç d'algun valent (intel·ligent) la llengua va poder fer en el passat proper de barrera social i de pont entre el passat i el futur, però el present en què la barrera social és no saber anglès o alemany ha demostrat que l'aposta era, a més d'arriscada, errònia.

Potser l'exemple de la General Electric no sigui el més raonable, perquè (potser) el que necessitem no sigui una prospectiva del creixement, sinó una explicació de quina prospectiva hem de fer per reconèixer que hem de fer prospectiva, o potser perquè hauríem de fixar-nos en l'exemple dels qui creuen que no es pot fer prospectiva des de la pròpia llar i que és necessari acudir a altres institucions alienes —com fan la Cisco Systems, o la Netscape/AOL o l'Skandia, per exemple, que la confien a l'Institute for The Future, per exemple (per si algú en pren nota, a <www.iftf.org>, ara que al preu que està el dòlar...), o potser hauríem de recórrer a l'Institut Nacional de Prospectiva (juro que existeix, però no puc assegurar que no sigui una agrupació de minaires o un sindicat de mags i d'endevinadors) o potser la conclusió correcta sigui la necessitat de crear un Institut Balear de Prospectiva, que com a primer suggeriment hauria de tenir una condició: prohibir-hi parlar d'estimar Mallorca, de l'amor al país i de totes aquestes genialitats que ens han dut irremeiablement i inesperada al present. Potser la conclusió, quelcom així com la lliçó magistral que posa fi a un curs, és que en lloc de prospectiva hem de fer història.

Al final dels telenotícies se'ns ofereix una previsió del temps que farà l'endemà, però sempre he pensat que seria

prou més interessant que ens oferissin una previsió de la manera com evolucionaran les notícies que ens hi han presentat. Potser així ens adonaríem que la previsió de partida és sempre la necessitat de distingir què s'ha de canviar realment i què necessita només un nom nou, i d'aprendre a distingir-ho perquè no ens ho confonguin. La tesi de Jeremy Rifkin (un altre que ens podria donar una mà) —el capitalisme ha canviat tant que els noms ja no signifiquen res tret d'una garantia de continuïtat i de confortabilitat psicològiques per no marejar-se en un món que canvia cada minut, o ras i curt: el capitalisme s'ha reinventat innumbrables vegades per sobreviure— podria afegir-s'hi, a aquest breviar. Gaudint del mateix èxit que els qui han arribat a la felicitat d'haver-se de preocupar només per les definicions, èxit que hem assolit segons totes les estadístiques (i pendents d'una estadística que expliqui a alguns que poden ser feliços perquè sí, sense cap estadística que els hi obligui), ens adonaríem que la lliçó és la mateixa, la necessitat de reinventar-se, i l'objectiu també: no assolir ni desitjar cap xifra estadística ni cap lloc a cap rànquing, per estimables i atractives que ens semblin aquestes propostes, sinó senzillament mirar de sobreviure. Tot esperant l'èxit definitiu, que arribarà quan deixem d'estar-hi preocupats, per sobreviure. ■

Josep M. Llauradó

NOTES

- (1) Morey, M. (1991). «L'impacte del turisme sobre el medi ambient». A *Turisme i Medi Ambient a les Illes Balears*. El Tall, pàg. 34.
- (2) *Llibre Blanc del turisme a les Balears II*. 1987, pàg. 342.
- (3) *Ibidem* 2, pàg. 346.
- (4) *Ibidem* 2, pàg. 378.
- (5) *Ibidem* 2, pàg. 372.
- (6) Com a referència, es pot esmentar que la densitat de població al conjunt del món (tot xifres de 1995 provinents del *Demographic Yearbook* de l'ONU) era de 42 habitants per quilòmetre quadrat, 24 a Àfrica, 23 a Amèrica del Sud, 14 a Amèrica del Nord, 109 a Àsia, 32 a Europa (16 a Europa oriental, 53 a Europa septentrional, 109 a Europa meridional, 163 a Europa occidental), 3 a Oceania.
- (7) Portada del *Diario de Mallorca*, 8 de març del 1997.
- (8) *El País Semanal*, 23 d'agost del 1987, pàg. 45.

"SA NOSTRA"
Obra Social i Cultural

■ ROSA CALAFAT

Dossier: **MALLORCA
AL FUTUR**

El català i els Països Catalans. Present i futur: “una mà renta l'altra i totes dues...”

“Posats a establir comparances entre la doble dependència colonial, a la Guinea estaven molt millor que nosaltres aquí. Mon pare em contava que tenien ordres estrictes de respectar les llengües indígenes, els usos i costums, els tribunals, els matrimonis, la poligàmia... Nosaltres, els catalans, estam molt pitjor perquè no ens reconeixen ni tan sols la nostra condició de colònia.”

Guillem d'Efak (Manacor)

LLINGUA I CULTURA. PER UNA INTERPRETACIÓ ECOLINGÜÍSTICA DEL PRESENT

La llengua no és sols instrument de comunicació. Els qui ens ho fan creure veuen com una maledicció divina la diversitat lingüística. El llenguatge humà és tridimensional, a banda de la funció comunicativa, hi ha l'expressiva i la identificativa.

«Seguint els passos del pensament més enllà de les aparences avui només presto atenció a les formes triangulars.»

(Joan Brossa)

La llengua és el vehicle d'expressió i d'interpretació de l'entorn. En aprendre una llengua, aprenem la realitat que representa i estructura. És a dir, ens immergim en l'avenc de la cultura. I «la cultura» —diu l'intel·lectual català Miquel Bauçà—¹ «més que el tarannà d'una tribu és el sistema de rebuig de què disposa per afrontar les altres, hostils o no hostils. La cosa intolerable de la cultura que mostren i imposen els nostres enemics és que no és un fet aïllat, un meteor, ans una cultura, porca si hom vol, però cultura. No és com un constipat, és una malaltia crònica. L'error de molts dels meus compatriotes és que no l'han considerada així i no han pres cap mesura preventiva i han acabat contagiats, amb els seus símptomes més foscs i llords».

La llengua és element de cohesió grupal, eix vertebrador d'una comunitat lingüística. Ara bé, la llengua com a delimitadora d'una comunitat es crea des de fora de la llengua mateixa. Els mecanismes de socialització i de culturalització

(mitjans de comunicació, lleis, propaganda política, escola...) regulen la consciència col·lectiva, la lleialtat grupal. La lleialtat lingüística, «com el nacionalisme pot ser 'una ideó force', que omple el cervell i el cor humà amb nous pensaments i sentiments i que porta l'individu a traduir aquesta consciència en fets d'acció organitzada».²

Actualment i després de vint anys i busques de normalització lingüística (?) els mecanismes de socialització no ens són gens favorables. I més, hi ha mecanismes tan agressius com fa tres-cents anys. Som davant l'aculturació actual i intensa dels catalans. Uns mitjans de comunicació que fan ús d'un català híbridat (*No et tallis. Truca'ns. És la llet...*). Uns mitjans de comunicació que estigmatitzen els fonemes, el lèxic, la sintaxi catalana, i que potencien el semiparlat. Els anuncis publicitaris difonen les marques en castellà: «Si contenen lletres que representen un so diferent en català, en castellà o en anglès,

posem per cas, la pronúncia sol ser la castellana independentment de l'origen de la paraula».³

Una classe política culturalment desarrelada: «Un dels mals de la política catalana», denuncia l'historiador i exsenador Josep Benet a *El Temps* 881, «és el desconeixement de la història contemporània. Els nostres polítics tenen molt poc gruix cultural; per a comprovar-ho només cal estudiar els discursos que es fan al parlament: es veu de seguida que hi ha molt poca cultura històrica».

Uns llibres de text allunyats de la realitat catalana, i fidels a les províncies espanyoles. Llibres que adapten, sense gaire rigor, la morfologia i el lèxic d'acord al geoelecte; i que, alhora, permeten l'entrada de castellanismes. Llibres que estanquitzen els referents catalans. I així un mateix llibre pateix modificacions absurdes: Jordi —per al Principat i les Illes Balears— és Joan al País Valencià; Roger i Maria —per al Principat i el País Valencià— són Ramon i Maria a les Illes. Mentrestant, els antropònims menys «connotats» són compartits: alberts, laures són comuns a totes tres versions. Un text literari de Maria Aurèlia Capmany és fragmentat i trastocat, sols pel fet de barrar la cohesió grupal dels catalans: «Les faldilles de l'Eulàlia», al Principat; «La faldeta d'Eulàlia», al País Valencià; i «Les faldilles de n'Eulàlia», a les Illes Balears.

Els llibres de text en català de les grans editorials parlen d'Hernán Cortés, però no parlen del rei En Jaume. Parlen de Doñana i de Madrid. Els llibres illencs no parlen del País Valencià i poc del Principat. Els llibres principatins no parlen de les Illes i poc o gens del País Valencià. Els llibres del País Valencià ignoren també la resta del territori català. I els llibres de text de les escoles catalanes fan interpretacions històriques particularment espanyoles.⁴ I fan cert el titular del diari *El Periódico* (2-VII-2000): «Els llibres de text desmenteixen l'*Academia* [...]. Els llibres d'Història més usats sí que parlen d'Espanya».

És aquest un tret comú a les cultures satel·litzades, aquelles que tot i conservar la llengua depenen culturalment —en el sentit ampli del terme— d'una altra.

Josep M. Batista i Roca (1895-1978) explica que «el concepte de nació és conegut: el territori, els lligams històrics, lingüístics, culturals, econòmics, entre els membres de la comunitat nacional. Cal afegir dos factors psicològics: La consciència de formar una nació diferent de les altres. La voluntat de conservar la personalitat pròpia. La consciència de constituir una comunitat nacional distinta priva tota confusió amb elements d'altres nacions [...]. Les terres catalanes representen la unitat mediterrània de la Península. La llengua com a nexa espiritual que les uneix, primer. Segon, la història comuna. Lligams econòmics: l'autopista Alacant-Perpinyà, columna vertebral de la nació catalana. Si volem pensar a la Península i a Europa, hem d'actuar en termes de tota la nació catalana i no sols del Principat».

L'ús de la varietat simbòlica i referencial d'una comunitat lingüística es lliga a l'existència d'un espai geogràfic —polític i administratiu— que permet als membres de la comunitat exercir conscientment i explícita la lleialtat lingüística.

El territori marca els límits d'influència de l'estàndard. Territoris legalment establerts com a diferents, que comparteixen una llengua comuna, adopten solucions terminològiques diferents. El territori té una importància cabdal en el mante-

niment de la unitat lingüística. Enric Valor es dol del fet que «haguessen consentit com a nom del País Valencià el de Comunitat o pitjor encara La Comunitat. [...] Un país que perd la seua denominació autèntica, com es podrà refer? Comunitat es refereix sols a les persones i no també al territori que ocupen». Entendre aquestes paraules d'Enric Valor és entendre que si hom perd els límits geogràfics —el territori— la interrelació dels parlants —límit social— desapareix.

Enric Valor parla, reflexiona sobre la importància de tenir, de mantenir el territori. És en el territori, és dins el territori on es desenvolupa la interrelació lingüística: «Joan Fuster deia coses molt boniques a voltes», explica Valor, «perquè un dia estàvem parlant de la manera en què, a partir de la pèrdua dels Furs, van intentar, els imperialistes antivalencians o anticatalans, destruir l'idioma, i Fuster em deia: «Mira, la dreta és molt intel·ligent; té una gran pràctica perquè em sembla que fa uns sis mil anys que manen, des de Babilònia, Enric, des de Babilònia manen i se les saben totes. Han provat durant tres-cents anys de destruir l'idioma, no han pogut i han girat full i ara s'han dedicat a defensar-lo: no, que no és català, defensen el valencià perquè això és un crim. És una manera de destruir-lo, aïllant-lo de tots els germans, aïllant-lo, quedant-nos sense un gran territori dels que compren llibres, que s'escriuen, etc., etc.. Això em deia Fuster. Diu: Ara intenten destruir-lo alabant-lo, lluitant, però aïllant-lo».

«Clar, si es mira el mapa», continua Valor, «el territori valencià és molt petit [...]. No és per a mantenir un gran mercat; per a mantenir una gran llengua com és el català nostre, el català clàssic, que és el valencià, simplement. Però la dreta això ho sabia: És igual, canviem. Ara direm que el valencià és preciosísim i que s'ha de defensar per damunt de tot. A veure si es moren d'una vegada. Eixa era la idea de Fuster. És senzill. Molt bé».

La fragmentació dialectal i territorial que pateixen els catalanoparlants, subdividits en províncies espanyoles —l'arti-

cle 145 de la Constitució espanyola impedeix la federació entre els territoris dels Països Catalans—, impossibilita l'espai comú necessari per a la bona salut de la comunitat lingüística. El 1998 el *Defensor del Pueblo español* considera inoportú que la Generalitat, les seves empreses públiques i altres institucions hagin de fer servir de manera habitual el català en els seus escrits dirigits a persones físiques o jurídiques de la Comunitat Valenciana i de les Balears.

Actualment els mecanismes de poder amaguen els referents catalans (el nom de Països Catalans és esborrat dels textos d'estudi, dels mitjans de comunicació...); i fan ús a tort i a dret d'una mediterrània allunyada del referent territorial Barcelona-València-Palma. Llibres de text que lliguen el Principat a un **tot mediterrani**, sense les illes Balears. Llibres que lliguen, via mediterrània, el País Valencià a Madrid —capital d'Espanya—:

«Les zones menys poblades són les regions muntanyoses de l'interior, la Meseta i les zones més àrides. La població es concentra al litoral, on hi ha localitats importants com Barcelona, València i Màlaga, i Madrid, la ciutat més gran d'Espanya».⁵

Llibres que lliguen les illes Balears —també mediterrànies— a les Canàries, ben enfora de Barcelona i de València:

«A Espanya hi ha **dos arxipèlags**: el Balear, a l'est de la península, a la mar Mediterrània; i el Canari, al sud-oest, en ple oceà Atlàntic».

«A l'**arxipèlag Balear**, el relleu és poc muntanyós i predomina les planes. Només destaca la serra de Tramuntana, al nord de l'illa de Mallorca».

«A l'**arxipèlag Canari**, el relleu és molt més muntanyós. Les illes occidentals són més elevades que les orientals. A l'illa de Tenerife es troba el pic del Teide, que amb 3.718 metres és la muntanya més alta d'Espanya».⁶

La constant insistència en un mediterrani multivariat, però gens català, és present a tots els mecanismes generadors i difusor del discurs social (escola, mitjans de comunicació, institucions, propaganda política...). «Des del Principat de Catalunya», diu Josep Benet a *El Temps*, 881, «els partits no tenen cap

mena de política d'acostament al País Valencià. I el futur del Principat és al País Valencià. Llavors hi haurà Països Catalans. Aquest fet, a Madrid, sempre l'han vist prou. El moment que el País Valencià s'inclini cap a Catalunya, el mapa de l'estat canviarà. Per això des de Madrid lluiten tant per impedir els corrents que volen acostar el País Valencià al Principat de Catalunya. Una altra mancança dels partits és que tampoc no creen debats perquè a Catalunya Nord no es perdi mai el català».

El «mediterrani» substitueix els nostres topònims. El tren «Euromed» fa la ruta Alacant-València-Barcelona. Miquel Bauçà ho explica així: «Mediterrània, La. La cultura d'aquest nom, a part de no existir, és una grosseria [...]. Cada tribu cultiva i pateix uns mites específics. La mediterraneïtat és un d'aquells que els catalans fóra molt convenient que ens en desempalleguéssim [...]. L'iberisme i la mediterraneïtat són maneres de folklore per tal d'obviar-nos a nosaltres mateixos».

L'any 2000 el Consell de Mallorca i l'Associació de la defensa de la Natura a l'illa de Mallorca editen el llibre *Tramuntana a l'abast dels escolars*. Hi llegim que: «L'arxipèlag balear és una prolongació de la serralada Bètica i segueix una línia que des del cap de la Nau s'estén en direcció nord-est cap a dins la Mediterrània [...]. És la comunitat autònoma de menor extensió de tot l'Estat espanyol. No obstant això, aquesta extensió no és tan reduïda si la comparem amb Andorra, Luxemburg, Mònaco o San Marino, tots països europeus i encara més petits [...]. Sabies que... la punta de l'Esperó, que pertany al municipi de Maó (Menorca), és la part més oriental d'Espanya?». I continua: «Recorda que... la conquesta de Mallorca per Jaume I és el començament d'una nova etapa de la història de les Illes Balears. Pensa que... el fet de la conquesta ens va introduir dins el món cultural europeu». Vet ací que em pensava que la Conquesta també ens havia fet catalans. Aquest petit detall no hi és.

PERSPECTIVES DE FUTUR: EL 2000 I ENDAVANT

Cal partir de dues consideracions prèvies:

— primera, els nostres polítics, «els polítics catalans —Miquel Bauçà 2000— Donen la impressió/que no són d'aquesta Terra,/ tot i estar molt enfeïnats./ Per aquesta meravella,/ de vegades, sent enclí/ a mirar-los, escoltar-los,/ però no ho puc fer, no puc:/ fent aquesta valentia:/ ni el món, ni jo, ni ells/ no en traiem cap benefici: /just desesperació/ i l'augment de la misèria»;

— segona, la nostra cultura (la llengua n'és una part) viu tot i que l'Estat ha decidit negar-ne l'existència.

Vint anys i busques de normalització ens han servit per emblanquinar la façana i tenir encara més emmerdada la casa per dins. 27 d'abril del 2001 el *Diari de Balears* titula: «El Govern Aznar qüestiona la legalitat de la llei de comerç per a l'ús del català. Manté que segons la Constitució el deure de coneixement és exclusiu del castellà». I continua: «El Ministeri d'Administracions Públiques, a través de la directora general de Política Autònoma, Isabel Benzo, ha fet arribar al Govern de les Illes Balears un escrit d'observacions i qüestionaments competencials al projecte de llei autònoma de comerç [...]. Cal recordar que el projecte de llei estableix l'obligatorietat de poder atendre en català a tots aquells comerços amb més de tres treballadors contractats. [...] A continuació, la directora

general de Política Autònoma recorda jurisprudència del Tribunal Constitucional que no reconeix el deure de conèixer les llengües cooficials amb el castellà sense que aquesta circumstància es pugui considerar discriminatòria».

L'augment de la consciència de catalanitat cultural entre els membres de la comunitat catalana provocaria un conflicte polític als espanyols. Per tant, es parla de molta normalització, però no es fomenta la lleialtat lingüística per a la comunitat catalana. Recentment la UIB ha editat uns fullets informatius que ofereixen una «mica d'història». Ens interessa remarcar-hi el tractament d'alguns fets. S'hi diu que «el 1772 una reial ordre va suprimir el nom de Lul·liana i la Universitat esdevingué Literària de Mallorca. Aquest fet va obeir la política que, des de Madrid, impulsava la uniformització de totes les universitats espanyoles mitjançant la reforma generalitzada de llurs plans d'estudis i que, en el cas mallorquí, va suposar un impuls de noves disciplines en el si de les àrees de coneixement ja existents, encara que va continuar el predomini de caràcter marcadament religiós de la seva producció científica». No s'hi explica que el 1785 (per tal d'evitar que els principals —*que preferían la incomodidad de la navegación a la mayor facilidad que les subministraba el viage para Cervera*— estudiassin a Mallorca), el fiscal Fernández de Córdoba i la Universitat de Cervera presenten un recurs contra la Universitat mallorquina. Acusen aquesta institució de «*poca formalidad, poco rigor y exactitud de los poquisimos que ha visto públicos el fiscab*». A partir d'aleshores la Universitat de Mallorca serà només «*para los naturales*». El fullet de la UIB tampoc no esmenta que la Universitat s'hi oposà, tot al·legant que «*considerando el reyno de Mallorca como parte de Cathaluña*».

Cal tenir en compte que fa 300 anys que hi som en condicions difícils, i bona part de la nostra resistència ha estat gràcies al poble. És per això que el poder —i sobretot aquests darrers anys— dirigeix conscientment i explícita l'aculturació del poble català. No hem d'atribuir ignorància a les darreres declaracions dels representants institucionals espanyols: rei, ministres, etc. En dir que la seva «*nunca fue lengua de imposición*»,⁷ 23 d'abril del 2001, fan ús de la malvolença de qui perjudica, de qui assassina planificadament una comunitat lingüística en nom de la democràcia i dels principis d'Estat.

El 12 de gener del 1808, en debatre la qüestió de l'estrangeria eclesiàstica —el darrer privilegi d'estrangeria que ens quedava— és el síndic de la Part Forana, Antoni Pons, qui manifesta l'extrema necessitat que té el poble illenc de conservar aquest dret: «*Nada ganaría la instrucción, perdería mucho que un castellano obtenga el curato de otra villa, cuya lengua ignora, cuyas costumbres no conoce*». Antoni Pons defensa els escassos drets que ens restaven i adverteix del que significà per a Catalunya la Nova Planta del 1715: «*Qualquiera que esté instruido en los sucesos militares, políticos de aquellos años y que tenga noticia de la guerra de Sucesión y haya visto los citados decretos y particularmente el de 7 de julio de 1723, que recopilado en el Auto 30, lib. 3º, tit.º 2º, de los autos acordados conocerá fácilmente que la citada derogación de los privilegios de extrangería fue un castigo de la recistencia de todas las provincias de la Corona de Aragón y premio para los fidelísimos (así dice) vasallos de Castilla*».

Hem de superar la fragmentació en províncies espanyoles. Hem d'exigir a les distintes administracions 'autònòmiques' una acció conjunta que permeti un mercat (polític, econòmic,

cultural) català. El que és inoportú per al *Defensor del Pueblo* és oportú per a nosaltres, per a les nostres xarxes d'interacció social. Hem d'exigir als mitjans de comunicació que parlin de tot Catalunya (de Palma, de Maó, de Gandia, de Girona...).

Som a l'era de les ONG, i molts catalans en formam part. Ajudar és bo. Ara bé, **nosaltres, també, necessitam salvar-nos de l'extinció**. Les nostres exigències no poden ser mínimes. No tenim temps. I, a més, «preu per preu, sabates grosses». ■

Rosa Calafat

NOTES

- (1) Bauçà, M. (1998). *El canvi*. Barcelona, Empúries.
- (2) Weinreich (1996). *Llengües en contacte*. Barcelona: Edicions Bromera, 221-222.
- (3) Torrent (1999). *La llengua de la publicitat*. Barcelona, PAM, 54.
- (4) El segle XVIII, una nova forma d'Estat

Els Borbons

Quan, l'any 1700 va morir Carles II, l'últim rei de la família dels Àustria, va deixar com a hereu dels seus regnes Felip V, un príncep francès de la dinastia dels Borbó, que va començar a regnar a Castella, a la Corona d'Aragó, a Navarra i a les altres possessions de la corona espanyola. [...]

La guerra a les Illes Balears

Una esquadra anglo-holandesa es va apoderar de l'arxipèlag balear el 1706, en nom de Carles d'Àustria.

El 1715 Felip V va recuperar Mallorca i Eivissa, però Menorca va quedar en poder dels anglesos i no tornà a formar part de la corona fins al 1782 (pàgina 228).

El sistema polític: unificació i centralització

La unificació política

Felip V va reorganitzar el sistema polític espanyol. Durant el seu regnat es van abolir, mitjançant els Decrets de Nova Planta, les lleis i les autonomies dels regnes de la Corona d'Aragó (Mallorca, Catalunya, València i Aragó), que s'havien oposat al rei durant la Guerra de Successió. D'aquesta manera es va unificar el sistema polític espanyol [...].

Centralització

Aquesta unificació implicava la centralització del poder. El rei tenia tot el poder polític, que exercien els seus ministres i funcionaris.

L'objectiu principal dels reis i dels ministres espanyols del segle XVIII era augmentar la riquesa del país. Per això es van preocupar de desenvolupar la indústria, el comerç i l'agricultura.

(*Medi Natural, Social i Cultural 6. Educació Primària. Tercer Cicle Balears*. Editorial Vicens Vives, 1999: 229).

(5) *Primària 6. Coneixement del Medi. El Llibre de les preguntes*. Comunitat Valenciana. Voramar- Santillana, 2000: 131.

(6) *Primària 6. Coneixement del Medi. El Llibre de les preguntes*. Illes Balears. Santillana, 2000: 155.

(7) 1768. El català prohibit a l'escola, a l'administració i als sermons. A partir de la Reial Cèdula de 1768 l'ensenyament dels nins catalans, igual que la dels nins mexicans, haurà de fer-se en espanyol. Deia l'intendent Bañuelos: «*Vengan de las provincias de Castilla a enseñar a esta juventud nuestra lengua matriz*». El 1770, a petició de l'arquebisbe de Mèxic, es dicta una disposició, per fer que «*de una vez se llegue a conseguir el que se extinga los diferentes idiomas de que se usa en los dominios y solo se hable el castellano como está mandado por repetidas leyes*». El 1924 surt una llei que amenaça els mestres que ensenyin català amb l'expulsió. La darrera reforma de Pla d'estudis de Mestre de la UIB —feta el 1993— va suposar una retallada considerable de crèdits de català.

Darrer Pla d'estudis de Franco: filologia, 9 (crèdits); preescolar, 9; ciències, 9; socials, 9.

Pla d'estudis democràcia, abans de la Ll de NL (1984): filologia, 30,5 (crèdits); preescolar, 21; ciències, 21; socials, 21.

Pla d'estudis que compleix la Ll. NL (1990): filologia, 56,25 (crèdits); preescolar, 39; ciències, 39; socials, 39.

*Pla d'estudis vigent (no respecta la Ll. de NL. Febrer 1993): llengua estrangera, 21 (crèdits); infantil, 18; primària, 27; musical, 27; ed. física, 27.

La ciutat dins la ciutat (a propòsit de Palma en el segle XXI)

Per al GOB, si li plau

Definir el que avui entenem per Palma en el sentit de ciutat no és una qüestió senzilla. No tant perquè el seu creixement i les contradiccions entre tipus de zones i d'espais, públics i privats, en dificultin una captació unitària, sinó sobretot pel desdibuixament de la ciutat com a focus de cultura, d'un espai per habitar i per viure, per dirimir els assumptes públics, cívics, la *res publica* dels clàssics.

Del seguit de trets urbanístics característics del segle passat, el segle XX, en menciono dos. El relatiu a l'eixamplament de la ciutat n'és un. El que tracta de la recuperació de la ciutat històrica és l'altre. Pel que fa a l'actual centúria, és el substrat cultural i urbanístic existent el que dona les pautes per esbrinar allò que la ciutat del demà pot arribar a ser. Les possibilitats són múltiples, però no infinites. Tot i el perill del reduccionisme, espinzello allò que, si no s'interromp radicalment la cursa contemporània política i econòmica, no definidora però sí responsable de l'urbanisme, esdevindrà la ciutat: la desaparició de si mateixa.

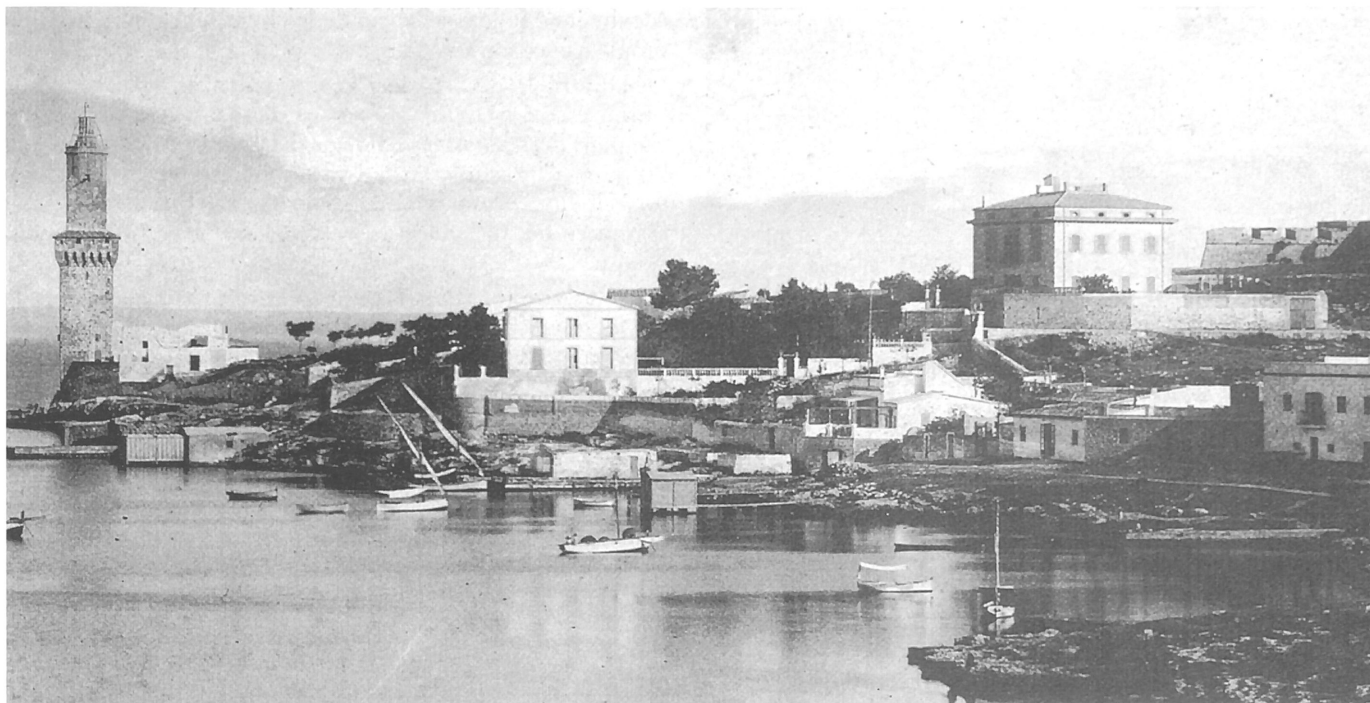
LA CIUTAT DINS LA CIUTAT

Un seguit de límits van intentar fitar i reconduir, durant el segle XX, el creixement de Palma mitjançant els corresponents plans urbanístics. Si retrocedim en el temps i en l'espai, recorrerem el camí de circumval·lació que actualment conformen les Avingudes i el passeig de Mallorca. La calçada s'aferma sobre el traçat del que va ser recinte defensiu de Palma des de l'edat moderna, tot indicant-ne els confins i la figura. És, en definitiva, la llinda entre la ciutat vella i la ciutat nova, la de l'eixample. Aquest, projectat l'any 1898 per l'enginyer —municipal i republicà— Bernat Calvet, va estendre la ciutat fins aleshores existent i la va envoltar en un radi d'un quilòmetre. Malgrat el seguit de projectes que durant la primera meitat del nou-cents van perseguir enllaçar, sense gaire èxit, ambdós nuclis —la ciutat de l'eixample i la ciutat antiga—, cada un dels dits nuclis va funcionar, de fet, com una unitat autònoma.

Eixample i enderrocament del cinyell emmurallat, el qual havia configurat Palma com una plaça forta fins a la fi del vuit-cents, foren operacions simultànies. L'una i l'altra avançaren lentament i es prolongaren al llarg de més de trenta anys. De les fortificacions, exceptuant-ne els testimonis arqueològics o descontextualitzats, han restat dos fragments de la murada marítima: el baluard de Sant Pere al costat oest i el tram comprès entre la plataforma del Mirador i el baluard del Príncep, a la part est, amb les portes de Portella i Calatrava. Alliberar-se de les murades era lògic i encertat per l'urbanisme del moment.

Una nova ciutat i una nova arquitectura, la del Modernisme —encara que aquesta, i a despit de la visió de l'època, tancava el passat més que anunciava el futur—, van definir els primers quinze anys del nou-cents. La ciutat inaugurarà el segle amb el sentiment de néixer a la modernitat. Sense renunciar al pretèrit, no podia continuar vivint-hi subjecta, com si res no hagués succeït, ni l'explosió demogràfica, ni la industrialització, ni la realitat dels barris obrers, perifèrics, situats allà, enfora de la ciutat i sense cap infraestructura.

Ometo la sèrie de planejaments urbans, parcials o totals, que a partir del Pla Calvet es van idear. Ens topem, doncs, amb el Pla Ribas Piera, de 1973. Un pla que va voler ordenar els barris perifèrics de forma policèntrica i que incorporà, entre altres mesures, la via de cintura, programada en el planejament arterial de Palma el 1966. De tota manera, el Pla Ribas Piera no va arribar a la funcionalitat pretesa per diversos motius. Per la falta d'inversió privada, que era cabdal en els anomenats Sectors d'Acció Preferent (SAP), i per la construcció excessivament tardana de la via de cintura —no finalitzada fins a principi dels noranta—, quan la creixença urbana ja no era la de 1973. L'esmentada via, mitjançant l'enllaç amb les autovies de ponent i de llevant, ja construïdes, assenyalaria el terme de la ciutat de Palma. A dins s'hi integraven els indrets costaners —Cala Major per un costat, l'Arenal per l'altre— ja urbanitzats. El segon cinturó encerclava tant l'Eixample de 1901 com el seguit de barris exteriors, que havien sorgit o crescut des de les acaballes dels anys cinquanta i començament dels setanta. Anys aquests de l'urbanisme salvatge, el marc legal del qual va satisfer àm-

Imatge antiga de Portopí

pliament el Pla Municipal de Palma de 1963. Anys de l'esclafit turístic, del desenvolupament pur i dur, practicat sense màscara. Anys sense llei ni ordre, però amb una clara consigna: creixement il·limitat.

A les portes i en els primers anys de la transició democràtica, el desig d'aprofitar el temps i l'espai, per si de cas, no va tenir fre. N'hi ha prou de recordar que l'esmentat Pla de Ribas Piera, conclòs el 1970, no s'aprovà fins el 1973. Llavors, el govern municipal atorgà als possibles interessats un temps prudencial, set llargs anys (1970-1977), per completar l'expandiment especulatiu. Les paraules que segueixen a continuació, atribuïdes a Ribas Piera, són prou significatives: «*Hicimos entrega [del pla] en julio de 1970 y el Ayuntamiento no lo aprobó hasta 1973. Pasaron tres años y si ya entonces se había producido un desfase, ya que fueron años de la máxima expansión urbana de Palma, ¿qué decir de lo ocurrido hasta 1977? El Ayuntamiento pudo suspender las licencias de obras pero no lo hizo... Lo ocurrido puede ser calificado fácilmente como un auténtico bandolerismo legalizado*» (declaracions recollides de Santiago Miró: *Caciquismo y corrupción municipal en las islas*, Barcelona, Ed. Actuales, 1978, pàgs. 29-30. La font que Miró cita, i que no he comprovat, és un article de Sebastià Verd al *Diario de Mallorca*, que situa al 1977).

El Pla General de 1985, substituït del de 1973, i del qual ens ocuparem a propòsit de la ciutat històrica, va voler reduir, encara que amb certa tibesa, l'engrandiment urbà, al contrari del que ha fet l'actualment vigent, el de 1998. Tanmateix, ciutat i territori natural s'han anat ajuntant, dia a dia, sense solució de continuïtat.

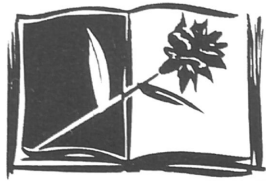
Un dels casos més sagnant dels darrers anys (principi de la dècada dels noranta) és el del parc Bit, a Son Espanyol. Per-

tanyent al municipi de Palma, els terrenys es van reclassificar per dur a terme una maniobra urbanísticoespeculativa de gran volada sota el pretext d'instal·lar-hi un centre tecnològic capdavanter. El plàcet de la Universitat de les Illes Balears, part del sòl de la qual entrava dins l'afer, ens omplí i ens omple de desolació.

Tot just al començament del segle XXI, la centenària eufòria de la modernitat, potser un poc ingènua, no ha deixat cap rastre. El desencant de la ciutat i davant la ciutat és, segurament, allò més característic de la darrera dècada. Desencant, tot i que la recuperació de la ciutat vella sigui un dels assoliments que s'ha d'associar al nou canvi de segle, en el ben entès que els orígens del procés es remunten ideològicament als anys setanta i políticament als vuitanta.

La recuperació de la ciutat històrica i l'opció de l'Eixample

La nostàlgia per la ciutat del passat és un fenomen europeu del segle XIX. A mesura que la transformació urbana avançava, el plany per allò que desapareixia era creixent. Des de llavors, l'esmentat sentiment i la consciència del patrimoni ha restat incorporat a la memòria cultural i arquitectònica, i ha estat objecte de diverses interpretacions i significats al llarg dels dos-cents anys d'existència. A partir dels anys seixanta del segle XX, el fenomen va cobrar un nou impuls. Europa perfilà la idea del turisme i de la indústria cultural com una de les garanties per protegir el patrimoni; també amplia el camp semàntic del terme per abastar des de qualsevol obra humana al paratge natural. La consciència social i la responsabilitat cívica s'esperonejaren. Feia poc, durant els anys cinquanta, que el

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
Cp 07001

BLANQUERNA

Sant Joaquim, 9
Cp 07003

S'ARENAL

Gaspar Rul·lan, 5
Cp 07006

MOLINAR

Xadó, 7
Cp 07008

RAFAL VELL

Pere Ripoll i Palou, 9
Cp 07008

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
Cp 07013

ESTABLIMENTS

Pça. Immaculada, 3
Cp 07010

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
Cp 07013

SON FORTEZA

St. Isidre Llauredor, 25
Cp 07005

SON GOTLEU

Regal, 105
Cp 07008

GÈNOVA

Barranc, 22
Cp 07015

EL TERRENO

Nigul, 1
Cp 07015

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
Cp 07007

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
Cp 07007

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
Cp 07012

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
Cp 07002

SON XIMELIS

Cap Enderrocot, s/n
Cp 07011

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas i Franch, 4
Cp 07001

SON CLADERA

Cala Serena, 3
Cp 07009

SA INDIOTERIA

Gremi de Tintorers, 2
Cp 07009

SIOPJ

Pere d'Alcàntara Penya, 11
Cp 07006

Ajuntament de Palma

COORDINACIÓ DE BIBLIOTEQUES DE BARRIADA DE L'AJUNTAMENT DE PALMA:
C/ DE L'ALMUDAINA, 7 A - CP 07001 - TEL. 971 71 87 95

Moviment Modern i l'opció de la ciutat funcional que li era pròpia havien entrat en crisi.

Durant la dècada dels anys setanta, en el conjunt de l'Estat espanyol i amb el concurs de sectors diversos, entre els quals destacaren els col·legis d'arquitectes, es va encetar l'interès per l'arquitectura i per la ciutat històrica. A quasi tots els llocs, com també a Palma, es va preparar primer i emprendre més tard la recuperació dels antics nuclis urbans.

Malgrat que l'expansió constructiva va saquejar abans de tot les zones on hi havia sòl no urbanitzat o urbanitzable, l'expandiment va arribar al centre de la ciutat. La declaració d'aquest com a Conjunt Històric (1964) fou selectiva i d'una eficàcia relativa. De fet, va agilitzar alguns enderrocaments, tant si es tractava de «monuments» com d'edificis de vàlua secundària —Can Verí i zones dels carrers de Sant Nicolau i de l'inici de la Missió, respectivament. L'estat de conservació del centre històric, malgrat la desigualtat dels barris, no deixava de ser llastimós. Les zones més condreteres eren, si fa no fa, les de la ciutat baixa, al voltant del Born i de la Rambla, resultat de la cura del vuit-cents i següents. Altres àrees, com la de Jaume III i el lateral del passeig de Mallorca, s'havien pogut urbanitzar gràcies al Pla Alomar de 1943, orientat, entre altres coses, a recrear una ciutat «bella», de monuments, façanes i grans vies públiques. Tanmateix, l'espai disponible al centre escassejava i la degradació de la majoria de barris, la manca de serveis sanitaris i d'infraestructures era la norma. Aquesta situació justificava fàcilment la declaració d'utilitat pública, una de les cares de l'especulació legalitzada. A la darrereria dels seixanta i inici del setanta, es va intentar la citada mesura en diversos indrets, com va ser el cas d'una part del Puig de Sant Pere, on l'oposició a la utilitat pública, és a dir als enderrocaments i a l'especulació, arribà a bon port (1975).

Al costat de la vindicació del Puig de Sant Pere, el fet més emblemàtic de la transició democràtica fou el de la recuperació com a parc d'un espai inicialment planificat com a tal, però després reconvertit en aparcament. Es tracta de l'actual parc de la Mar, al peu de la murada i al costat de l'autopista de llevant. Aquests fets i d'altres travessaren els anys setanta, una dècada en què la preservació del passat, el de la ciutat històrica, era símbol de la connexió amb Europa, de rebuig a l'especulació, de la creença en principis i valors més enllà dels guanys, i del desig de mantenir la pròpia identitat.

L'any 1979 es van convocar les primeres eleccions municipals democràtiques. El Partit Socialista Obrer Espanyol va ser el guanyador i la batllia de Palma va recaure en Ramon Aguiló. El mateix any es va gestar la revisió del Pla de 1973, i el nou Pla General era aprovat el 1985, sota el govern socialista i la coordinació de l'arquitecte Manuel Cabellos. El Pla va optar de forma decidida per la recuperació del centre històric. Amb tot, no va deixar de banda ni el tema de la xarxa viària —sense decidir-se a tancar el centre al trànsit de vehicles—, ni la qüestió de l'Eixample: rehabilitació de l'escorxador, construcció de l'excel·lent parc del Polígon de Llevant i un llarg etcètera. Tampoc no va oblidar la resta de temes urbanístics: reordenació dels espais urbanitzables i la distribució homogènia dels equipaments i

Projecte de l'exposició "Palma obrint-se a la mar"

serveis. El propòsit era, en aquesta línia, atendre les diferents zones de forma igualitària, evitant el desequilibri present al Pla precedent.

Un seguit d'unitats d'actuació concretes, o Plans Especials de Reforma Interior (PERI), planificaren i aglutinaren les diverses intervencions en el centre històric. El Puig de Sant Pere, insígnia de la pionera reivindicació, no podia restar-ne absent i per aquí es va començar a actuar. S'hi sumaren altres barris: la Calatrava i el Temple, la Gerreria, el Sindicat o el Jonquet. Ubicat aquest fora del Centre Històric i d'arrels medievals, guaitava a la façana marítima, qüestió aquesta que ja anunciava una preocupació que seria recurrent. La recuperació del Centre i els PERI es van acompanyar d'altres iniciatives que aquí deixem. La dotació d'equipaments, d'espais públics, i la promoció d'habitatges, tant de subvenció pública com privada, era una condició *sine qua non* per a la rehabilitació. Per assegurar la restauració del centre, el Pla de 1985 va terciaritzar una gran part dels immobles, emplaçant-hi serveis de gestió i administració pública, solució no ideal.

La temptativa malauradament fracassada d'establir-hi la Universitat n'és una demostració. Nogensmenys, hom no es pot refugiar en la irreversibilitat de les errades. El combat per descentralitzar el Campus, traslladant part dels estudis a Palma, és un tema en el qual cal insistir, rebutjant el terme

utopia a causa de la càrrega semàntica, de no realitzable, que comporta perquè així pot convenir a una part dels poders constituïts.

L'any 1991, el Partit Popular, per majoria absoluta, va accedir a la batllia de Palma amb Joan Fageda. Finalitzaren, així, més de deu anys de govern municipal socialista, amb majoria absoluta o no. Tot i ser partidaris de la limitació de poder, ja que una gestió pública de no més de vuit anys és la mínima mesura d'higiene política, no per això deixem de lamentar que determinats, seculars i constants poders mediàtics interferissin, d'una forma o l'altra, en el canvi de govern.

Amb rapidesa, es va programar, el mateix any 1991, una revisió del Pla de 1985. Aprovat inicialment el 1995, 1998 fou el de la validació definitiva. Seguia aleshores, com avui, el govern municipal del Partit Popular. Abans d'abordar el tema del centre històric, subratllo que el nou Pla ha afavorit força el creixement urbà del territori amb la «base», això és amb l'excusa, de donar satisfacció a la demanda d'habitatges unifamiliars aïllats o adossats, escampats cada vegada més al llarg i a l'ampla de la perifèria de l'espai residencial de Palma. A més a més, encara que ha planejat unitats d'actuació especial per a zones degradades com Cala Major o Sant Agustí, ha deixat, constantment, i no sé si amb traïdoria o per ineficàcia, caure barris tradi-

cionals com el Terreno i darrerament Santa Catalina. Val més no parlar de la metamorfosi que altres barriades han sofert els darrers set anys, mentre nosaltres «impotents front a la nit haurem de...»

L'interès pel centre històric, una herència continuada, explotada i utilitzada, a voltes com un excessiu eslògan propagandístic, ha estat allò més distintiu de la revisió del planejament dels anys noranta. Evidentment, prosseguir la tasca dels avantpassats és un signe de lloança i d'intel·ligència, a part que resultava difícil rompre la línia d'actuació després de l'assentiment que aquesta va aconseguir, fruit del debat social i de la teoria i la pràctica dels setanta i dels vuitanta. La cura s'ha traduït en diversos aspectes. Un nou catàleg d'edificis per protegir (el primer d'enllestit era el de 1985) encara ha abraçat més immobles de tot el terme de Palma. Deixant al marge l'efectivitat del catàleg, més que res perquè sense la clau de protecció la planificació urbana de cada vegada em sembla més inútil, diré que el ferm rebuig dels responsables del Pla a incloure-hi unitats urbanes —carrers, places, barris—, cosa que era imprescindible, va conduir a la protecció «monumental» abans que a la del context i a la de l'ambient, tot i les declaracions teòriques en el darrer sentit. És fàcil d'entendre: determinades zones —barri de Santa Catalina, carrer de Bosc, plaça del Progrés i tants d'altres— no permeten «manipular» els edificis per donar-los una protecció individualitzada; la zona, en canvi, podia ser objecte de preservació. Evitant la tutela dels conjunts, va quedar la porta oberta, com així ha ocorregut, a la seva destrucció o a una radical transformació.

Cal destacar la quantitat de les actuacions desenvolupades durant els anys noranta, centrades bàsicament en el centre de la ciutat, i més nombroses que les dels anys vuitanta. No es pot ometre, per comprendre el fet, el tema dels ajuts europeus, inexistents abans, quan eren els fons municipals els que subvencionaven la tasca, i d'aquí la seva lentitud. Tant el projecte URBAN (destinat al manteniment dels centres antics) com el Pla Mirall (o Pla extraordinari de recuperació i millora del paisatge urbà), que afavoreix les millores urbanes i d'infraestructura a qualsevol punt de la ciutat, s'han pogut realitzar, durant la darrera dècada, gràcies a les mencionades aportacions, això és a les europees.

Indiscutiblement, el Pla Mirall és un dels trets més significatius dels darrers anys. Se centra tant en la rehabilitació de façanes com en la renovació de la xarxa de serveis, llum, clavegueram i recollida pneumàtica de fems, la qual es basa en un sistema de conducció subterrània d'aire. Hem de suposar que s'ha estudiat prou el sistema, un exemple del qual és l'implantat puntualment a Barcelona —carrer Major de Gràcia i darrerament a una part de la Ciutat Vella— a l'hora d'aplicar-lo aquí. El motiu pel qual, a diferència de Barcelona, els dipòsits de recollida sobresurten del terra, se'ns escapa. D'altra banda, imagino que a la vista dels problemes que s'han plantejat a Barcelona —fa més de set anys que el districte de Gràcia reparteix les bosses de fems adients, que es preocupa pel grau de contaminació acústica que l'aspiració ocasiona, etc.—, es deuen haver cercat ja mesures pal·liatives.

El Pla Mirall s'ha convertit en una vertadera tortura per als ciutadans, i només per la passivitat col·lectiva s'explica que no hi hagi hagut un alçament popular en contra del sistema d'execució. Una volta i una altra s'ha aixecat l'asfalt i l'empedrat, per posar primer el clavegueram, llavors l'electricitat i, també, i allò que és especialment greu, per la manca de professionalitat, que ha portat a haver d'arreglar el mateix carrer quatre-centes vegades. Arbres tradicionals i centenaris s'han arrencat sense cap mania; a través dels mitjans de comunicació ens han transmès una mentida: estaven malalts. Contràriament, hem vist semblar-ne de nous, amb tanta estupidesa com les oliveres a la plaça de l'Olivar (un capgirament de mots imbècil), que per no fer ni ombra faran; amb tanta gratuïtat com els llorers del carrer de Colom. Arbres urbans, definitivament esquistats, rodejats ocasionalment d'un petit reixat, signe de captiveri, de gàbia i no de numen.

El Pla Mirall ha perforat el subsòl de Palma, més a ciència infusa que a ciència certa, com des de fa més de cent anys no s'havia fet. Els testimonis documentals i arqueològics que s'han recollit, els repertoris fotogràfics, les prospeccions estratigràfiques, esperem que ens informin prou de tot allò soterrat o eliminat. Si no, tan se val; si, després de tot, tots els subsòls de totes les ciutats històriques són idèntics....

La resta de les actuacions realitzades no s'ha allunyat, en conjunt, dels paràmetres dels vuitanta. Recordem, en aquest sentit, que les tasques del Puig de Sant Pere, la Calatrava, el Jonquet, etc., en part enllestides, s'han continuat. Contràriament, en altres la filosofia s'ha capgirat radicalment. És el cas del PERI de la Gerreria, una de les herències que patirem durant aquesta centúria. El PERI en qüestió, la redacció del qual concloué el 1990, es començà a engegar el 1997. El maig del 2001, la corresponent comissió (la Comissió Insular d'Urbanisme del Consell Insular de Mallorca) aprovà definitivament els expedients d'execució. Un resum del resultat: aquí tenim, ja, els Jutjats; veurem, endemés, la destrucció de set illetes i dotze carrers; l'enderroc de més de cent edificis, sense oblidar el gran aparcament. Els esponjaments, o *sventramentos*, i la nova alineació donaran el cop de gràcia a un dels barris més antics de la ciutat. Tot acompanyat i precedit del desallotjament de la població, i de la política d'expropiacions a preu de vergonya (1.800 ptes. el m²), un compendi, en definitiva, del que desaconsellen els criteris europeus de rehabilitació.

Del Pla de rehabilitació de façanes, una nova herència, sols esmento que freqüentment i acceleradament es potencia un *lifting*, ja que les corresponents subvencions públiques no sol·liciten, com caldria, una rehabilitació interior, de tal manera que la rehabilitació és, en la majoria de casos, una pura aparença.

Citem així mateix dos temes d'avui no aliens al Pla de 1985. D'una banda, el tema dels parcs i de les falques verdes: la Feixina, les Estacions, Lluís Sitjar, etc. De l'altra, el dels aparcaments. Amb relació al primer punt, els ja previstos parcs de la Feixina i de les Estacions s'han portat a terme recentment, tot i que l'esperit del projecte ha variat.

Avui, a la Feixina, els arbres han crescut i, encara que el conjunt és lluny de recordar l'arbreda del paradís, ha aconseguit enfosquir parcialment els elements negatius, des de la

font al monument feixista, ben ert i enravenat, fins al repertori de la pedra artificial. Una composició que demanava discórrer paral·lela a l'horitzó ha esdevingut vertical pel tractament dels elements. Si la Feixina és el *revival* tradicionalista i *kitsch*, les Estacions representa un simulacre de la modernitat. Quasi són les dues cares de la mateixa moneda. El parc de les Estacions és una obra que, tal com és i tal com preveiem que serà, continuem considerant gratuïta, desafortunada i descontextualitzada. En síntesi, no pot respondre a les preguntes bàsiques: què, per què i on va. D'on ve és fàcil d'esbrinar: de models mal assimilats. Tot i que l'experiència és negativa, la segona part del projecte es tirarà endavant.

L'assumpte dels aparcaments no és banal. Del seguit dels programats el 1985, quasi una dotzena, pocs es van construir a causa del fracàs econòmic que comportaren —entre altres s'enllestiren els de les places de Santa Paguesa i de Sant Sebastià. Els anys noranta han potenciat la qüestió, i heus aquí el cas de l'aparcament de la plaça de l'Olivar, l'ampliació del qual ha condemnat, indefugiblement, el túnel de comunicació entre l'estació ferroviària i el port de Palma, túnel que, al seu moment, l'aparcament de la plaça Major va respectar, preveient la possibilitat d'una futura utilització. D'altra banda, el sistema usual de la concessió privada, per manca de licitadors, segons diuen, ha passat a un consorci de l'empresa pública presidit pel responsable d'infraestructures, el Sr. Rodríguez, sistema que no és lliure de problemes. Si més no perquè avui els aparcaments sí que són un negoci.

L'amenaça d'omplir el centre de la ciutat d'aparcaments és contínua i ens deixa amb el cor encogit. Avui un aparcament a la plaça de Sant Francesc... demà on, endemés del carrer de la Constitució, sense raó si no es per arribar a afectar el Born? L'argument que sustenta l'amenaça de la proliferació dels aparcaments és eliminar els cotxes del centre de Palma. Tanmateix, el seny ens diu que sense una política prèvia d'oferta de transports públics ràpids i de baixa contaminació, activitat que ni s'ha començat ni sembla preocupar, l'argument esdevé una enganyifa. A més, sense un projecte global, no podem pensar que hi ha res seriós darrere l'empresa de tancar al trànsit el centre, deixant al marge, és clar!, els diners europeus: *Money, money, money...*, la cançó del film *Cabaret*.

El mobiliari urbà, que tantes crítiques —justificades— ha concentrat, des dels fanals parisencs de l'avinguda d'Antoni Maura als del passeig de Mallorca, és, ben pensat i si hem d'escollir, un mal menor. Més enllà del dispendi econòmic, del mal d'ulls i de la imatge del *parvenu*, el mobiliari es pot posar i llevar. Allò que no podem eliminar fàcilment és la ciutat del *souvenir*, a bocins il·luminada com en el passat, amb tonalitat groguenca, a trossos regalada i ni tant sols venuda (és un dir), com és el cas del futur museu del baluard de Sant Pere, i quasi tota resultat d'un *collage*: plena de façanes de pedra vista, d'arcs que ni comencen ni acaben, de restes mortes.

Una ciutat és el resultat de molts de factors, socials i econòmics, de la pròpia inèrcia de la ciutat, però també de la voluntat política. Les normes d'estètica vinculades al Pla vigent, el del 1998, poden conduir, a marxes forçades, a una anomalia que no ve d'ara però que augmenta: l'anomalia del façanisme, de l'èmfasi en els elements que exterioritzen les

qualitats estètiques dels espais interiors, privats, els qual es projecten a l'espai públic com si del teló d'un escenari es tractés. Els interiors es van esquarterant, els grans casals es poden convertir en apartaments de setanta o vuitanta metres quadrats, segons les normes legals. N'hi ha prou conservant un bocí d'embigat d'aquí i un arc d'allà. Les galeries i els porxos s'habiliten, es tanquen i s'inventen. Fins i tot no és gaire difícil augmentar l'alçària, i tampoc no és gens difícil construir piscines al Centre i especialment a l'Eixample, a patis i a terrats. L'exemple d'Europa, no importa quin sigui, enlluerna la majoria, que segurament desconeix el seguit de textos crítics —italians, francesos, anglesos— que s'han succeït des dels noranta contra les rehabilitacions dutes a terme com aquí. Allò difícil és sustentar la restauració i la rehabilitació en una adaptació i en el quefer des de l'actualisme: les Voltes, el projecte de Sanz de Oiza no realitzat per a la plaça de Sant Francesc, a l'altre extrem dels dos, no menys monstruosos, fanals que des de començament de l'any 2001 flanquegen la portada de l'església i donen suport als focus.

Mentrestant, l'anelhada inversió privada ha arribat al Centre i els estrangers —alemanys sobretot— són la població més nombrosa, propietaris o concessionaris, igualment, dels espais de serveis, bars i restaurants. El somni de no desplaçar la població, de vincular ciutadà i territori queda lluny. Només ens falta saber si ens convé més que ens imposin la forma de protectorat —l'actualment vigent—, o que directament apliquin el sistema de colònia, és a dir sense govern propi. No es tracta de xenofòbia, del que es tracta és que no hem tingut prou governs dedicats a il·lustrar el nostre país, a transmetre-li una nova forma de pensament, a reiterar-li, tantes vegades com faci falta, que els doblers no ho són tot i que la idea de pàtria és quelcom més que una qüestió lingüística. La contenció de la pressió i de la propietat turística és urgent.

No és l'hora d'anar a la recerca del temps perdut

Fa la impressió que s'ha emprès la recerca del temps perdut quan la façana marítima de Palma, i la necessitat «d'edificis emblemàtics» —almenys un, un palau de congressos, per exemple—, s'han convertit en un debat recurrent durant els darrers anys. El *quid* és si és possible recuperar el temps perdut, si més no perquè aquesta recerca pot comportar la pèrdua del present, de l'ara-demà. Arran d'un seguit de circumstàncies, mescla de mimesi, de beatitud i d'alguna bona intenció, un bon dia es començà a detectar una antiga evidència: Palma vivia d'esquena a la mar. Mai no hi havia estat tan allunyada com des de la conversió del passeig marítim de passeig en una via ràpida per als automòbils. Barcelona, amb l'avinentsa dels Jocs Olímpics del 1992, havia realitzat una dràstica remodelació en la línia esmentada, calia imitar-la. Inicialment, es va parlar de recrear vells passeigs marins, com el de la Riba de Palma (amb una vellesa de principi dels noucents). També la idea d'un Museu Marítim, obert el 1951 i desaparegut, es va bellugar sense arribar, fins ara, a concretar-se. Finalment, s'ha donat una incipient forma a la creació de l'anomenada façana marítima, a partir de GESA i del carrer

de Joan Alcover, en el tram de Can Pere Antoni. La iniciativa no és, d'entrada, rebutjable i caldrà esperar que es desenvolupi per jutjar-la. Tanmateix, es pot afirmar que la solució és força pobra, ja que caldria replantejar-se seriosament la façana marítima com una unitat estructural i no fragmentàriament.

L'assumpte de la conveniència d'un palau de congressos, vinculat al Pacte de Progrés del Govern de les Illes, no té importància si no es converteix en una obsessió per la modernitat. Els anys dels edificis emblemàtics foren els dels vuitanta i noranta; certament, el Govern corresponent es va entretenir en altres quefers, des del túnel de Sóller al «bunyol» de la xarxa d'autovies. Avui convé mesurar el temps de les coses, i pensar que a hores d'ara allò convenient és de-construir, no construir, per representatius que siguin els edificis, i més quan aquí ja en tenim de tan significatius com la Llonja i la Fundació Pilar i Joan Miró de Palma. Sens dubte és més el temps de la preocupació ambientalista, ja massacrada, que el d'altres projectes, inclosos els parcs escultòrics.

Però les passes cap envant semblen comportar un gran esforç: l'ecotaxa; mentre que les que són cap enrere tenen ales: nous búnquers al voltant del macrocefàlic aeroport de Palma —que per no permetre no permet ni anar directament a París, Roma o Londres—, només pensat per connectar l'illa, directament, amb qualsevol *land* alemany. El futur no és pas difícil d'advertir, tot és ja, gairebé, ciutat. I així continuarà fins que arribi a desembocar en una illa, ciutat i territori, per al turista i per al resident estranger, majoritàriament jubilat. Sabiem que amb l'europeïtzació, Espanya, com correspon a un país subdesenvolupat, es convertiria en un país de serveis; el que no vam calibrar és que Mallorca fa tant temps que només és això que serà una de les primeres deixalles que es llançaran a les escombraries.

Cloenda

La preservació del passat ha esdevingut una vertadera febre, no lliure d'hipocresia. La pràctica d'un hipotètic retorn als orígens està de moda i pot actuar com un poderós obstacle cultural. Moltes rehabilitacions i «millores» urbanes convergeixen per formar una ciutat de *souvenir*, de cartó pedra, preparada per al consum turístic. És el que sol succeir quan la raó deixa lloc al proselitisme, i avui el patrimoni és, abans que res, una religió. La conveniència de la recuperació del centre històric ningú no la posa en dubte, però el retorn als *neos*, a un suposat punt d'arrencada, es fa de cada vegada més palès i perillós. La complaença en el passat per si mateix, sense projecció cap al present-futur, no és revivificar la història, sinó obstaculitzar allò que és fet de tensions i d'interrogants.

Deu haver arribat, per ventura, l'hora de recuperar èticament i críticament les propostes del Moviment Modern? La ciutat, en general i també la ciutat històrica, és feta de vida i no de cementeris; aconseguir integrar el present, l'arquitectura d'avui —i no precisament la postmoderna—, en la d'ahir és un repte. Integrar i no construir nous edificis, que ja prou n'hi ha.

La terciarització de la ciutat antiga (des dels anys vuitanta), si bé ha contribuït a la salvaguarda del patrimoni arquitectònic, no es pot considerar com a suport sistemàtic. Sense un transport públic lleuger, ràpid i de baixa contaminació

s'endarrereix la millora ambiental necessària per a la conservació de la ciutat històrica. La complexa tasca de recuperació sense planificar els serveis del centre tampoc no és possible. Del sistema de trens, tramvies i carrils per a bicicletes no cal ni parlar-ne. No cal parlar-ne perquè, en nom de la declaració d'utilitat pública, s'han legalitzat o autoritzat nombroses benzineries, combustible que no és l'emprat pels sistemes de transport esmentats. A l'estació de la Porta del Camp, quan se li acabava la concessió, li allargaren desmesuradament el termini a canvi de construir allò que anomenen una «font». El digne edifici de Can Coromines, ja a l'Eixample, es va esbucar fa quatre anys amb la mateixa destinació.

El centre històric és, tot i la fal·làcia, allò més digne. Pel que fa a l'Eixample, n'hi ha prou dient que val més no mirarlo si es vol mantenir el batec del cor sense acceleració. El conjunt, centre i Eixample, són i seran encara més indissolubles del concepte de territori. L'asfalt, el ciment i la pedra aniran envaint la superfície tota, a excepció dels camps de golf, de les piscines particulars i de les arbredes i matolls, també particulars, tancats, evidentment. Mentrestant, els camins i terrenys públics seran trepitjats, cremats i omplerts de brutícia, ja que el virus inoculat després de tant de temps de caciquisme és el d'enfilar-nos i aprofitar-nos del present mentre duri.

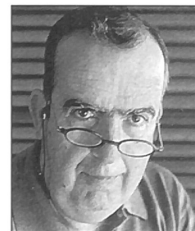
Tanmateix, malgrat el que s'ha dit, el camí, de moment, és més en mans de l'individu que de l'ens i de les normes municipals, insulars i governamentals. De l'arquitecte que rebutja un projecte perquè no s'adapta a les seves conviccions, de qui deixa de fer-se piscines i de sembrar gespa o gram en un país cada vegada més desèrtic. De qui, davant el creixement urbanístic accelerat, renuncia a acumular més propietats. Més que mai és la voluntat individual la que, si de cas, servarà el nom de les coses. No ho feren ni les moratòries de l'estiu passat ni la d'aquest, ni la mena de consciència social que ens volen vendre amb la defensa dels habitatges protegits, quan tothom sap que en un tant per cent elevat estan fets per protegir els pocavergonyes, especialment als pobles, i no els poc afortunats econòmicament. El futur podria ser en mans dels joves —en els partits polítics n'hi ha—, que s'aventuren a suggerir que, per ventura, el tema no va per aquí, que es podrien comprar i rehabilitar grans casals per fer habitatges protegits, en lloc d'agroturismes, turismes rurals i nous adossats. Segurament els eters «caps», visibles o no, els diuen allò de l'experiència, allò de les cançons i dels somnis de joventut; els més il·lustrats fins i tot els expliquen que el pillatge és una de les aportacions de la cultura clàssica, que conforma, doncs, els orígens de la nostra civilització.

Tant de bo algun dia puguem aplicar a l'inrevés les paraules d'Ulisses a les terres dels Cíclops. Per la manca de cultura i de lleis, els Cíclops viuen en un territori «[tot enselvat], i les cabres s'hi fan sense fi, salvatgines, / car no hi ha mai la passa dels homes que les esveri» i... «tot i que l'illa [era] bona no [estava] construïda com les altres». Tant de bo que qualche dia en aquesta terra nostra, l'avarícia desaparegui, retornin les lleis cíviques i la ciutat i l'illa tota comencin a comprendre que la subsistència de cada un de nosaltres és la subsistència de tots. Tant de bo, abans d'arribar a la catàstrofe, sapiguem repensar el paisatge i l'arquitectura. ■

Pascó (tardor 2001)

Catalina Cantarellas Camps,
professora d'Història de l'Art de la UIB

■ FRANCESC BUJOSA

Dossier: MALLORCA
AL FUTUR

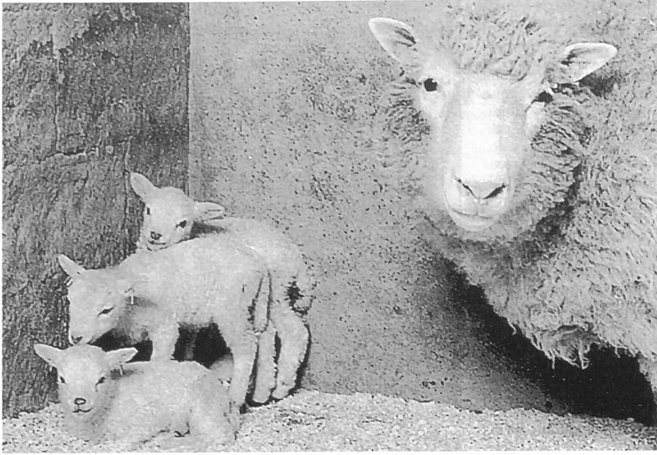
La ciència i el futur

El coordinador d'aquest número dedicat a esbrinar el futur del nostre petit país em demana unes ratlles en què expressi la meua opinió sobre tan envitricollada qüestió. La primera i principal causa de la comanda és l'habitual pel que fa a casos com aquest: l'amístat. Hi ha tanmateix una excusa més oficial que pot justificar i, per ventura, fins i tot orientar la comanda rebuda, i és que la meua professió no està gaire allunyada d'això que ara acostumen a dir analista de la ciència. Una expressió que trob una mica petulant, però en certa manera útil per resumir el camp on conflueixen els estudis de Filosofia, Història i Sociologia de la Ciència.

A una persona com jo, que té formació —siguem indulgents— científica, no l'hauria de sorprendre l'encàrrec. Un dels objectius més preats de la ciència és poder predir el futur i mirar de modificar-lo, mitjançant la tècnica, quan no ens agrada. La llei de la gravetat ens permet de predir a quina velocitat xocarem amb el terra si ens llançam des de dalt d'un avió, però la tècnica ens ofereix uns instruments com els paracaigudes, que permeten modificar una predicció tan poc agradable per a la nostra esperança de mantenir la integritat física. La ciència —cal reconèixer-ho— ha adquirit amb els anys una important capacitat de predir el futur del que anomenam la matèria inorgànica o inanimada. Sabem, per posar un exemple, amb prou exactitud quan serà el proper eclipsi de lluna, encara —crec que el matís és necessari— que no sabem exactament quin serà el temps que farà demà passat. Però amb tots els matisos i les precaucions que facin al cas, podem afirmar que, pel que fa a la matèria inorgànica, la ciència té una bona capacitat predictiva. Si, en canvi, feim esment a la matèria orgànica —a la que és pròpia dels éssers vius— la nostra capacitat predictiva és, encara que també molt important, molt més dèbil. Permeteu-me que posi un exemple que cau en el més absurd dels anacronismes, però que és útil per explicar el que vull dir: hi havia ningú que hagués viscut en una època geològica anterior a la nostra que hagués pogut predir que sobre la Terra apareixerien formes animals tan estranyes com són, si bé es mira, una girafa, una granota o la mateixa mosca? Eren —i torn a l'anacronisme de suposar que llavors hi hagués animals amb capacitat de raonar— formes

impensables a l'era terciària. I, tanmateix, ja ho sabem: arribaren a existir. Abandonem els anacronismes i formulem la mateixa pregunta de forma més actual i tant de bo que més adient: hi ha ningú que pugui aventurar cap on anirà l'evolució de les espècies? Quins seran els animals que hi haurà a la Terra d'aquí a un milió d'anys? «*Questo qui lo sà?*», diu la cançó italiana. Sense fer projeccions tan a llarg termini: sabem quins seran els microorganismes patògens de la propera centúria? Deixau-me matisar una altra vegada. Ja he dit que tot i això, també dins el camp de la matèria orgànica la ciència ha aconseguit fer prediccions extraordinàries: podem predir amb exactitud quan es dormirà un malalt després de subministrar-li una determinada dosi d'una substància anestèsica, o podem predir l'alçada que l'any que ve tindrà un ametller que hem sembrat enguany, al qual subministram una determinada quantitat d'aigua i d'adob. Però el que jo volia dir, en definitiva, és que, en general, el comportament de la matèria viva és molt més difícil de predir que el de la matèria inanimada. Podríem discutir quina és la causa d'aquesta menor predicibilitat dels esdeveni-

ments de la matèria orgànica. No em sembla que aquest sigui el lloc ni el moment oportú.

Sí que és no solament oportú, sinó, fins i tot, necessari per als nostres propòsits afirmar que existeixen uns éssers vius, el comportament dels quals és més mal de predir que el de la resta. Aquests éssers —ho deveu haver endevinat tot d'una— són els homes. I si ho són ells, també ho són, lògicament, les societats que creen, i ho són, igualment, la relacions que entre aquestes societats s'estableixen. No necessit, ara, fer cap anacronisme per demostrar el que vull dir. Basta que facem el petit esforç de situar-nos dos-cents anys enrere, quan la gent encetava el segle XIX. Algú hauria predit, llavors, com seria el món al començament del segle XXI? Qui va poder imaginar el poder energètic del petroli, el telèfon, la televisió, el cotxe amb motor d'explosió, la cirurgia sense dolor, el frigorífic, l'aviació comercial, l'acer inoxidable, el formigó, el cinema, els diaris... Algú em podrà argumentar que sempre hi ha hagut visionaris i que els escriptors de ciència-ficció sempre han tengut aquesta capacitat d'endevinar el futur. La meva contesta serà dir-vos que fins i tot el gènere d'imaginar-se el futur —un futur distint— és una creació moderna. I si parlem seriosament: hi ha cap gènere més fracassat que el de la ciència-ficció? Em podríeu dir quants dels invents que he anomenat abans foren realment prevists pels escriptors d'aquest gènere?

La falta de control en el meu discurs m'ha fet segurament anticipar la resposta a la pregunta clau que voldria fer. Ja em sabreu disculpar. En tot cas, la qüestió era la següent: per què els assumptes en què intervenen els homes són molt més mals de predir que els dels animals i, per suposat, que els de la matèria inorgànica? La resposta en pura lògica no la podem trobar més que en allò que diferencia els homes dels animals. I aquesta diferència rau en el fet que l'home —l'espècie animal, més ben dit— posseeix unes facultats que no atresoren els altres animals. Si em permeteu, ho diré com ho diria un autor medieval —la psicologia no ha avançat gran cosa de llavors ençà—: l'home està dotat d'imaginació, de raó i de memòria. Tres virtuts tan meravelloses com incontrolables. Vull dir que el producte que fabriquen aquestes facultats és gairebé impossible d'endevinar.

He dit abans que la matèria viva, la que té capacitat de replicar les seves estructures, havia mudat radicalment el ritme del canvi en la matèria inorgànica. La matèria pensant multiplicà per mil les novetats que era capaç d'aportar la matèria que, encara que tenia la possibilitat d'evolucionar, no la tenia, tanmateix, de pensar. Quantes coses noves i absolutament meravelloses ha aportat la intel·ligència humana a aquest món! I que n'eren de difícils de predir amb antelació: la domesticació dels animals, l'agricultura, els utensilis de metall, el llenguatge, l'escriptura, la roda, el paper, els nombres, la pintura, la poesia, el romanticisme, les religions. I totes, insistesc, gairebé inimaginables. Permeteu-me encara una altra matisació o, millor, dues. La primera és expressar una idea que a mi em sembla ben evident: que el ritme amb què la intel·ligència humana ha incorporat idees noves a aquest món ha augmentat o, millor, ha progressat de manera geomètrica. Vull dir que no em costaria gaire demostrar que en els darrers cent anys s'ha progressat tant com en els set mil anys anteriors.

Com deveu haver notat, he emprat a les frases anteriors una paraula que he volgut evitar anteriorment: és el mot "progrés". És un vocable que els científics tenen proscrit quan es refereixen als canvis que sofreixen les espècies animals. Saben que els animals que habiten aquest món canvien, però no tenim cap raó per afirmar que progressen. Ningú no pot afirmar que un elefant és millor que un mamut o que els escarabats d'avui dia són millors que els seus antecedents evolutius. Però quan ens referim a les idees i als objectes —i aquesta és la segona matisació a què em referia abans— que fabrica l'home, és difícil evitar la noció de progrés. El dubte podria sorgir tal vegada quan ens referim a idees de tipus moral, o estètic. És millor la sensibilitat romàntica que la il·lustrada? Escriu millor el senyor Quim Monzó que Ramon Llull? O pinta millor Miquel Barceló que Francisco de Goya y Lucientes? Hi podria haver, ja dic, discussió. Però allà on em sembla que no n'hi pot haver, de polèmica, és sobre les nostres idees sobre la naturalesa. Les idees que sobre la física s'han elaborat en les dues darreres centúries són indiscutiblement millors que les que elaboraren els presocràtics, Aristòtil o el mateix Galileu. I si parlem de la química: no és millor la química després de Lavoisier que la de abans? En teniu encara dubtes? Repassau la medicina o la mateixa cirurgia. Algú, per molt relativista que fos, es deixaria operar mitjançant procediments medievals?

I ara ja la conclusió: no és possible predir el futur, bàsicament perquè no podem predir quins seran els nous coneixements que adquirirà la humanitat. És tanmateix raonable pensar que els nostres sabers sobre la naturalesa augmentaran i milloraran molt. Jo confii que, siguin els que siguin, la humanitat els sabrà aprofitar perquè la vida dels homes sigui més humana. Més deslligada de les dures lleis de la naturalesa. ■

Francesc Bujosa

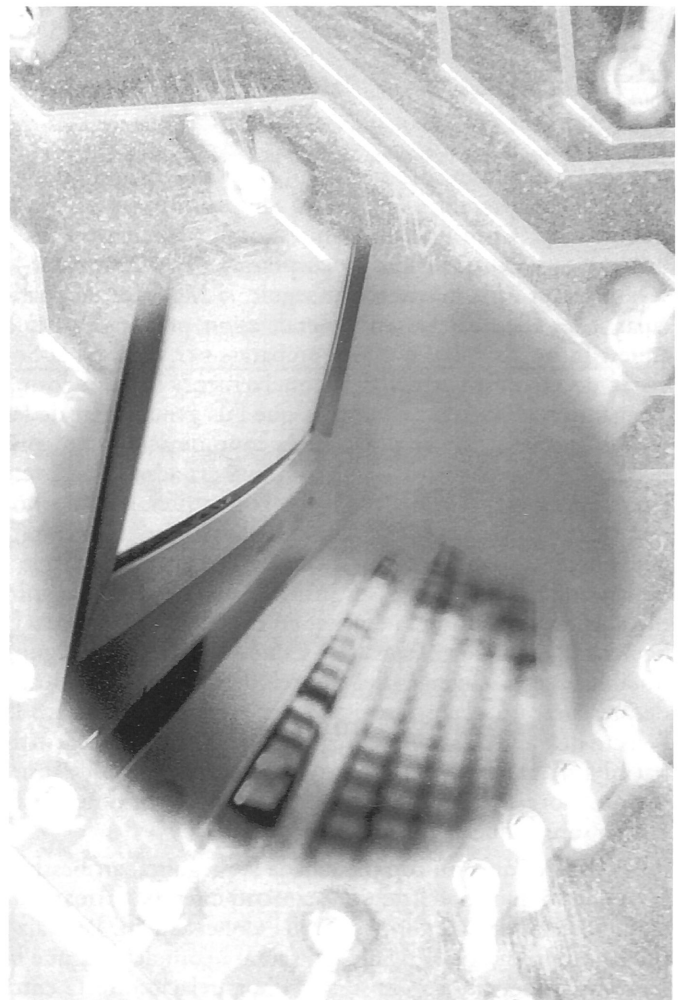
■ LLORENÇ VALVERDE

Dossier: MALLORCA
AL FUTUR

Venedors, mentiders, despistats i el futur

Ja fa estona que vaig quedar ben advertit: si hom intenta explicar-te com serà el futur, vés viu perquè, una de tres, o serà algú que t'intenta vendre alguna cosa; o serà algú que diu mentides, o serà algú que no sap de què va. Record haver tengut notícia d'aquesta dita els mateixos dies que assistia a un peculiar congrés de l'associació americana d'informàtics, dedicat a explorar el futur dels ordinadors i de la informàtica, l'any que justament en feia cinquanta de la creació de la dita associació, cosa que havia succeït el 1947, poc després de la construcció del primer ordinador electrònic. No deixava de ser curiós, i ben necessari, un congrés amb aquest tema, atès que si una cosa ha caracteritzat la tecnologia informàtica és la incapacitat generalitzada de preveure'n el futur, com ho demostra el fet que ningú no va ser capaç de veure venir amb antelació ni els ordinadors personals ni el fenomen que és Internet. Un fenomen que servia per explicar en bona part l'eufòria que traspuaven totes i cadascuna de les intervencions estel·lars, i que ben segur no hauria impregnat el congrés si no hagués estat precisament per l'espectacular expansió d'Internet que ja feia alguns anys que havia començat.

I és que, si fer prospectiva és molt i molt difícil, resulta particularment agosarat fer-ne en el camp de la tecnologia, en el qual hem pogut veure alguns dels ridículs més impressionants de tots els temps. Per esmentar-ne un, és ben conegut el cas del major fabricant de regles de càlcul (un aparell mecànic que servia per fer tota casta de sofisticats càlculs matemàtics), que va encarregar a una empresa especialitzada, cap a final de la dècada dels setanta, que estudiés com seria el futur. El magnífic estudi va preveure moltes de coses, la majoria fallides, ja que encara no han arribat a materialitzar-se, però sobretot és recordat per allò que no va ser capaç de preveure, i que era simplement que, en el termini de cinc anys, les regles de càlcul haurien passat directament de les taules i butxaques d'enginyers i arquitectes a ocupar llocs ben destacats en els museus de ciència i tecnologia. Per consegüent, és ben comprensible que els experts en tecnologia hagin acabat per deixar en mans dels escriptors de ciència-ficció qualsevol intent de fer prediccions, de tal manera que, avui per avui, han resultat ser més acurades i assolibles algunes de les prediccions fetes pels segons que

moltes promeses d'imminents realitzacions tecnològiques fetes pels primers.

De tota manera, al bell mig d'aquest panorama, de tant en tant sempre hi ha algú que gosa fer tímides prediccions sobre el futur tecnològic. És el cas, per exemple, de Vint Cerf, un dels creadors d'Internet, que no s'està gens de dir

Foto: IBIT

que tot i que no sap com serà el futur, està ben segur que Internet hi serà present i continuarà tenint un paper essencial a la societat. Com que no és qüestió de posar emperons a una persona tan qualificada, acceptarem per un moment la seva previsió i plantejarem, tot seguit, si Mallorca en particular, i les Illes Balears en general, estan preparades per a aquest futur. És a dir, si estem preparats per viure en la Societat de la Informació i del Coneixement, la nova forma d'organització social i econòmica que l'ús generalitzat de les tecnologies de la informació i de la comunicació estan configurant. I aquesta és una pregunta que cal adreçar a governants i polítics, en primer lloc; al teixit empresarial i econòmic i, també, al conjunt de la societat civil. Estem preparats per sobreviure a Internet i les tecnologies de la informació i de la comunicació? Estan les institucions, l'activitat econòmica, la nostra cultura i identitat en el camí d'adaptar-se a la Societat de la Informació i del Coneixement? Amb alguna notable excepció, com la del Consell de Mallorca, que acaba de presentar un pla estratègic *ad hoc*, la veritat és que em fa l'efecte que aquesta és una pregunta que encara no s'ha arribat ni a plantejar explícitament a la majoria d'àmbits, institucions i organitzacions que tocarien haver reflexionat ja fa estona sobre aquesta qüestió.

Podria ser que, un cop plantejada la pregunta, arribessin a la conclusió que no, gràcies, que aquí no interessa formar part de la Societat de la Informació i del Coneixement. Però això pot significar la nostra desaparició total i completa, ja que hi ha clares evidències de l'existència d'una relació directa entre la capacitat que té una comunitat de definir el seu destí i el domini que aquesta mateixa comunitat té de la tecnologia, de tal manera que la tecnologia (o la seva manca) representa en bona mesura la capacitat que tenen les societats per transformar-se. Aquesta és la visió que va servir per engegar el conjunt d'iniciatives que, a partir del 1994, la Unió Europea va definir, a l'anomenat Informe Bangeman, per combatre l'endarreriment tecnològic d'Europa respecte dels Estats Units i

el Japó. L'objectiu final d'aquestes iniciatives és aconseguir una nova forma d'organització social, basada en l'ús extensiu i generalitzat de les tecnologies de la informació i de la comunicació, i en la qual els elements definidors de les relacions entre els individus i les nacions siguin la generació i difusió del coneixement.

Per consegüent, si la generació i difusió del coneixement, de tota casta i no només tecnològic, han de ser la clau de l'activitat econòmica futura, caldrà, per damunt de qualsevol altra cosa, assegurar-se que l'actual sistema escolar satisfà els requeriments necessaris per assolir aquest objectiu, de la mateixa manera que, en el seu dia i allà on va escaure, el sistema escolar va assegurar la formació necessària per adaptar-se a la societat que la revolució industrial va generar. Xifres de fracàs escolar superiors al trenta per cent permeten poc espai per a l'optimisme, això sense tenir en compte les clares deficiències del perfil formatiu del setanta per cent restant d'alumnes que aconsegueixen sortir ben parats del seu període escolar inicial. Però seria absurd pensar que aquesta adaptació només va per a aquells que encara van a escola. I és que les més que necessàries restriccions en l'expansió del model econòmic actual de les Illes, amb vista a la consecució d'un model sostenible, planteja la necessitat de cercar activitats econòmiques alternatives i que, amb una planificació i preparació escaients, ara podrien trobar-se en el sector de la Societat de la Informació i del Coneixement. No és clar que ja sigui tard per fer aquesta reconversió, però sí que resulten molt alarmants les posicions de cua que ocupen les Illes Balears en aquest procés d'incorporació a les noves formes de fer que vénen de la mà de les tecnologies de la informació i de la comunicació.

I el parc Bit? Què passa amb el parc Bit? Ni el fantasmagòric concurs d'idees per a la seva utilització, convocat el mes d'agost passat per la Conselleria d'Innovació, ha aconseguit diluir la imatge d'urbanització de luxe que l'anterior govern, amb una eficàcia exemplar, havia aconseguit transmetre respecte d'aquesta iniciativa i que havia generat una notòria unanimitat en el rebuig al projecte. Aquesta ha estat, i continua sent encara ara, la gran trampa del parc Bit: el més que natural rebuig ha estat un important entrebanc per a la creació d'un marc que permeti considerar un escenari de futur en el qual les úniques oportunitats de feina i desenvolupament personal i col·lectiu no estiguin centrades només a fer de manobre o de cambrer, un escenari de futur que, avui per avui, té el nom de Societat de la Informació i del Coneixement. El fet és que el parc Bit ha estat fins fa poc en el centre de l'atenció —positiva o negativa— de tots, quan segurament, als efectes de la incorporació d'aquesta comunitat a la societat de la informació, el parc Bit sigui del tot irrellevant. Mentre hem estat entretinguts discutint si parc Bit sí o no, si parc Bit aquí, allà o allà deçà, ha quedat per fer la feina més necessària i que consistia a definir els àmbits d'actuació i marcar les iniciatives concretes per aconseguir el que cal esperar i demanar de la societat de la informació, i que no és altra cosa que una immensa oportunitat d'avanç social cap a la qualitat de vida, en el sentit més extens i actual d'aquest concepte.

Llevat, però, del que conté el ja esmentat pla estratègic del Consell de Mallorca, resta encara per dir quin ha de ser

el paper que hem de tenir en el context de la societat de la informació: si hem de ser comparses, usuaris que en treuen tot el profit o pugnar per ocupar posicions capdavanteres en algun aspecte estratègic, com podria ser la generació de continguts. Una vegada sabut això, caldria determinar què s'ha de fer per impulsar iniciatives empresarials dirigides a aquests objectius, què s'ha de fer respecte de les infraestructures, respecte de la conscienciació ciutadana i, sobretot, del sistema educatiu. Caldria coordinar totes aquestes actuacions i tenir garantit el compromís del Govern, a partir de la convicció que l'adaptació a la societat de la informació és un dels reptes fonamentals de qualsevol societat contemporània. Però per a això cal que creguin de bon de veres en aquest projecte i que, de passada, ens fessin creure que hi creuen. Aquest seria el camí escaient per conjurar d'una vegada i per totes el fantasma del parc Bit.

Tanmateix, arribats aquí i com que, poc o molt, hem tractat del futur, de ben segur que hem parlat de venedors, de mentiders i de despistats; però no faig comptes donar cap pista per identificar els arguments dels uns i els dels altres, així cadascú podrà fer les adscripcions a cada una d'aquestes categories que consideri escaients. N'hi pot haver que creguin que pertanyen més a l'àmbit de la més pura de les ingenuïtats, però, en qualsevol cas, serien d'agrair tota casta d'iniciatives i suggeriments alternatius per a un futur de benestar i sostenible per a la nostra terra.

Per acabar, els he de dir que tot revisant les meves notes del congrés que els esmentava al començament, he recordat que entre conferència i conferència els assistents érem interrogats de forma interactiva sobre diversos aspectes del futur, relacionats o no amb la tecnologia informàtica. Vaig apuntar algunes de les respostes; així, per exemple, el vuitanta-tres per cent dels prop de dos mil assistents no creia que els ordinadors ajudessin a aconseguir la immortalitat; un noranta-vuit per cent tampoc no creia que els ordinadors servissin per eliminar les diferències entre rics i pobres, tot i que un noranta per cent estava convençut que els ordinadors servirien per millorar la qualitat de vida de les persones. Al bell mig de totes aquestes preguntes he descobert que n'hi ha una de ben estranya sobre la desaparició, cap a l'any 2047, de les grans ciutats del món. En aquell moment un setanta-dos per cent dels assistents va dir que no creia que això arribés a passar, és a dir, que només un escadusser vint-i-vuit per cent creia que les grans ciutats arribarien a desaparèixer. Seria interessant, tot i que impossible, reunir el mateix col·lectiu després de l'onze de setembre passat i fer la mateixa pregunta. No resulta gens agosarat pronosticar que aquests percentatges serien ben diferents. I és que, fet i fet, ja els ho havia dit, fer prospectiva sempre ha estat molt i molt difícil, ja ho era abans i tot que caiguessin les Torres Bessones de Nova York. ■

Llorenç Valverde

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43

Polígon Son Castelló (ASIMA)
07009 PALMA DE MALLORCA

Telèfons: 971 20 44 64 (6 línies)

971 75 56 25 - 97175 56 81 - 97175 42 42

Fax: 971 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la Pagesia, 68-B

Polígon Industrial
07500 MANACOR (Mallorca)

Telèfons: 971 55 53 51 - 971 55 55 55

Fax: 971 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21

07800 EIVISSA

Telèfons: 971 30 12 11 - 971 30 30 03

Fax: 971 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103

MAÓ (Menorca)

Telèfon: 971 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis

07760 CIUTADELLA (Menorca)

Telèfons: 971 38 06 93 - 971 38 26 19

Fax: 971 38 64 29

AÏLLANTS

FORTEZA TOBAJAS, S.A.

Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22

Tels. 971 29 60 01 - 971 29 47 95 • Fax 971 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15

Tels. 971 46 28 34 - 971 46 15 49 • Fax 971 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

■ MIQUEL ÀNGEL VIDAL

Poesia inèdita en català de Joan Palou i Coll

L'OBLLIT

Joan Palou i Coll fou l'escriptor mallorquí més famós i reconegut, el de més ressò fora de la nostra illa, pràcticament tota la segona meitat del segle XIX. Aquesta afirmació, que pot semblar pretensiosa perquè avui en dia, lamentablement, és un complet desconegut, no es deu a una especulació arbitrària i partidista, sinó que té uns fonaments sòlids: la consistència fornida amb dades objectives. La seva obra dramàtica *La campana de la Almudaina* va tenir sis edicions entre 1859 i 1879¹ i, com diu Miquel dels Sants Oliver, «el drama junto con el nombre del autor recorrió todos los teatros de la Península y muchos de la América española»;² si a això hi afegim que J. L. Estelrich afirmava el 1907 que, «de toda la primera época del romanticismo teatral sobrenadano y continúan representándose con frecuencia cuatro dramas: "Don Alvaro" del Duque de Rivas, "Los amantes de Teruel" de Hartzenbusch, "El trovador" de García Gutiérrez y "La campana de la Almudaina" de Palou y Coll»,³ supòs que no es considerarà l'afirmació inicial tan sense cap ni peus com podia pareixer en un principi. I més encara si ens demanam de quin autor mallorquí de la Renaixença podem dir tal cosa. Fins i tot els nostres grans escriptors com mossèn Alcover, Costa i Llobera o Miquel dels Sants Oliver no aconseguiren el reconeixement fins a principi del segle XX i no fou, en cap cas, d'una manera tan espectacular. De fet, en el seu temps, el talent de Palou i Coll com a autor dramàtic fou reconegut per crítics insignes com Julio Cejador, José Selgas o Miquel S. Oliver. Així, doncs, aquest escriptor representa una de les més desconcertants trajectòries de les nostres lletres a causa del contrast entre el desmesurat èxit que obtingué a la segona meitat del XIX —tant de públic com de crítica— i l'absolut oblit al qual ha estat postergat en el segle XX.

I quines poden ser les causes d'aquest injust oblit? Esbrinar-les totes seria una tasca complexa, però podem apuntar-ne les més evidents. Primerament, que Palou ha estat considerat autor d'una sola obra. És cert que *La campana de la Almudaina* esdevingué aquella peça que tot dramaturg aspira a escriure: una obra primerenca que resulta un encert total i es converteix en un èxit de públic, de crítica, i en una de les obres més importants de la seva època; però s'ha de tenir en compte que també

Joan Palou i Coll

el seu drama *La espada y el laúd*, malgrat no tenir el suport del públic, fou molt elogiat per erudits com Guillem Forteza i Joan Torrendell. Fins i tot Miquel S. Oliver la va exaltar i va afirmar que suposava un vertader avanç, quant a construcció dramàtica, respecte de *La campana de la Almudaina*.

És cert també que ambdós drames històrics pertanyen a la decadència del teatre romàntic, són fruits d'època que han quedat una mica obsolets i, tanmateix, malgrat que no es tracti d'obres mestres, estan per damunt l'allau de produc-

cions d'aquest gènere. La mediocritat imperant en el teatre castellà de la segona meitat del segle XIX, en què tan sols sobresurten *Un drama nuevo*, de Tamayo y Baus, i algunes obres de Pérez Galdós, les converteix en dues peces valuoses dins aquesta època obscura i pobra de la dramaturgia.

Una altra causa és que pràcticament va deixar d'escriure el 1865, després del fracàs que suposà l'estrena de *La espada y el laúd*. Així, des dels 37 anys no va escriure més per al teatre⁴ i la seva producció literària es limità a una trentena de poemes, gairebé tots inèdits. També el fet que tot el que va publicar fos en castellà potser ha refredat els ànims d'alguns crítics obtusos. De tota manera, aquests onze poemes inèdits, més els dos que va publicar Estelrich, són la constatació que també va usar la nostra llengua com a vehicle literari.

Amb tot això, vull destacar que, malgrat que aquestes causes puguin explicar en certa manera el desconeixement que pateix actualment, no el justifiquen en absolut. I ja és ben hora de començar a fer un poc de llum sobre la seva vida i la seva obra.

VIDA I OBRA

Joan Palou i Coll va néixer a Palma el 30 de maig de 1828. Orfe de pare des dels deu anys, Antoni Coll i Muntaner, l'oncle matern, fou el seu protector. Va fer els primers estudis a Palma. Als dasset anys se'n va anar a Barcelona a estudiar Dret i després es traslladà a Madrid, on es va llicenciar l'any 1852. Durant aquesta època els seus afanys literaris van trobar el seu vehicle d'expressió en la poesia. Va escriure moltes composicions al llarg dels anys d'estudiant —unes cinquanta, que superen àmpliament els quatre mil versos.⁵ Després, un cop acabats els estudis, tornà a l'illa i exercí d'advocat fins que va obtenir una notaria el 1855. Un any abans s'havia representat en el Círculo Mallorquí la seva peça en un acte titulada *Una broma improvisada*, una comèdia encarregada pels socis del Círculo i que va escriure en uns pocs dies. Va tenir tan gran èxit que l'autor fou nomenat soci de mèrit.

Des d'aquell primer reconeixement, treballà en *La campana de la Almudaina*. Convençut que l'única manera que el seu drama fos reconegut era estrenar-lo a la capital, es dirigí a Madrid a principi del 1858. Allà ensopegà amb tota casta de dificultats, fins que el 3 de novembre de 1859 fou representat al teatre del Circo. El seu triomf, tan espectacular com inesperat, proporcionà a l'autor uns guanys substancials.⁶

L'any següent es va estrenar a Madrid *La cruz de la redención*, una lloa feta amb presses per a una funció extraordinària en benefici dels ferits de la guerra d'Àfrica i que no va tenir cap ressò. Després va fer feina en un altre drama, *La espada y el laúd*, que fou representat també a Madrid el 1865. Tampoc no tengué èxit: el públic el rebé fredament. Desenganyat pel fracàs d'aquesta obra, o potser per la dedicació a la política i als negocis, va abandonar la fal·lera de la creació literària i la seva producció fou, de llavors ençà, pràcticament nul·la. Només es conserven algunes poesies a partir de 1865.

Va tenir, això sí, una important participació en la política mallorquina. Fou secretari de la Junta Revolucionària de Govern de les Balears (1868). També fou elegit diputat a Corts el 1869. Aquest mateix any es casà amb Lluïsa Nadal. Fou un matrimoni plàcid, però que no donà fruits. El 1872 va ser elegit senador. Després encapçalà el Partit Republicà Progressis-

ta, organitzat a partir de 1881, i el 1893 formà part de la Unió Republicana.

El 1900, per iniciativa de l'Ajuntament de Palma, es va estrenar la seva darrera obra, *Don Pedro del Puñalet* —escrita molts d'anys abans.⁷ Aquest mateix any fou nomenat fill il·lustre de la ciutat i li dedicaren una plaça.⁸ Va morir el 13 de maig de 1906, als 78 anys.

Podem, doncs, diferenciar clarament dues etapes en la seva producció literària:

1a. etapa (1845-1865): època de gran fecunditat literària. Conreà la poesia lírica i narrativa, i sobretot el teatre. Va escriure sis obres entre 1854 i 1865, tres de les quals foren publicades i representades. Destaquen *La campana de la Almudaina* i *La espada y el laúd*.

2a. etapa (1866-1907): abandonament quasi total de la creació literària i dedicació a l'activitat privada com a notari i a la pública com a polític. En aquesta etapa tan sols va escriure poesia. Si exceptuam el llarg poema *Miramar*, no hi ha obres que destaquin ni de qualitat.

OBRA POÈTICA

Les obres dramàtiques són, sens dubte, el més interessant de la producció de Palou i Coll, però l'abast d'aquest estudi és la poesia i, especialment, la poesia en la nostra llengua. Per tant deixarem de banda el teatre i ens centrarem tan sols en la producció poètica.

Abans de res cal destacar que la major part de la seva poesia roman encara inèdita. En vida tan sols va publicar l'extens poema «Miramar» a l'*Homenaje al Beato Raimundo Lulio* (1877) i mitja dotzena de composicions disperses a revistes i antologies. El 1907, pòstumament, J. L. Estelrich edità un *Cancionero* que aplega alguns poemes escrits entre 1848 i 1852.⁹ Així, doncs, gran part de la seva obra lírica i èpica en vers no ha vist la llum. Actualment, Miquel Àngel Vidal ha publicat la composició titulada «Sóller»¹⁰ i ara presentam aquí onze poemes inèdits en la nostra llengua.

La poesia inèdita de Palou i Coll es troba entre els manuscrits d'aquest autor que es conserven a la Biblioteca Bartomeu March. És divideix en dos blocs: tres plecs amb l'epígraf «Poesías sueltas», on amb lletra acuradíssima i sense cap esborrament recull quaranta-un poemes en castellà i dos en català, tots datats, que van des de 1846 fins a 1861 i sumen més de quatre mil versos, i un bon feix de fulls volants de diverses mides, colors i textures, on hi ha un poema èpic titulat *La reina Zara (Leienda oriental)*, sense data però escrit al voltant de 1850, que supera els mil versos, i una trentena de poemes, dels quals n'hi ha onze en català; molts no duen data i pel que sembla foren escrits entre 1861 i 1886.

Dels plecs, J. L. Estelrich al *Cancionero* va publicar dos poemes del segon i tretze del tercer, entre aquests els dos en català, que són els dedicats al seu oncle. Estelrich afirma: «Para su tío D. Antonio escribió Palou los únicos versos mallorquines que se le conocen»;¹¹ i transcriu els poemes «En los días de mi tío D. Antonio Coll, día de San Antonio Abad del año 1860», escrit en el seu moment culminant de glòria, i «En los días de mi tío D. Antonio Coll, el día de San Antonio Abad, día 17 de Enero de 1861», a l'any següent. Són dos poemes de cinc quartets creuats, cadascun a imitació de la *redondilla* castellana.

*Drama meu banyet en mar,
veter, inclinant sa cloque,
en mon nom a' l'atada
a' Don Francisco Melià
president de sa me Borque.*

*Figuerli a' aus President
que fat totu die qu'is tan bo,
que a sa tertulia et present
de aprou que li tene jo.*

*Que li doni per conis,
que, de mon apeta en foga,
et tracti conito meris
que no li deu, ni quatei
tot, ni mania, ni peruga.*

*I li pots assegurar
que davant u cap de anell,
en tot temps, en terra y mar
sa tertulia pot contar
ab au*

Juan Palou y Coll

Poema manuscrit autògraf

POESIA INÈDITA EN CATALÀ

Quan vaig descobrir els onze poemes inèdits en català, que ara publicam aquí, vaig pensar que havia fet un interessant descobriment.¹² Coneixia els dos que havia publicat Estelrich, però, com hem vist, ell afirmava que eren els únics. Entre els escriptors mallorquins de la primera Renaixença, Joan Palou i Coll semblava dels que havien escrit tota l'obra en castellà. Però aquesta troballa era la prova que ell també va intentar usar la nostra llengua com a vehicle de creació literària i que, a la segona etapa de la seva producció, que és molt escassa, va emprar-la quasi tant com el castellà. D'antuvi vaig pensar que seria una bona idea publicar-los; però un cop els vaig haver transcrits, em va assaltar el dubte, l'escrúpol que em féu plantejar si era lícit publicar aquests poemes. És segur que Palou no devia pensar quan va escriure'ls en la seva possible publicació, i fins i tot és probable que en vida no hagués permès que veiesin la llum, ja que es tracta de composicions intrascendents i circumstancials, fetes amb poca cura, i d'una regular qualitat literària. A la majoria es limita a seguir el mecanisme de la mètrica sense preocupar-se pels rebles o perquè els versos no siguin gaire elaborats. No hi ha, de fet, una alta exigència poètica. Per què, doncs, publicar-los? D'una banda perquè semblen un document interessant per demostrar que els escriptors mallorquins, a l'època de la Renaixença, fins i tot aquells que van escriure les seves millors obres en castellà, es van sentir temptats d'usar la llengua pròpia. Foren els anys de la recuperació de les nostres lletres i dels trets d'identitat, i l'esperit d'aquest moviment va impregnar la literatura de l'època i va afectar profundament tots els escriptors illencs, almenys

aquells de cert renom. Palou, per l'època en què va escriure aquests poemes, ja havia triomfat amb *La campana de la Almudaina*, gaudia d'un gran prestigi com a dramaturg en llengua castellana, i hauria pogut renunciar a la creació de versos en llengua pròpia, essencialment per la dificultat que comportava per a un escriptor que no coneixia altra llengua literària que la castellana, i tanmateix, influït sens dubte per l'ambient literari i pels seus amics, Jeroni Rosselló i Pere d'Alcàntara Peña, es va animar a usar el català. I de fet, si tenim en compte que, a partir de l'any 1860 tan sols conservam uns vint poemes en castellà —és cert que dos són llargs, com són «Sóller» i «Miramar», hem d'afirmar que la xifra de tretze poemes en llengua pròpia (més de tres-cents versos) suposen una part important en aquesta segona etapa de la seva producció.

També perquè creiem que és una manera de reivindicar-lo. L'any 2006 serà el centenari de la mort de Palou i Coll i, ara per ara, roman completament oblidat. Des de 1921 no s'ha tornat a editar *La campana de la Almudaina*, ni cap altra obra seva. Tampoc, si exceptuam el magnífic estudi de Joan Mas¹³ i la meua contribució —que per la seva modestia no pot haver tengut gaire ressò—,¹⁴ no s'han publicat articles o estudis crítics sobre la seva obra des de fa més de setanta anys.¹⁵

ELS POEMES

Com hem dit abans, a partir de 1860, quan ja és un dramaturg reconegut i de gran prestigi, possiblement temptat pels seus amics i per l'ambient de la Renaixença, començà a emprar la llengua pròpia per a la poesia. Totes les composicions que es conserven en català són circumstancials, d'ocasió.

Hem de tenir en compte que, com tots els poetes de la Renaixença, es va trobar sense una llengua literària apta i encara molt lluny de la fixació del català normatiu. Va optar, com explica Josep Maria Llompart que feren els nostres poetes, per «prendre per norma la llengua senzilla, directa i espontània del poble, amb totes les seves degeneracions i corrupcions» i, com va escaure amb els altres poetes renaixentistes, «el resultat fou més aviat barroer». ¹⁶ Com hem dit, no són versos d'alta qualitat literària, més bé interessens com a testimoni d'època. S'ha de destacar que Palou no usa els temes predilectes de la Renaixença (Pàtria, Fe, Amor), sinó que escriu sobre coses properes, quotidianes, i es troba més a prop del costumisme que de la idealització romàntica. Uns poemes són d'afalagament, com els dedicats al seu oncle, altres de delectança, que ens mostren l'ambient de bauxes i sopars de la classe burgesa a la qual pertanyia. També n'hi ha que tenen un caràcter polític i d'altres, burlescs, sobre personatges o costums de l'època.

Així doncs, quant als temes, podem dividir-los en poemes laudatoris, hedonistes, polítics i satírics. S'inclourien entre els laudatoris el primer, sobre Francisco Melià, president d'una tertúlia de l'època, i el darrer, dedicat al seu oncle Antoni Coll (també amb motiu de la seva onomàstica, com els dos publicats per Estelrich). Entre els poemes hedonistes, en els quals es complau en el gaudi de menjar i beure vi entre amics, trobam en el tercer una comparació entre l'amor i el vi per l'embriaguesa que ambdós causen, mentre que els 5, 6 i 8 semblen improvisacions fetes amb motiu d'un dinar d'amics; en el penúltim parla d'anar de vega (bauxa) i mostra el seu caràcter festiu i alegre. D'altra banda, és una llàstima que els poemes polítics siguin un poc superficials, perquè demostren una lucidesa poc habitual a l'època:

en el 6 esbossa la consciència que Espanya és una nació poc poderosa en el concert internacional, i en el 9 expressa el seu pensament lliberal radical i defensa l'acció republicana enfront de la monarquia. Els satírics són els més llargs i els més interessants: el cinquè és una sàtira contra les vídues, un poema irònic, divertit, irreverent, jo diria que gairebé sacríleg, i sobretot afectat de verd, cosa ben inusual per aquell temps; en el segon pretén ridiculitzar Pere Obrador com a contestació a un escrit ofensiu que aquest li havia enviat: es burla del personatge i del seu cercle d'amics, encara que no té una especial mordacitat.

Si atenem a la mètrica, cal dir que imita en tot punt la castellana, que era la que ell havia usat des que escrivia poesia en l'adolescència. Tots els versos són octosíl·labs com els que usaren els poetes renaixentistes, és a dir, amb accent a la setena síl·laba i no a la vuitena com és preceptiu en la mètrica catalana. També les estrofes són a imitació de les castellanès. Són estrofes variades de quatre, cinc, sis, set i deu versos. Usa quartets creuats (*redondilla*) i encadenats (*cuarteta*), sextets (*sextilla*) i septets, però hi predominen els quintets (*quintillas*) i les dècimes espineles, que són les úniques que no combina amb altres tipus estròfics.

Transcrivim aquí els textos originals en l'ordre com els hem trobats entre els manuscrits de Joan Palou i Coll que es conserven a la Biblioteca March.

POEMES INÈDITS EN CATALÀ

1.

Drama meu barret en mà,
veten, inclinant sa closque,
en mon nom a saludà
á Don Francisco Melià
president de ca ne Bosque.

Digueuli á nes President
que tot hom diu qu'es tan bó
que á sa tartulia et present
de aprecí que li tench jo.

Que li doni per conseis
que de mon afecta en paga,
et tracti com mereis
que no li dus, ni pateis
tos, ni reuma, ni pruaga.

Y li pots assegurar
que damunt es cap des moll,
en tot temps, en terra y mar
la tertulia pot contar
ab en Joan Palou y Coll.

2.

Sr. D. Pera Antoni Obrador
Palma 2o Decembre de 1874

Ab so disgust jens estrañy
trobantmos á final d'añy
en que estich tant ocupat
contest a sa teva prosa,
perque, franquement, no's cosa
de dexarte desayrat.

No pensis qu'em fasse rabi
sa teva conducta... sabis
que no em puc avení
pero me xoque es sabero
s'estil tuno y xaranguero
que te permets usa en mí.

Cuant inflant sas xeremias
has pres es tò estrafolari
de sa carta que m'envias
t'has olvidat qu'escrivias
á tot un missé y notari.

Si no som, y som estat
y si es meu partit em veu
un poquet arreconad
tu sabs bé que no se deu
a sa poca activitat.

Si per tú per cranque pas
si be que p'els altres nó,
heu dech... ¿A qui diras?
Heu dech á nes... bon humó
de sa jenteta en qu'et fas.

En Colomá, n'Escafí,
don Pascual —¡gran personatge!
homos tots... de mala fi;
y en Toni Reus que te fatxe
de profesó de violí.

En Quintana y en Norat,
Aquell plé, s'altre xupat;
n'Enrich que se pinta sol
per crida y fer s'esburbat...
¡Un terceto en Re bemol!

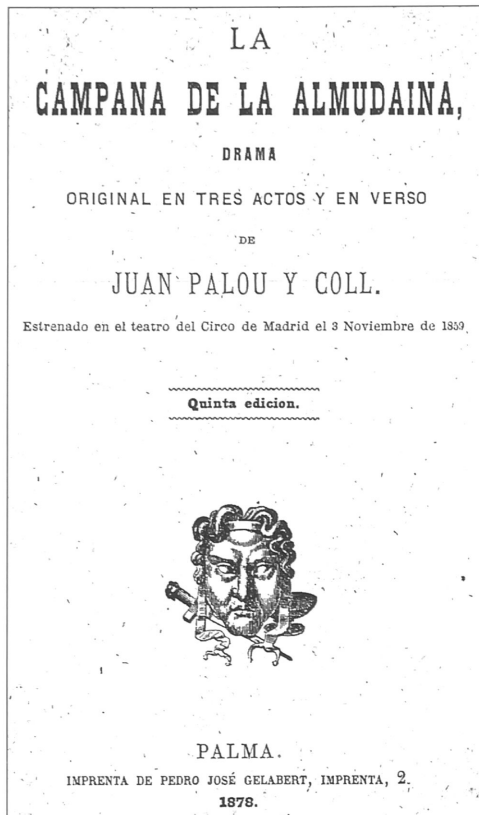
En Frontera... Poch li falta
per representa es papé
de filosof... may s'escolta...¹⁷
Tel manillá ab en Terré
y veuras que pronta salta.

En Domenje, guapo y net,
ab sas manetas de dona.
En Quijada... un poch cruet
y en Pep Bossich que te dret
de escoltar, mira y di... ¡bona!

En Socías y en Garcías...
¡Ego sum! ¡Honrats curells!
Si en joch de Bolsa confias
no t'apleguis, no te fias
ab sa sort de ningú d'ells.

Digués á nen Muntané
que tenga un poch més de fetja
i no cridi pes carré:
—«Atlotas miraume bé,
que aquí ahon me veis som metja».—

En Bisañes... Es molt seu
Aqueix Bis, ab art y mañes.
Sempre qu'en es rotlo meu

Portada de la 5.ª edición de *La campana de la Almudaina* (1878)

S'afique en Toni Bisañes
Hey veix en Pera Mateu.

Aquets son els caps de plata.
Y are, a tu ¿que t'he de di?
Bosot dels innocens
anima de xefardé,
sanch de xerop, tu que tens...
mes escates q'un delfí.

Ja saps que jo sé contá
si et vols etsercitá
en ses ungles ó esquellet...
¡Greu me sab!— Etsercitet
ab so bosot d'en Pisá.

Ell te pot treure d'apuros,
encare que sigue... en puros,
sensa fer sa cabre coxa.
Jo... no dich quinze mil duros...
No et fiaria... sa moxa.

Tots sabem, y no son bolas,
que per totas parts et colas
per treure es teu ranxo net,
y que quant te veus estret,
si no segas... espigolas.

¿Qué l'ermam? Preguntas tu.
Y fent tots se cara d'ase,
l'ermam, fent s'ase voleu...

A mí no mi tornes dú.
¡Bastant he pagat... la casa!

Sempre amegant els breons
Y com si tal cosa fesas
ab foredades rahons
fas veure que los sospesas
y *pajellas* es melons.

3.

May vull mes á mon encant
que seguent es costat seu
me pareix que l'estim tant
com puch estimar á Deu.
Qui s'enamora —es axí—
perd com els gats se rahó.
¡Viva els borrachos de vi!
¡Viva els borrachos de amor!

(1861)

4.

Es diu, y no es pot negá,
que heu díu la Sagrada Historia,
que en el cél
once mil verges ehy há
badant sa boca... a la gloria

Jo ab axó no las partoch;
pero em té fet un badoch
que en el cel badoquin tant
sas donas que... terratjant
varen badocar tan poch.

Entre noltros es pot dir
¿No trobau que té bemols
anar Deu a preferir
en sas donas sas que sols
per mirar varen servir?

Si jo fos Deu donaria
á sas viudas —heu confes—
un lloch de mes gerarquia;
y sobretot el daria
á sas viudas... y un punt mes.

Que bé la gloria ha goñat
mes que un benaventurat,
sa dona que, en pau y en guerra,
adins s'infern de la terra
el cel á dos ha donat:

Tu, Francisca, que ets des gremy —
no me digas que es blasfemy—
per Archiviuda gentil...
tu si que mereis un premy
major que sas once mil.

Y si encara per consol
pots dá un poch d'amó en el mon
viuda de sas viudas sol,
val mes tu... que tot s'estol
de verges... que verges son.

Palma Octubre 22/61.

5.

Es dirá que mos han dat
es modest y humil de sobre;
persona hey há dina pobre
cuant el dona s'amistad
jo no veig en es pesat
en versos que no fan vase
si voleu que un brindis fase
brind pes meus amichs quesqui
avans man honrat a mí
y han honrat aquesta casa

6.

Entre noltros sia dit:
com es primé encarregat
des diná que vos he dat
confesau que m'he lluit.
Jo a'ne quets dos no els he quit,
[(Reus y Cepeda)
Perquè encara no estich moix,
que si bé ab un poc de toix,
m'han errat... així... ajudant;
pero es primé va devant
encara que sia coix.

7.

Diuen, y no ho negaré
perquè axó es asunto grós,
que en nacions de roñó clós
España fá poch papé.
Pero aquí esta en Pep Astié
Y en Miquel Salvá... et *aliá(s)*,
y jó que he servit pel ca(s),
que hem provat amb art y maña
que si no en fá molt España,
fá papé... que fa dinar.

8.

Emborrátxa de content,
y es en efecta una gloria
perdre entre amichs sa memoria
menjant, rallant y beguent.
Brind, pues, perquè l'any vinent
tots junts tornem á diná;
y per milló axó lográ,
com tot hom á pagá es nega
propòs que pach una vega...
es primé que morirà.

Abril, 1861.

9.

Que parleu axí m'estraña,
y es per cert cosa ben trista.
¿Tant sa llibertat vos daña?
Esperau es bé d'España,
de s'alonsí o des carlista?

Quin benefici hem rabut
deis en to molt llastimos,
de sa llibertat q'ha agut?
¿Be es coneix que no heu viscut
en temps des inquisidors,
en temps de Rey absolut!

Confes que som radical
y que heu som en molt d'honó.
Sinó, contestau formal
si es meu partit heu fa mal
¿quin altre heu ha fet milló?
¿Es tal volta es cantonal?
¿Es quiza es conservadó?

Noltros hem fet mal, però...
Mirau per aquets portals
aquets camps, aquet tresó,
que antes eran arials
des monjos ó frares reals.
¿A qui davem axó
si no es a'nes lliberals?

10.

Cuant jo vaix a'una vega
hey vaix per gandulejtjá,
per riure, beura y menja
y sa musa se renega
si la vuy fer trabayá.

Ara si estigués callat
quizá se atribuiria
a ineptitut, poquedat
lo que es sols gandularia.
Y a mí ningu ma tirat
sia de nit ni de dia
que no haja ballat.

11.

En los días de mi tío Coll

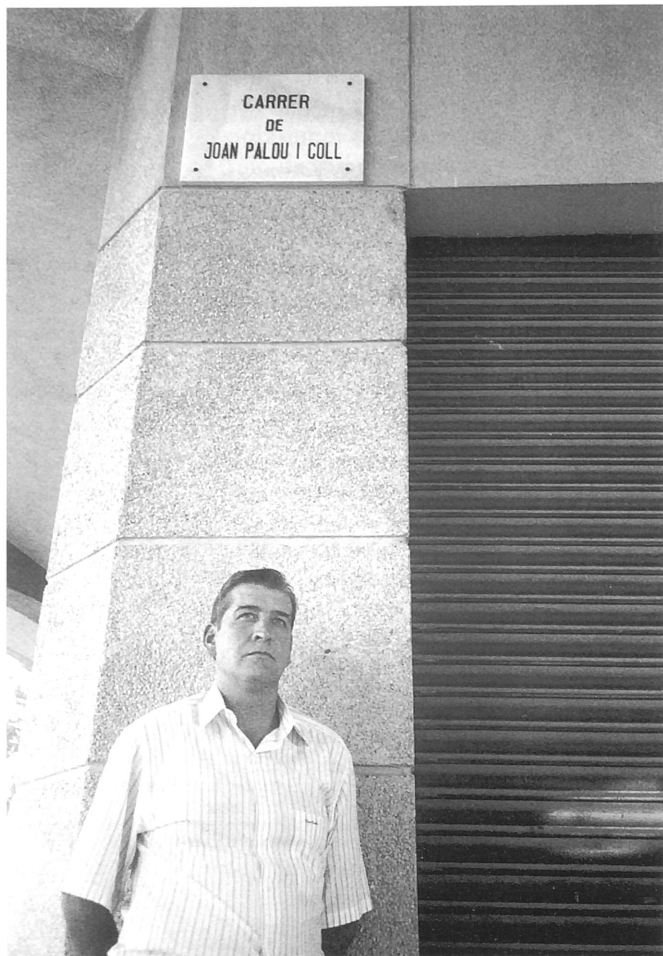
No sempra qui ha trebayat
en curt temps ò llarch espay,
en el mon, del seu trabay
sa recompensa ha trobat.

No sempra qui fá favors
y pes germa pèrt sa son
troba un cor que correspon
a n'es benefactors.

Pero à voste Deu volgué,
Perque no se quexi may
Que el mon li poch son trabay,
Y els seus favorits també.

Riquezas li ha dat sa sort,
y noltros, per mas augment,
li dam *sin* agraiment
que pasará de sa mort.

Pues bé, *seura* cerimoni
¿ehyà un homo, dins s'imperi,

Fotografia de l'autor de l'article al carrer dedicat a l'escriptor

en aquest mon de miseri
mas dichós que el tio Toni?

Si té uberta sa seva arca
á germans y nebots,
en canvi viu entre tots
mas respectat que un patriarca.

Si a vosté acudim per pagues
colque volta li sent dir
«Sa viña del tio, axí!...
a s'obre que fa tumbagues!»

Pero diga, y sia franch
¿A ne qui millor, si donas,
pots doná, que á ses personas
que tenen sa teva sanch.

¿Y en be que se pot comprá,
antes de puja à la gloria
s'añoranza y sa memoria
que vosté mos dexará?

Per doná a'nes consols
quant un mor, li serveix mes,
que arcas plenas de dobles
una llágrima tan sols.

¡Brindem á sa pena estrañys,
y rebosant d'alegría,
perque vejem aquest dia
ab el tio... cent mil aña's! ■

Palma, 17 Enº, 1863.

Miquel Àngel Vidal

NOTES

(1) Palau i Dulcet en recull quatre edicions entre 1859 i 1879: 1a. Madrid, 1859: *La campana de la Almudaina, Drama original en tres actos y en verso de D... Estrenado por primera vez en el teatro del Circo de esta corte con extraordinario éxito, el 3 de noviembre de 1859*, Madrid, Imprenta de José Rodríguez, 1859, 74 pàg.; 2a. ídem, 1859, «*Aumentada con una trova puesta en música por D.M.J. Caballero*», 82 pàg.; 3a. ídem, 1862, 82 pàg.; 4a. ídem, Palma, 1879. Existeix l'edició *La campana de la Almudaina, Drama original en tres actos y en verso de D... Estrenado en el teatro del Circo de Madrid*, 5a. ed., Palma, Imprenta de Pedro José Gelabert, 1878. Amb la qual cosa serien sis les edicions entre 1859 i 1879.

(2) OLIVER, Miguel de los Santos. *La literatura en Mallorca (1840-1903)*, Palma, 1903.

(3) ESTELRICH, J. L. «D. Juan Palou y Coll. Estudio crítico y biográfico», a *SEMAP. Sesión inaugural de 1906 á 1907. Honrando la memoria de D. Juan Palou y Coll y de D. Pedro de A. Peña*.

(4) Joan Mas i Vives a *El teatro a Mallorca a l'època romàntica* afirma que *Don Pedro del Puñalet*, representada el 1900 i publicada el 1901, «fou escrita molt abans, potser fins i tot abans del 1874» (pàg. 203). Si com sembla tan sols va escriure uns vint poemes irrelevants des de 1865 a 1886, no és lògic pensar que en aquesta època es pogués aventurar en una obra d'importància com és aquesta, en la qual hi ha un aprofundiment en el caràcter dels personatges i algunes escenes d'un intens dramatisme. Per tant, crec que és molt possible que hagués estat escrita en el que hem anomenat primera etapa de l'autor o poc després.

(5) La major part, que encara roman inèdita, es troba entre els manuscrits de Joan Palou i Coll conservats a la Biblioteca Bartomeu March de Palma.

(6) Joan Mas cita Estelrich quan parla dels beneficis que va donar l'obra al seu autor i diu: «Sols en dos mesos 24.030 reals i en deu anys, 1859-1869, 117.158 reals, una xifra realment astronòmica» (nota 84, pàg. 199).

(7) Vegeu nota 4.

(8) La plaça que li dedicaren era la que es coneixia amb el nom de Banc de l'Oli, que després, amb el nou nomenclàtor, li fou manllevada per restituir el nom tradicional. Actualment s'ha posat el nom del dramaturg a un petit carrer dels que s'han obert vora el parc de les Fonts.

(9) Cf. ESTELRICH, *D. Juan Palou y Coll*, pàg. 39-85.

(10) VIDAL, Miquel Àngel. «Sóller, un poema inèdit de Joan Palou i Coll» en el setmanari *Sóller*, 24 de desembre de 1999.

(11) Cf. ESTELRICH, *D. Juan Palou y Coll*.

(12) En aquell moment encara no coneixia els estudis de Joan Mas. A *El teatro a Mallorca a l'època romàntica*, quan parla dels manuscrits de Palou i Coll, diu: «Hi ha també algunes mostres de poesia catalana, però són absolutament insignificants: en total onze poemes, alguns molt curts i tots circumstancials, improvisats en festes familiars, en brindis o en situacions semblants». I a la nota 103 hi afegeix: «Trobam també amb freqüència refranys, mots que li semblen curiosos i alguna mostra de poesia popular, tot en català» (pàg. 207). Si tenim en compte que des de 1860 tan sols va escriure una vintena de poemes en castellà, aquesta producció en català no ens sembla tan insignificant com la veu Joan Mas.

(13) MAS I VIVES, Joan. *El teatro a Mallorca a l'època romàntica*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1986.

(14) A més de l'article sobre el poema «Sóller», he publicat: «Sobre unos manuscritos de Juan Palou y Coll y Fernando Ossorio», *Diario de Mallorca* (Suplement cultural), 24-5-1996, i «Joan Palou i Coll», *Última Hora*, 30-5-2001.

(15) El darrer article publicat fou el de Joan Pons i Marquès, «Don Joan Palou i Coll» a *La Nostra Terra*, 1928.

(16) LLOMPART, Josep Maria. *La literatura moderna a les Balears*, Moll, Palma, 1964.

(17) *Sic*. Hem posat en cursiva totes les paraules o expressions que resulten incomprensibles.

■ PERE FERRER

L'economia mallorquina sota l'impacte de la Gran Guerra (1914-1919)

1. ELS SECTORS PRODUCTIUS I FINANCERS

1.1. Un model d'agricultura dual

Mallorca, a principi del segle XX, posseïa un paisatge agrícola divers, constituït per una agricultura extensiva: cereals i oliveres, i una altra de conreus intensius: fruiters i llegums. La primera ocupava la major part de la superfície conrada. Segons una estadística de 1900, l'extensió de terres dedicades als conreus extensius s'elevava a 332.508 hectàrees, 162.981 de les quals es dedicaven al conreu de cereals i 33.335 al conreu d'oliveres.¹ L'agricultura comercial en plena expansió es caracteritzava, a diferència de l'extensiva, pels alts rendiments. La producció de cereals a l'Illa no cobria les necessitats de la població: «*Por lo que respecta a cereales i legumbres, tan solo producimos un tercio de nuestro consumo, dando lugar a una importación que en 1.899 ascendió a 1.600 toneladas de trigo, 3.200 de los demás cereales y 12.600 de harina de trigo*».²

La farina ocupava, durant el període 1900-1919, el primer lloc de les mercaderies importades, tant pel que fa a quantitats com al valor material.³ Per a una població la base de l'alimentació de la qual era el pa, la farina esdevenia un producte estratègic, de la carestia del qual es podien derivar conseqüències socials greus. En el decurs dels anys de guerra, els fluxos comercials de blat i farina es dirigiren prioritàriament cap als mercats dels països en guerra, on aquests productes es pagaven a uns preus elevadíssims. L'escassetat d'aquest article i d'altres de considerats de primera necessitat provocà a Palma, el 1918 i 1919, avalots i motins de fam: «*Para conjurar el conflicto que se avecina, extreman las autoridades sus medidas de prevision, y, sin embargo se teme por el pueblo la plaga del hambre. No es extraño pues, que se detengan los carros de trigo al pasar de tránsito por los pueblos, ni que se impida con motines el embarque legítimo de subsistencias. Debe llamar esta Cámara la atención del Gobierno para que se importen y repartan cargamentos de harina, único medio de evitar el desastre temido*».⁴

Malgrat aquests dèficits, la superfície dedicada al conreu de cereals minvarà any a any. L'any 1912 el cultiu de cereals ocupava una superfície de 87.650 hectàrees; l'any 1919 es reduïa a 66.908.⁵

Tren de Sóller (1915). (Foto: Arxiu Andreu Muntaner)

A partir del darrer terç del segle XIX anà guanyant terreny l'agricultura intensiva comercial, els fruits de la qual eren destinats, en bona part, a cobrir la demanda exterior. No es pot deslligar el fenomen de la parcel·lació de finques rústiques de la implantació dels nous cultius: ametllers, figueres, garrovers, albercoquers, tarongers, llimoneres, etc. El fet que amb aquests conreus s'obtinguessin uns elevats rendiments actuà com a estímul per a la compra de terres, que els nous propietaris dedicaven a aquest tipus de conreu.

Durant molts d'anys perviuran, no obstant això, una agricultura extensiva en regressió i una agricultura intensiva co-

mercial en expansió constant. No podem oblidar que l'agricultura comercial es complementava amb la cria de porcs. Un nombre important d'aquests animals eren exportats cap als ports peninsulars de València i Barcelona i al port francès de Sete. L'engreix de porcs tenia una llarga tradició a l'illa: ja a final del segle XIX, George Sand, a la seva obra literària *Un hivern a Mallorca*, narra que en el seu viatge de retorn, durant la nit de la travessia cap a Barcelona, no pogué aclucar l'ull perquè el porquim embarcat no aturà de grunyar. Amb la fragmentació de la gran propietat, la cria de porcs va rebre un impuls considerable, ja que els nous petits propietaris orientaren la producció a una explotació agropecuària. El ramat porcí gaudia d'una bona acceptació fora de l'illa, ja que els porcs grassos mallorquins eren més primerencs que els de les regions castelleses i extremeñes. Una estadística de la Cambra de Comerç de l'any 1918 xifra en 61.802 el nombre de porcs a l'illa, 13.908 dels quals foren exportats, gairebé la quarta part.⁶ L'engreix de porcs donà origen al sorgiment d'una indústria alimentària força dinàmica, que comptava amb quotes de mercat a la Península.

L'any 1900 l'extensió de terres dedicades al conreu de fruiters era de 12.632 hectàrees,⁷ el 1914 aquest conreu ocupava una extensió de 53.119 hectàrees.⁸ La producció de llegums, com a conseqüència de la demanda exterior durant els anys de guerra, s'incrementà força. El 1914 es plantaren 10.846 hectàrees de faveres i el 1919 la superfície dedicada a aquest llegum arribà a 15.013 hectàrees i la producció havia passat de 23.796 quintars, el 1914, a 135.885 el 1919. Un altre exemple paradigmàtic d'aquest creixement és el cultiu de monges: mentre que el 1914 s'hi dedicaren 955 hectàrees, el 1919 se'n conraren 2.140. La producció passà de 7.502 quintars, el 1914, a 44.757 el 1919.⁹

Les ametlles ocupaven el primer lloc en les exportacions de productes agrícoles, tant pel nombre de tones com pel valor en pessetes.

El conreu de la vinya, que des de final del segle XIX es va contreure molt pels efectes de la fil·loxera, no començà a recuperar-se fins als anys 18 del present segle. El 1900 la superfície estimada d'aquest conreu era de 14.833 hectàrees. El 1914 era de 7.255, mentre que el 1919 la superfície destinada a vinya se situava entorn a les 7.763 hectàrees.

1.1.1. Les parcel·lacions de finques rústiques

A principi de segle la fragmentació de les grans possessions, en mans de la noblesa, s'accelerà. El capital comercial i industrial invertí part dels beneficis en propietats rústiques. Un cas típic és el de Manel Salas, industrial i comerciant, que comprà possessions, que capitalitzà, i dirigí personalment la seva explotació. Alguns dels grans comerciants que s'enriquiren durant la Gran Guerra, com fou el cas de Joan March, Verga, i Antoni Ques, *Torró*, que dedicaren una part dels seus actius financers a la compravenda de finques i donaren facilitats creditícies als compradors, que majoritàriament adquirien petites parcel·les, l'extensió predominant de les quals estava entorn a la quarterada.

Moltes de les terres adquirides pels jornalers i petits propietaris eren ermes, per tant calia desbrossar-les, espedregar-les i conrar-les per tornar-les productives.

La transformació de l'estructura de la propietat que s'inicià a la meitat del segle XIX s'activà a conseqüència de la forta demanda exterior de productes agrícoles i a l'apujada dels preus durant el període bèl·lic. Aquestes circumstàncies econòmiques favorables estimularen la gent del camp a fer-se seu un bocí de terra que els augurava en el futur guanys suplementaris i, en els millors dels casos, si la parcel·la adquirida era suficientment extensa i la terra era generosa, podia eventualment convertir-los en pagesos autosuficients. «*La subdivisión de la propiedad rústica entre gran número de individuos o familias que por fuerza ha de atraer a la prosperidad de la agricultura el máximo de iniciativas, de conveniencias, de intereses, de afanes y de razonables esperanzas.*»¹⁰

El dinamisme del sector agrícola fomentà la creació d'entitats creditícies. A Mallorca el 1918 hi havia onze entitats de crèdit, que dedicaven una part important dels recursos a proporcionar crèdits als propietaris rurals. «*Es innegable el concurso que estas sociedades han prestado a la agricultura.*»¹¹ Moltes d'aquestes entitats de crèdit a la seva raó social feien referència a l'activitat agrària: Banco Agrario de Inca, Fomento Agrícola de Mallorca, Banco Agrícola, Caja Agrícola de Montuïri, Banco Agrario de las Baleares, etc.

1.2. Les societats mercantils

El món empresarial a principi de segle era constituït per un grup de societats anònimes, societats col·lectives i per empresaris individuals. La majoria de les societats anònimes s'havien fundat en el darrer terç del segle XIX i la primera dècada del segle XX. Aquestes societats pertanyien majoritàriament al sector financer, al de l'energia i al dels transports. El Crèdit Balear fou fundat el 1872; el Fomento Agrícola de Mallorca, el 1891; el Banc de Felanitx, el 1883; el Banc de Sóller, el 1890; la Caja de Ahorros y Monte de Piedad, el 1882; La Económica, societat de fabricació de gas, el 1898; La Palma de Mallorca, companyia elèctrica, el 1903; la Companyia de Ferrocarrils de Mallorca ho va ser el 1876; Ferrocarriles de Sóller, el 1905, i La Isleña Marítima, el 1889.¹²

El període que va de l'any 1914 a 1918 es pot considerar un cicle econòmic expansiu. La constitució de noves societats tengué en comú, a diferència de les fundades en el període anterior, un capital social substancialment menor i la majoria d'aquestes noves empreses pertanyien al sector dels transports, de la indústria i del comerç. També continuaren fundant-se entitats de crèdit. La més important fou el Banco Popular de Manacor, el 1913, amb un capital social de 2.500.000 pessetes, societat que fou presidida per Bartomeu Servera, sogre de Joan March.¹³

El 1914 el nombre de societats anònimes era de cinquanta-quatre: quatre pertanyien al sector dels transports terrestres, una naviliera, onze de banca i crèdit, vuit de gas i electricitat, tretze d'industrials, onze de mercantils, dues al sector extractiu de la sal i quatre a sectors no classificats. El capital nominal d'aquestes empreses era de 55.416.700 pessetes i el capital desemborsat, de 38.319.637. Aquestes societats anònimes havien acudit a l'estalvi privat per capitalitzar-se, mitjançant el lliurament d'obligacions a un interès que oscil·lava entre el 3% i el 6%. Ferrocarriles de Mallorca, per finançar la línia Manacor-Artà, que s'inaugurà el 1921, féu una emissió

Vapor Bellver (1906). (Foto: Arxiu Andreu Muntaner)

d'obligacions de deu milions de pessetes, la més important que s'havia fet mai a Mallorca.¹⁴

La majoria d'empreses industrials i comercials sorgiren de la iniciativa individual. A principi de 1919 hi havia constituïdes, a més de les societats anònimes abans esmentades, seixanta-una societats col·lectives industrials i cinquanta de col·lectives mercantils.¹⁵

Molts dels capitals que s'utilitzaren per fundar aquestes societats provenien de les colònies: «*El esfuerzo de nuestros emigrantes que como caudal desbordado de inteligentes actividades, creó, sigue creando y mantiene en el extranjero, industrias y capitales mercantiles, atrae a la isla, anualmente, beneficios y réditos*».¹⁶ Un cas paradigmàtic de la repatriació de capitals de les colònies per fundar empreses a l'Illa és el de la família Blanes, que en tornar fundà la societat Ferrocarrils de Mallorca, amb el capital acumulat durant la seva permanència a Puerto Rico.

El sector ferroviari l'any 1918 comprenia quatre companyies: Ferrocarrils de Mallorca, Ferrocarrils de Sóller, Ferrocarrils de Alaró i Sociedad General de Tranvías Urbanos. El total de quilòmetres de via fèrria era de 123 i estaven en construcció 31 quilòmetres de la línia Manacor-Artà. Espanya tenia un coeficient de 3'03 quilòmetres de via per 100 quilòmetres de superfície, mentre que Mallorca tenia un coeficient de 5'93, gairebé el doble del d'Espanya, Suècia i Portugal i aproximadament igual al d'Itàlia i al de l'imperi Austrohongarès.

El sector navilier comptava amb la companyia Isleña Marítima, constituïda el 1891 per la fusió d'Empresa Mallorquina de Vapores, Empresa Marítima a Vapor i La Isleña, que havia obtingut anys enrere la concessió estatal per garantir les línies marítimes regulars interinsulars i des del port de Palma als ports de Barcelona, Alacant, València, Marsella i Alger.

La Isleña Marítima, durant el període bèl·lic, a diferència d'altres navilieres, que no tenien subscript contracte amb l'Estat, no pogué destinar les seves naus a cobrir rutes marítimes més rendibles i tampoc no pogué beneficiar-se de l'apujada dels nòlits a causa de la intervenció del Govern en la fixació

de les tarifes. En canvi, la societat naviliera es veié afectada financerament per l'apujada dels preus del carbó i dels salaris de les tripulacions, que reclamaren augments considerables a causa de la major perillositat de la navegació marítima, a partir de la intervenció dels submarins alemanys a la Mediterrània. El 1917, en plena crisi de la companyia, Joan March adquirí la majoria de les accions, que traspassà a la companyia Trasmediterránea, de la qual era soci fundador.¹⁷

1.3. Els sectors productius

Les indústries del calçat i la tèxtil veieren incrementat el nombre de comandes provinents dels estats bel·ligerants, que es convertiren en uns bons clients de botes i flassades destinades als seus exèrcits.¹⁸

Un altre sector l'activitat del qual augmentà considerablement fou el naval. Les drassanes del port de Palma s'especialitzaren en la construcció de vaixells de tonatge mitjà: «*En los años de guerra europea llegaron a funcionar en Baleares unos doce pequeños astilleros, en los que construían barcos hasta de 700 toneladas, dando ocupación a 285 obreros*».¹⁹

Gabriel Mulet, president de la Junta d'Obres de Port, el 1920 assegurava, en el seu article sobre l'estat de l'economia a Mallorca, que, en el decurs de l'any 1918, es varen construir a les drassanes de l'Illa onze vaixells de vela amb 1.301 tones Morson de registre i en construcció n'hi havia onze més. La majoria d'aquests vaixells estaven equipats amb motor de benzina.²⁰

L'augment de la construcció naval a Mallorca, durant el període bèl·lic, es degué en bona part a la reducció de la competència exterior, que s'especialitzà en la construcció de naus de guerra; també l'enfonsament de centenars de vaixells pels submarins activà la demanda de noves embarcacions. Un altre factor que estimulà l'ampliació de la flota local existent fou l'acreixement del comerç exterior, gràcies a la progressió constant de la demanda de productes agrícoles i d'articles manufacturats.

Un cop acabada la guerra, les comandes d'aquest tipus de vaixells, a les drassanes de Palma, minvà de manera dràstica i es retornà a la construcció de petites embarcacions i a la reparació de naus.

Les indústries extractives, com a conseqüència directa del conflicte europeu, activaren la producció. El mineral de lignit que s'obtenia era d'un baix poder calòric, però esdevingué competitiu a causa de les alteracions en les comunicacions marítimes que la guerra submarina provocava. El 1900 la producció de lignit a les vuit mines que hi havia en explotació era de 18.786 tones i l'exportació va ser de 2.314 tones.²¹ El 1912 la producció era molt similar a la de 1900: 18.378 tones.²² En canvi, l'any 1918 la producció s'enfilà a les 46.699 tones i el volum d'exportació fou de 19.468.²³

«El corte de suministros británico provocará una situación de carestía inmediata y la necesaria intensificación de la producción nacional. Ello se plasma en Mallorca con la sobreexplotación de las minas de lignito, [...] (y la apertura de otras nuevas).»²⁴ A conseqüència de la sobreexportació i de la interrupció de les importacions, les indústries mallorquines hagueren de recórrer a l'ús del carbó vegetal. Totes aquestes circumstàncies adverses provocaren una disminució de la quantia que es destinava al mercat per a consum domèstic. El febrer de 1918, l'escassetat d'aquest combustible a Palma provocà forts aldarulls, en els quals les dones i els nins tengueren un protagonisme destacat. Els enfrontaments entre manifestants i forces de l'ordre foren molts violents i es perllongaren durant hores. A conseqüència d'aquests fets morí, d'un tret de bala, un militant socialista i nombroses persones resultaren ferides.²⁵ El cònsol britànic a Palma valorà la gravetat dels successos i envià una comunicació al secretari d'Estat del Foreign Office, en la qual li descrivia els incidents i ressaltava la contundència amb què havia actuat la policia per reprimir els avalots, fent ús de les seves armes de foc.²⁶

Una vegada que la producció mundial es normalitzà i es restabliren les comunicacions marítimes, la producció local començà a baixar i l'exportació caigué en picat.

Els preus d'aquestes primeres matèries, durant el període 1914-1918, patiren fortes oscil·lacions; així, l'any de l'inici del conflicte la tona de carbó es venia a quaranta pessetes i assolí l'any de l'armistici el preu de quatre-centes pessetes.

1.3.1. Indústries agroalimentàries

L'entrada en el conflicte bèl·lic de França obrí noves perspectives als vins de l'illa en aquest país, ja que França deixà de rebre amb regularitat els vins de la seva colònia d'Alger, a causa del bloqueig submarí alemany, i també la seva pròpia producció disminuí a causa de la guerra. No obstant això, l'any 1917, a conseqüència de l'agreujament del bloqueig i de les mesures restrictives a l'exportació, s'interrompé aquest flux comercial, almenys pel que fa a les exportacions legals.

La indústria vitivinícola produïa, a més de vi, aiguardents i vinagre; els excedents d'aquests productes s'exportaven a la península, França, Cuba i Algèria.

La pesca era una altra indústria que proporcionava excedents per a l'exportació: «Forma industria especial nuestra selecta pesca, que hoy es exportada en buques viveros a diferentes puertos del Mediterráneo».²⁷

La indústria conservera —conserves de vegetals i fruits, especialment la molla d'albercoc— era un sector en creixent ex-

pansió. La molla d'albercoc s'exportava a la península, França i Anglaterra. El 1914 se n'exportaren 1.157.970 quilos cap a França i Anglaterra. El 1918, sota els efectes del bloqueig submarí, la quantitat que s'envià a l'exterior es reduí a la xifra de 222.150 quilos; aquesta reducció fou compensada per l'augment de les quantitats remeses als ports peninsulars. La quantitat exportada cap al mercat nacional assolí els 3.101.700 quilos.

La producció d'embotits de porc seguia una línia ascendent a causa de l'increment de la demanda exterior: «Observamos con aplauso que la industria de embutidos de cerdo y salazones, va tomando cada año notable desarrollo en provecho de la riqueza general de la isla».²⁸

2. EL COMERÇ EXTERIOR

L'estudi de la balança comercial durant el període de la Gran Guerra presenta una dificultat de primer ordre, ja que no es compta amb les xifres del comerç il·legal, que, per les informacions de l'època i per la legislació repressiva, que els governs dictaren, amb l'ànim de posar fi al contraban, fou força important. La legislació sobre el comerç exterior a partir de 1915, en comptes de frenar la sobreexportació cap als països en guerra i assegurar l'abastament del mercat nacional, esdevingué restrictiva. La llei Alba de 24-XI-1916 prohibia l'exportació dels productes considerats de primera necessitat.²⁹ Les mesures legals que limitaven l'exportació resultaren del tot inoperants. D'una banda, els ministeris que tenien competència en la matèria i les Juntes de Subsistències Provincials lliuraren als grans trusts exportadors, que es formaren arran de la nova conjuntura comercial generada per la Gran Guerra, permisos especials, que en principi tengueren un caràcter excepcional i que en el decurs dels anys es convertiren en regulars. De l'altra, el contraban de productes considerats de primera necessitat, com el carbó, la farina, el blat, l'arròs, les mongetes, l'oli, etc., esdevingué un gran negoci lucratiu que movia importants sumes de doblers i operava amb volums considerables de mercaderies. El 1919, malgrat que s'havia signat l'armistici, les distorsions de la guerra, a l'àmbit productiu i comercial, no havien desaparegut. Així, el Reial Decret del 7-III-1919 sobre el contraban pretenia reforçar els instruments legals per combatre aquest comerç il·legal agreujant les penes que fins llavors s'imposaven per aquest tipus de delictes i convertint les sancions pecuniàries en penes de presó: «El incentivo al contrabando de exportación es tan grande en estos momentos por los elevados precios que en las naciones vecinas alcanzan los artículos de primera necesidad, que en reprimirlos han puesto los gobiernos toda su energía y tienen que emplear en lo sucesivo cuantos medios estén a su alcance [...]».

«Las noticias que de todas partes llegan, confirman la importancia de este tráfico clandestino de exportación de substancias alimenticias».³⁰

A causa de les irregularitats que es produïen en el comerç de farina entre els ports peninsulars i l'illa, el Govern, amb la R. O. de 27-IX-1920, prohibí que es proveís de farina les Illes des de ports peninsulars, assabentat que la farina que s'embarcava damunt els vaixells que declaraven dirigir-se a les Balears no arribava al seu lloc de destinació, car les naus es desviaven de la ruta i s'encaminaven cap als ports estrangers, on la mercaderia assolia preus molt superiors als que es pagaven en el

Binissalem. Obrador per al tractament i envasament de figues seques. (Foto: Arxiu Andreu Muntaner)

mercat nacional. El regidor de l'Ajuntament de Palma Bernat Obrador, en una carta oberta a l'opinió pública, fa referència explícita a aquest comerç il·legal durant els anys de guerra: «*De todo el litoral salían misteriosas expediciones en buques fantasmas, [...] sin destinatario conocido, y que jamás llegaron a su destino, que legalmente había sido declarado ser las Baleares*».³¹

Així doncs, el nostre estudi patirà un greu defecte i solament podrem analitzar les xifres oficials del comerç exterior que ens proporcionen els butlletins de la Cambra de Comerç.

La balança comercial a Mallorca, abans de la guerra, presentava un saldo negatiu. El 1914 s'exportaren 39.416 tones de mercaderies per un valor estimat de 42.773.000 pessetes i s'importaren 148.211 tones amb un valor de 50.338.000. L'any 1917 s'invertí la tendència i el valor i el volum de les exportacions superà lleugerament el de les importacions.³² L'any 1918 fou un any molt favorable per al comerç exterior. La balança comercial presentà un diferencial favorable de 10.103.564 pessetes. Les exportacions assoliren un valor de 70.469.569 pessetes i les importacions en sumaren 60.366.005.³³

Les exportacions es dirigien sobretot als ports peninsulars de Barcelona, València i Alacant. Els principals països estrangers receptors eren França, Bèlgica, Anglaterra, la colònia francesa d'Alger i les antigues possessions espanyoles al Carib. L'exportació a l'estranger, a partir de la intensificació del bloqueig submarí alemany el 1917, disminuí de manera contundent. El 1918 no es registrà cap lliurament de sabates cap a l'estranger. En canvi, el 1919 el volum d'aquesta mercaderia, expressat en quilograms, que es facturà cap a l'estranger va ser de 140.466 quilos. El vi deixà d'exportar-se a l'estranger el 1918; dos anys abans se n'havien exportat 995.484 litres. Les expedicions de molla de fruita, el 1917, també registraren una

considerable disminució, i recuperaren el 1918 els seus anteriors nivells. El volum d'ametlles exportades, que el 1913 fou de 1.576.729 quilos, l'any 1917 es reduïa a la quantitat de 22.328 quilos. Aquesta baixada cap als mercats estrangers es veié, en bona part, compensada per un notable increment de les exportacions cap als ports peninsulars. L'exportació a la Península augmentà considerablement els anys 1917, 1918 i 1919 i determinats productes aconseguiren rècords d'exportació. Entre aquests productes podem assenyalar: el blat, el carbó, la molla de fruita, les ametlles, la farina i les mongetes.

És una hipòtesi plausible inferir que molts d'aquests productes que s'expedien cap al port de Barcelona continuassin, via fèrria, cap a la frontera francesa, de manera il·legal o amb autoritzacions especials del govern.

La constant apujada del volum de les exportacions, tant legals com il·legals, provocà un desproveïment dels mercats illencs, especialment a la capital. La crisi de subsistències que sobrevingué a causa de l'excés d'exportacions i de la disminució de les importacions originà una situació d'extrema tensió social. El malestar popular davant l'augment de les exportacions i dels acaparaments d'articles de primera necessitat i l'apujada de preus queda plasmat en les revistes de les organitzacions obreres i en els setmanaris satírics de caràcter popular, on s'exigien a les autoritats actuacions expeditives per posar fi als acaparaments i al contraban de subsistències: «Aquí hey ha una solució: en veure sachs a n'es moll molt abans d'embarcaró, cercà s'acaparadó, un núu corredó a n'es coll y d'un arbre penjarló [sic]».³⁴ Els dirigents obrers, en els mítings que s'organitzaren prosubsistències, exigien a les autoritats que s'aplicassin càstigs exemplars als responsables del tràfic de subsistències. La premsa diària, tot i ser més moderada en les seves expressions, també es feia ressó

diàriament de la crisi de subsistències i del comerç il·legal que es feia des de l'Illa: «Una pareja de carabineros, en la costa sur de la isla, impidió un alijo, aprehendiendo un importante convoy de carros con arroz y habichuelas, cuyos artículos intentábanse exportar clandestinamente».³⁵

La crisi de subsistències desembocà el febrer de 1919 a Palma i a Inca en greus avalots. Se saquejaren magatzems de queviures i s'assaltaren molts de forns. Les forces de cavalleria hagueren de protegir la residència de Joan March per evitar que fos assaltada pels amotinats, ja que aquests culpaven l'important comerciant de ser el cap del trust exportador.³⁶

Les importacions a partir de 1917, com a conseqüència de la intensificació del bloqueig submarí alemany, sofriren una disminució considerable. Les expedicions de carbó anglès s'interromperen. Les importacions d'aquest mineral, que l'any 1916 havien estat de 34.611 tones i l'any següent de 27.304, l'any 1918 es reduïren a 8.725. El 1921 es recuperà aquest comerç, una vegada superades les condicions adverses originades per la guerra.

L'any 1918 es registrà una contracció important en el volum de les importacions de farina, que se situaren entorn a 11.239 tones. La xifra registrada més baixa des de 1900.³⁷

Les importacions de sucre, arròs i adobs segueixen aquesta mateixa tendència a la baixa, que es concreta en una disminució de les quantitats importades els anys 1917, 1918 i 1919, i es recuperaren en els anys vint.

Fent una succinta anàlisi dels productes i les matèries objecte d'importació i exportació, podem assenyalar que els productes agrícoles i ramaders i els seus derivats industrials constitueixen el gruix de les exportacions. Les importacions del sector primari es concentraven en primeres matèries per a la indústria del cuir i la tèxtil i productes colonials: sucre, cafè, espècies, adobs i arròs. La balança comercial de productes del sector primari i productes industrials de la branca alimentària presentà el 1918 un saldo positiu de 19.599.469 pessetes.³⁸

La balança industrial, en el capítol de les importacions, comprenia un grup de matèries semielaborades, la maquinària i les manufactures d'acer, ferro, coure i plom. La partida més important de les exportacions era formada pels derivats del cuir: sabates, pells adobades i les manufactures tèxtils de llana i cotó. El 1918 la balança industrial oferí un saldo negatiu de 19.675.356 pessetes; no obstant això, el valor de les exportacions industrials assolí la important xifra de 31.293.287 pessetes.³⁹ Si en aquest apartat hi haguéssim inclòs els productes industrials del sector agroalimentari —la Cambra de Comerç no els comptabilitzava com a tals—, aquest dèficit es veuria sensiblement reduït. Mallorca, el 1918, no era un país perifèric que exportàs solament productes del sector primari i n'importàs de manufacturats. L'Illa gaudia d'un teixit industrial consolidat i en procés expansiu, malgrat que encara la seva economia era dominada pel sector primari i la majoria de la població activa continuava treballant en les feines del camp.

3. PREUS I SALARIS

Una conseqüència directa de la Gran Guerra fou l'espiral inflacionista que s'inicià l'any 1914 i que no afluíx fins a final de 1920 i principi de 1921. Una estadística de la Cambra de Comerç, publicada l'any 1915, ens mostra els primers símptomes d'una pujada de preus. Així, la farina, que abans de la guerra es

pagava entre 39 i 44 pessetes els cent quilos, a principi de 1915 ja valia entre 41 i 54 pessetes. Amb les mongetes succeï una cosa semblant: abans del conflicte es pagaven entre 40 i 42 els cent quilos i uns mesos després passaren a valer entre 55 i 57 pessetes. La tona de carbó mineral, que valia abans 41 pessetes, passà a valer-ne 63 el 1915. L'evolució del preu d'aquests tres productes és una mostra representativa que es pot fer extensiva a la majoria dels altres. Els percentatges d'aquests augments oscil·len entre el 14'45% de la farina i el 53'65% del carbó.⁴⁰ Aquests anys inflacionistes contrasten amb el període precedent 1900-1914, en què la inflació havia romàs controlada.

Si observem les estadístiques de l'any 1919, en què els efectes de la guerra perduraven en tota la seva intensitat, comprovarem que el quintar de farina es pagava entre les 85 i 110 pessetes; les mongetes valien entre 130 i 140 el quintar; el carbó mineral, 141 la tona. La farina, el carbó i les mongetes havien duplicat llargament el seu valor.

Els salaris, tot i que la majoria dels sectors productius tanquen els balanços amb guanys extraordinaris, restaren estancats fins l'any 1918, any que les lluites obreres agafaren volada, i la conflictivitat laboral i social durant el trienni 1917-1919 fou molt accentuada. A Mallorca, aquests conflictes —vaga, motins de fam, manifestacions i aldarulls— no comportaren els elevats nivells de violència que es donaren a Catalunya, Andalusia, Astúries i Madrid, malgrat que, com hem descrit als capítols anteriors, hi hagué algunes brotades virulentes esporàdiques: «La tranquilidad con que se ha desenvuelto en aquellas islas la vida del trabajo, no perturbada generalmente por apremiantes reclamaciones de sindicatos obreros (lo que se refleja en el reducido número de huelgas registradas en este periodo de luchas violentas), los índices acusan para todas las categorías de obreros, [...] un incremento del tipo medio del salario poco elevado, si se le compara con el de las demás provincias antes estudiadas».⁴¹

PROVÍNCIA DE LES BALEARS

Obrers qualificats	Anys	Nombre obrers	Salaris/hora	Índex
Mines, salines i pedreres	1914	538	0'41	100
	1920	750	0'62	151
Metal·lúrgia	1914	820	0'49	100
	1920	1059	1'06	216
Indústries químiques	1914	263	0'34	100
	1920	308	0'61	179
Indústries tèxtils	1914	544	0'48	100
	1920	614	1'0	208
Indústries de la construcció	1914	1375	0'34	100
	1920	1475	0'87	256
Indústries de l'alimentació	1914	595	0'44	100
	1920	578	0'78	177
Indústries del vestit	1914	3.052	0'54	100
	1920	3.745	0'86	159
Indústries del cuir	1914	356	0'40	100
	1920	350	0'67	167
Indústries de la fusta	1914	622	0'58	100
	1920	702	0'87	150
Transports	1914	1292	0'42	100
	1920	1702	0'95	226
Indústries del moble	1914	387	0'39	100
	1920	438	0'96	246

L'estació de trens de Palma, 1905. (Foto: Arxiu Andreu Muntaner)

Peons	Anys	Nombre obrers	Salaris/hora	Índex
Metal·lúrgia	1914	540	0'30	100
	1920	1024	0'77	256
Indústries tèxtils	1914	154	0'33	100
	1920	205	0'58	176
Construcció	1914	650	0'28	100
	1920	708	0'56	200 ⁴²

No obstant els forts augments salarials que es donaren en el trienni 1918-1920, els salaris quedaren en la majoria dels casos per sota de la inflació. Aquesta pèrdua de poder adquisitiu, en ocasions, es compensà mitjançant la realització d'hores extraordinàries.

Els salaris dels obrers qualificats de les Balears passaren de les 0'44 pessetes/hora de mitjana l'any 1914 a 0'84 pessetes/hora l'any 1920. Aquests salaris quedaven per sota d'aquells que es pagaven a Catalunya, Madrid i Cantàbria, i per sobre d'Aragó, La Rioja, Andalusia, el País Valencià i les dues Castelles.

Els peons passaren de guanyar un salari/hora mitjà de 0'31 pessetes el 1914 a 0'60 pessetes el 1920, la qual cosa suposà un augment del 93%, molt inferior als que tingueren els treballadors de Barcelona, Alacant, Biscaia, València, Lleó, Saragossa i Oviedo, que superaren llargament el 100% d'augment.

Els salaris que es pagaven a la dona treballadora registraren una apujada inferior. El 1914 el salari/hora era de 0'25 pessetes, mentre que el 1920 se situà entorn a les 0'43 pessetes/hora. L'augment percentual del 72% era sensiblement inferior al registrat en el salari dels homes i també

menor al que aconseguiren les treballadores a la majoria de províncies.

En resum, podem afirmar que els salaris que es pagaven a les Balears a la dona treballadora i a la mà d'obra masculina no qualificada estaven per sota dels que percebien els seus companys a les regions industrialitzades i a les exportadores de minerals, i per sobre dels que es pagaven a les regions agrícoles, mentre que els salaris dels treballadors qualificats eren molt similars als que es pagaven a les regions econòmicament més desenvolupades. ■

Pere Ferrer

FONTS

ARXIU I BIBLIOTEQUES

Arxiu COCIN
Arxiu Public Record Office
Biblioteca COCIN
Biblioteca Pública de Mallorca

MEMÒRIES I ESTADÍSTIQUES

Estadística de los salarios y jornadas de trabajo, 1914-1925. Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria
Guía General de las Baleares 1900
Memòries Comercials COCIN: 1914-1920

DIARIS I REVISTES

Almudaina, La (1914-1920)
Correo de Mallorca, El (1914-1929)
Foch y Fum (1917-1920)
Obrero Balear, El (1914-1920)

DIARIS OFICIALS

Boletín Oficial de la Provincia de Baleares (1914-1920)
Gaceta de Madrid, La (1914-1920)

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

ALEMANY VICH, Lluís. *Notas para una pequeña historia de la banca. Banco de Crédito Balear, 1872-1972*. Cambra de Comerç, Indústria i Navegació, Palma, 1973.

ALEÑAR FUSTER, Miquel. «La balanza comercial en Mallorca en 1918», *Estudis d'Història Econòmica*, 1990, 2, pàg. 131-141.

FERRER GUASP, Pere. «Joan March i la crisi de les subsistències a Mallorca, 1914-1920», *Verguisme, anarquisme i espanyolisme*. Fundació Emili Darder, Palma, 1997.

—. «Joan March, els inicis d'un imperi financer». Tesis doctoral (inèdita). Palma, 1998.

FULLANA PUIGSERVER, Pere. «Crisi de subsistències i conflictivitat social a Inca durant el trienni bolxevic, 1917-1919», *Segones Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca, pàg. 248-259. Inca, abril 1995.

MANERA, Carles; PETRUS, Joana M. «Del taller a la fàbrica, el procés d'industrialització a Mallorca», *Quaderns: Cultura Fi de Segle*, 1991, pàg. 13-54.

MOLINA DE DIOS, Ramon. «Aproximació al procés de formació de la classe obrera mallorquina», *Quaderns: Cultura Fi de Segle*, 1991, pàg. 73-86.

MULET, Gabriel. «Mallorca en 1918», *BCOCIN*, febrer 1920.

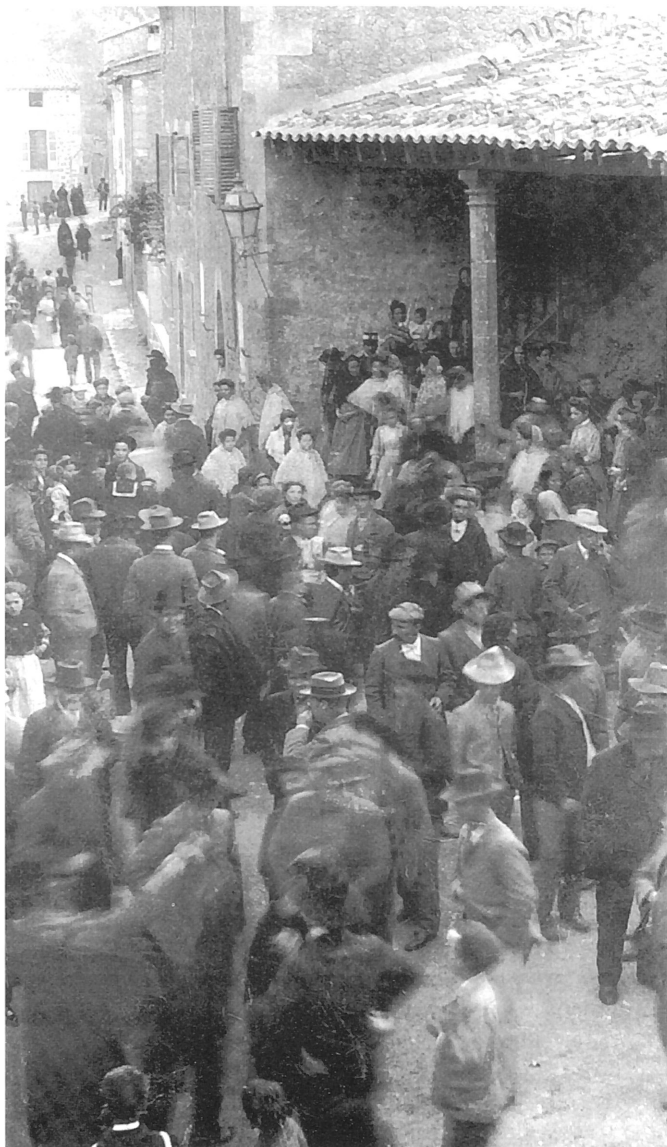
ROCA AVELLÀ, Joan. «La conjuntura de la Gran Guerra i les seves conseqüències», *Quaderns: Cultura Fi de Segle*, 1991, pàg. 149-159.

ROCA AVELLÀ, Joan; HUMBERT GUIMÓ, Josep A. «Economía y desarrollo industrial en Mallorca, 1914-1930. Apuntes de una investigación», *Estudis d'Història Econòmica*, 1990-1991.

NOTES

- (1) Capó, Miquel. *Guía General de las Baleares*, Palma, 1900, pàg. 15-16.
- (2) Capó, Miquel. *Op. cit.*, pàg. 16.
- (3) Memòries COCIN, 1900-1919.
- (4) COCIN. «Estado de los negocios». Arxiu COCIN, carp. 2, exp. 45, carp. 3, taula 6. 1918.
- (5) Memòries COCIN, 1912-1919.
- (6) Arxiu COCIN, carp. 3, exp. 12, carp. 1, taula 7. Any 1919.
- (7) Capó, Miquel. *ibidem*.
- (8) Memòries COCIN, any 1915.
- (9) Memòries COCIN, any 1914-1919.
- (10) Mulet, Gabriel. «Mallorca en 1918». *Memòries COCIN*, febrer 1920, pàg. 37.
- (11) Mulet, Gabriel. *Op. cit.*, pàg. 24.
- (12) Arxiu COCIN, carp. 1, carp. 4 taula 6, any 1919.
- (13) Arxiu COCIN, *ibidem*.
- (14) Mulet, Gabriel. *Op. cit.*, pàg. 22.
- (15) Mulet, Gabriel. *Op. cit.*, pàg. 32.
- (16) Mulet, Gabriel. *Op. cit.*, pàg. 49.
- (17) Ferrer, Pere. «Joan March, els inicis d'un imperi financer». Tesis doctoral inèdita, any 1998, pàg. 54.
- (18) Roca Avellà, Joan; Umbert Guimó, Josep Antoni. «Economía y desarrollo industrial en Mallorca, 1914-1930. Apuntes de una investigación». *Estudis d'Història Econòmica*, 1990-1991, pàg. 102.
- (19) Dirección General de Trabajo y Acción Social. «Estadística de los salarios y jornadas de trabajo», Madrid, 1927, pàg. CXX.
- (20) Mulet, Gabriel. *Op. cit.*, pàg. 40.
- (21) Capó, Miquel. *Op. cit.*, pàg. 17.
- (22) *BCOCIN*, any 1913, pàg. 125.
- (23) Arxiu COCIN, exp. 17, carp. 5, taula 6, any 1919.
- (24) Roca Avellà, Joan; Umbert, Josep Antoni. *Op. cit.* pàg., 97.
- (25) Ferrer, Pere. *Op. cit.*, pàg. 167.
- (26) Cònsol Fontana al Secretari del Foreign Office. Public Record Office F.O. 371, 33,70, any 1918.
- (27) Capó, Miquel. *Op. cit.*, pàg. 17.
- (28) Mulet, Gabriel. *Op. cit.*, pàg. 39.

- (29) *Gaceta de Madrid*, núm. 330, 25-XI-1916.
- (30) *Gaceta de Madrid*, 8-III-1919.
- (31) *El Correo de Mallorca*, 15-IX-1920.
- (32) Arxiu COCIN, carp. 5, exp. 40, carp. 1, taula 7.
- (33) Alenyar Fuster, Miquel. «La balanza comercial a Mallorca en 1918». *Estudios de Historia Económica*, 1990, 2, pàg. 131-141.
- (34) *Foch y Fum*, 21-II-1919.
- (35) *La Almudaina*, 19-IX-1917.
- (36) Ferrer, Pere. «Joan March i la crisi de subsistències a Mallorca, 1914-1920». *Verguisme, anarquisme i espanyolisme*, Palma, 1997, pàg. 43-44.
- (37) *BCOCIN*, any 1919.
- (38) Alenyar, Miquel. *Op. cit.*, pàg. 136.
- (39) *BCOCIN*, any 1919.
- (40) *BCOCIN*, any 1915.
- (41) Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria. Dirección General de Trabajo y Acción Social. Estadística de los salarios y jornadas de trabajo. Madrid, 1927, pàg. CXIX.
- (42) Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria, *ibidem*.

Deià, 1908. (Foto: Arxiu Andreu Muntaner)

Un senyor de Mallorca

AGOST DE 1966.
EL MEU PRIMER VIATGE
A MALLORCA

Aquell curs, Antoni-Lluc Ferrer, Joan-Lluís Marfany i jo havíem acabat la carrera de Filologia Romànica a Barcelona. (Compte, a mi em va quedar pendent, fins a l'eternitat, l'assignatura de gimnàstica.) El Toni ens va convèncer, al Joan-Lluís i a mi, i cap a Mallorca falta gent. No teníem ni un duro, però els mallorquins són hospitalaris, i el Toni ens acolliria.

Bé, la veritat, ara que hi penso, la primera nit la vam haver de passar a la platja, perquè el Toni, encara no ho entenc, havia desaparegut, però l'endemà va reaparèixer i a partir d'aleshores, sota la seva protecció o bé sols, vam recórrer diferents llocs de l'illa. Gairebé cap no apareix a les guies turístiques. Vull dir que a hores d'ara encara no sé com són les coves del Drac.

Un dia vam agafar el trenet i vam anar a Binissalem. Aquesta volta el Toni sí que ens acompanyava. Nosaltres érem decididament d'esquerres —jo de manera vergonyosament desinformada—, però vet aquí que la nostra màxima aspiració, en aquell viatge, consistia a arribar a conèixer un determinat senyor de dretes que admiràvem amb passió i que suposàvem més o menys inaccessible. Com arribar-hi? El Toni, si més no, coneixia un escriptor que a la vegada era bon amic de la cobejada persona en qüestió. Era Llorenç Moyà. El vam trobar remullant-se en una piscina. Divertit, accessible al tu-teig immediat, es va vestir, ens va convidar a dinar i, passejant, ens va portar i ens va ensenyar la seva casa, bella, impol·luta, endreçada com l'interior d'un museu ben subvencionat. Després..., gairebé va ser ell, ens veia venir, qui es va oferir per fer-nos d'intermediari, i qui ens va arrossegar a casa del senyor. Va ser així com ens vam trobar, també, davant un considerable casalot; no tan aparatós com el de Moyà, però Déu n'hi do.

Moyà va trucar a la porta. Ens va atendre un criat uniformat. Moyà es va explicar. I el senyor ens rebria. El senyor va comparèixer. Moyà va tocar el dos aviat.

Ens va rebre, afable, al «saló blau» (oi que era «es blau?») i ens va obsequiar amb vi dolç. Ni cervesa, ni gasosa, ni —jo què sé— Coca-Cola... Vi dolç en una ampolla esvelta que si no era antiga ho semblava. Quan el criat, guants blancs, va fer l'acció de servir-nos, ell el va deturar. Tingué la deliberada, refinada deferència de servir-nos personalment. No ens coneixia de res, no érem absolutament ningú, cap altra cosa que tres exestudiants sense ofici ni benefici i expectants davant l'esdevenidor, però ens va tractar, des del primer instant, com a visitants de consideració.

Per què? Ho feia sempre? Segurament. No ho sé.

Ens va preguntar què feiem, què volíem, què esperàvem de la vida i de la literatura. I ell, per la seva banda, se'ns va obrir en la mida exacta i calculada que podíem desitjar. Ens va mostrar la casa.

Recordo, en particular, l'altar per a celebrar-hi missa, entre els dos dormitoris, separats, del senyor i de la seva esposa (que aquell dia no hi era). O també el seu estudi, amb força llibres, tampoc massa (molts més en deuria tenir, vam suposar, a la seva altra casa de Palma), i, sobretot, amb una finestra que donava a la clastra, un pati interior des d'on —ens va contar— podia escoltar amb llibertat allò que, suposadament fora del control de l'amo, parlava el servei. Després, ens va dir, se servia d'aquestes converses per a determinades i perfectament lícites manipulacions. Va acabar duent-nos a un, al meu record, immens jardí darrere la finca. Vam seure a prendre la fresca. «Millor aquí que al saló, no ho troben?»

El senyor no semblava que tingués altra cosa més interessant a fer que continuar amb nosaltres. Tots, ell i els visitants, ens sentíem cada cop més a gust, més —fins a un discret cert punt— desinhibits. Vam estar parlant de no sé què, del diví i de l'humà, tres nois suposadament revolucionaris i un cavaller que, si no pertanyia a l'aristocràcia, pensava i obrava com un aristòcrata, de cap manera com un burgès. Aconseguia matisar les seves opinions de forma que, sinuós i elegant, coincidissin amb les nostres. Encara que mai no coincidissin. O potser sí? Ens vam adonar de l'operació. Potser el vam saber correspondre? Era magnífic. Mai no hauríem partit de la seva vora.

Però l'horabaixa va començar a caure. S'acostava el moment del darrer tren que passava de retorn a Palma. Li vam dir que ens n'hauríem d'anar. «Però vostès m'han de contar encara tantes de coses. (Ens tractava de vostè, per descomptat.) I no hi ha pressa, si és que volen donar-me el gust de continuar una estona amb mi. Els han informats malament, hi ha altres maneres per tornar a Ciutat. Ja els avisaré.» Perplexos, no ens vam fer pregar i vam quedar. De tant en tant el senyor donava alguna ordre al criat. De vegades en veu alta, de vegades amb una mena de lleu discreció esbiaixada. Potser, per uns pocs minuts, es va arribar a absentar? La tarda va transcórrer i, seré franc, només me'n queda la sensació, no les coses exactes que vam dir-nos.

Es feia definitivament fosc quan de sobte, sense preparació prèvia, van comparèixer un noi i una noia, evidentment coneguts d'ell. Ens els va presentar, assossegat, i després va afegir alguna cosa com ara: «Tenen cotxe. Els acompanyaran a Palma». Havia organitzat un petit complot per satisfer el nostre desig (i semblaria que també el seu) d'allargar la vetllada sense que poguéssim sentir la inquietud d'estar-li donant la llauna o d'estar-li creant algun problema. No hi havia ni tren ni autobús ni res per tornar a Palma que no fos allò que ell va saber preparar a la nostra esquena.

I vam partir, doncs. Ell va deixar oberta la porta a un tracte posterior, continuat. (Pel que em pertoca ho sabria aprofitar en una massa tèbia mesura.) Joves, vulnerables, insegurs del que sabríem fer amb el nostre temps, amb el futur, però en tot cas, aquells dies de Mallorca, feliços, i aquella tarda de Binissalem, enlluernats, vam separar-nos del senyor d'edat que al llarg del seu temps, el passat, ja havia demostrat amb escreix què era capaç d'aconseguir.

La simpàtica parella que va tenir l'amabilitat d'atendre el caprici del senyor, i de dur-nos a Palma, era formada per un tal Gabriel Janer i Manila i per la seva promesa. Promesos? O eren acabats de casar? En tot cas, ell tenia la meua edat. Conversàvem. De què deuríem conversar? Del senyor, en bona mida, segur. Ja era de nit. D'altres pensaments se'ns deurien crear al

cervell. L'estiu estava molt avançat i tant jo com el Toni (si no ho recordo malament) aquell setembre començaríem la mili, el servei militar. El Joan-Lluís se'n va deslliurar. Però aquestes serien unes altres històries. I, de moment, després d'alguna vacil·lació, Binissalem tornava a omplir-nos el cap. Havíem abastat, per un moment, un delicadíssim univers, paral·lel al nostre, que potser mai no tornariem a retrobar.

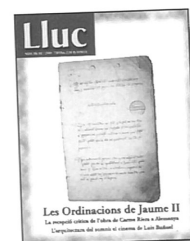
Tant se val. Va ser així com vam conèixer un senyor de Mallorca, un dels grans escriptors contemporanis europeus, Llorenç Villalonga. ■

Josep M. Benet i Jornet
(27-07-2001)

LLUC

ANY 2000

- **Gran Jubileu 2000**
Número monogràfic
- **Les Ordinacions de Jaume II**
La recepció crítica de l'obra de Carme Riera a Alemanya
L'arquitectura del comni: el cinema de Luis Buñuel
- **Les sales de cinema de Palma**
Aproximació a la ideologia política de Llorenç Villalonga
Folkmedicina de les causticacions oculars

■ CARLES CORTÉS ORTS

Començar a escriure: el repte de Mercè Rodoreda en els anys trenta

Només sento: «No s'escriuen llibres, les dones no escriuen llibres; totes tenen mandra»; i això m'ha cogut, i he volgut demostrar que jo escrivia un llibre, i per tant donava una prova irrefutable de la meua diligència i de la meua manca de mandra.

(Mercè Rodoreda,
Sóc una dona honrada?, 1932)

INTRODUCCIÓ

La dedicació literària de Mercè Rodoreda va lligada íntimament a la seua evolució personal. Parlar de fets paral·lels entre l'obra i la vida de l'autora té un fonament evident, plenament justificable a partir dels nombrosos detalls que en trobem a les novel·les. L'estudi de l'obra de Rodoreda, Carme Arnau, a diversos articles ha apuntat aquesta interrelació; destaquem les seues paraules de l'article «Vegetació i mort en la narrativa de Mercè Rodoreda»: «De fet, la literatura i la vida avancen en Mercè Rodoreda estretament lligades, com s'esdevé en la literatura moderna, o en la literatura *tout court*» (1988, 125). Cap coneixedor de la biografia de l'autora no pot passar per alt el lligam estret que s'estableix entre els fets viscuts i molts dels conflictes i situacions que apareixen en els seus relats. Diversos estudis crítics, com també les biografies de Carme Arnau, Montserrat Casals i Mercè Ibarz, han posat de manifest l'estreta vinculació existent entre la circumstància biogràfica i la seua obra. Els records d'altres escriptors coetanis, com el cas d'Anna Murià, ho confirmen; així ho podem llegir a l'article del 1987 de Murià «Mercè Rodoreda o la vida dolorosa», on afirma que «l'obra de Mercè Rodoreda és en molts moments producte dels patiments vitals de l'autora» (pàg. 17). Igualment, davant aquesta interrelació biogràfica i literària, recordem les paraules de Carme Arnau a l'article «Mercè Rodoreda o la força de l'escriptura», on confirma la importància del fet personal en la comprensió dels primers textos de l'escriptora:

«Ens ofereix, doncs, una mena d'autobiografia disfressada, densa i intensa, i d'aquí l'emoció i la perfecta versemblança que les seves obres traspuen. Però es tracta d'una autobiografia literària, i així, si hi ha un component essencial sempre, la pròpia vida, n'hi ha un altre d'igualment fonamental, la litera-

Mercè Rodoreda, pels volts de 1948

tura; una literatura que, d'una manera progressiva, a mesura que la vida perdi interès, hi anirà ocupant un lloc central». (Arnau 1988, 85-86).

D'aquesta manera, podem entendre com els elements biogràfics de Rodoreda perden força en els textos literaris posteriors; és en els orígens com a escriptora, a la dècada dels trenta, que podem detectar amb més força els motius personals que la conduïren a iniciar la seua activitat. L'autora tenia vint-i-quatre anys quan publicà la primera novel·la, *Sóc una dona*

honrada? (1932), i escassament trenta quan guanyà el premi Crexells per la primera *Aloma* (1938). Estem davant uns inicis literaris localitzats a la primera maduresa d'una persona que es manifesta preocupada per les transformacions socials i polítiques de la Catalunya de l'època. Els seus textos literaris, com també les seues col·laboracions periodístiques, en són un bon testimoni.

LA FORMACIÓ COM A ESCRIPTORA: EL TRENCAMENT FAMILIAR

Rodoreda, nascuda l'any 1908, tingué una infantesa marcada per la reclusió a la llar familiar a partir dels vuit anys, quan hagué de fer-se càrrec de l'avi Pere Gurguí. Als vint anys es casà amb l'oncle Joan Gurguí. Atesa la seua relació oncle-neboda, els va caldre una dispensa del Vaticà per a casar-se. Poc temps després, el 23 de juliol de 1929, va nàixer el seu primer i únic fill, Jordi Gurguí i Rodoreda. Amb la vinguda de la República, Mercè va buscar treball per poder posar fi a la dependència exclusiva del marit. A la biografia que li féu Montserrat Casals s'esmenten les col·laboracions radiofòniques de Rodoreda gràcies als contactes del seu pare (Casals 1991, 73), una activitat que li permeté la progressiva independització familiar. L'etapa que hi ha entre 1928 i 1931 va estar marcada per la monotonia i la vida a casa sense grans al·licients: «Tancada i desesperada, doncs. Com tanta gent, però ella amb ganes de sortir-se'n», segons afirma Mercè Ibarz a la biografia de l'autora (1991, 32). Per M. Casals, segons llegim a l'article «El *Rosebud* de Mercè Rodoreda» (1987, 34), Rodoreda pren la decisió d'escriure una vegada és casada i mare de família; el desig de fugir de la quotidianitat pot ser ben bé la motivació per prendre una decisió de tanta importància. La memòria d'Anna Murià ens ha reportat un perfil força interessant de l'escriptora en els anys en els quals començà a escriure. La relació entre totes dues sembla força interessant per poder valorar les opinions oferides a la relació epistolar, publicada en part en el volum *Cartes a l'Anna Murià 1939-1956* publicat l'any 1985, ja que a banda de treballar juntes a la Institució de les Lletres Catalanes, relació que es reforçà en els primers moments de l'exili per motius personals, també tingueren una relació intel·lectual destacable. Les dues eren dones escriptores, un fet no gaire habitual en el període dels anys trenta; fins i tot, Rodoreda féu dues ressenyes l'any 1934 de l'assaig *La revolució moral* i de la novel·la *Joana Mas* d'Anna Murià. Una vegada morta Rodoreda, Murià recorda els seus inicis com a escriptora, que significaren el trencament definitiu amb els vincles familiars:

«De tota manera, penso que devia trobar feliç compensació a les possibles penes en l'esforçada dedicació i el goig del lliurament a la vocació literària. (En servo la visió, o la impressió a la memòria, del que em digué allà a Roissy: ja en els seus principis de narradora, a altes hores de la nit, a la matinal, si l'excitava una idea solia alçar-se del llit conjugal i posar-se a escriure.)» (Murià 1991, 9).

Hem de tenir en compte que l'abril del 1931 es va proclamar la II República, una fita clau en la qual les dones assoliren un grau major d'igualtat social. Carme Arnau, a la primera biografia que redactà sobre l'escriptora, ens recorda diverses mesures polítiques que afavoriren la integració de la dona a la socie-

tat: l'obtenció del dret de vot, la llei del divorci, etc. Un conjunt d'iniciatives que reubicaren la dona en la vida social catalana del moment. Paral·lelament, el desenvolupament de la II República Espanyola coincideix amb l'època de començament de l'activitat literària de Mercè Rodoreda, una època força important en la trajectòria cultural i artística de Catalunya en consonància amb els nous corrents europeus, com bé recorda Anna M. Saludes en el pròleg de l'edició italiana d'*Aloma* (1987):

«*Poco prima dei vent'anni iniziò a scrivere racconti e riuscì a essere pubblicata in giornali e riviste dell'epoca, proprio nel momento in cui la vita culturale catalana, specie nella capitale, si esprimeva con forza e fervore notevoli dovuti in parte alla buona assimilazione dei modelli europei, ma anche alla situazione politica più democratica.*»

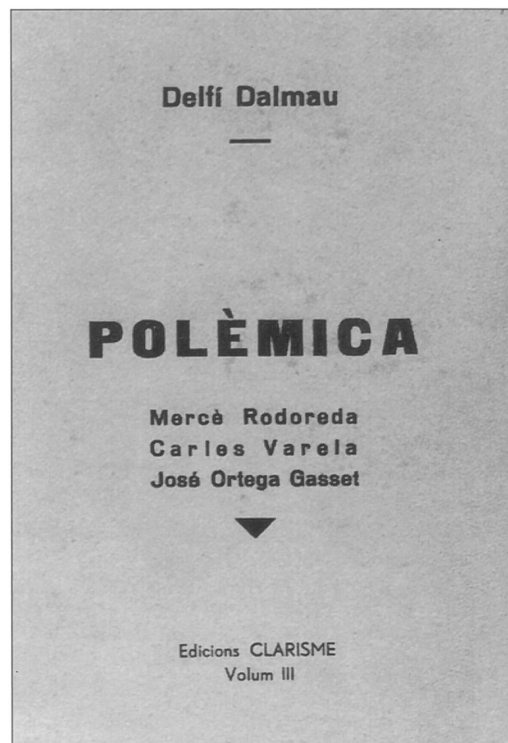
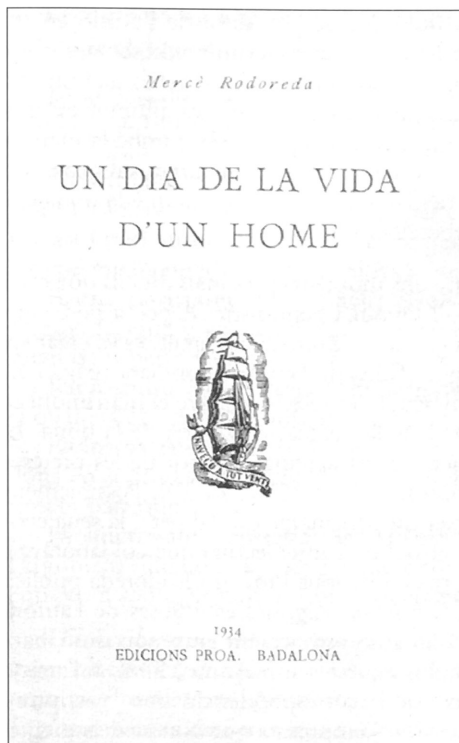
ELS INICIS LITERARIS DE RODOREDÀ

Així, malgrat les mancances formatives, Rodoreda se sent decidida a escriure, com ella mateixa afirma en el pròleg de *Sóc una dona honrada?*: «Jo vaig dir: vull escriure un llibre; però encara que hom digui que voler és poder, no sempre es pot fer el que es vol. I jo em trobo que he volgut, però no he pogut». Aquests textos reflecteixen els dubtes estructurals i estilístics derivats de la seua manca d'experiència literària. Segons podem veure a les biografies i a diversos testimonis abans citats, l'escriptora tingué un aprenentatge autodidacte, en el qual el paper del seu avi matern, Pere Gurguí, fou fonamental; segons Montserrat Casals «la seva formació cultural i literària no és altra que la rebuda del seu avi i del seu pare» (1987, 34). La infantesa de l'escriptora va ser regida per l'omnipresència familiar, ja que, com ella reconeix, «mai no havia tingut amigues. Els meus amics eren els meus pares i els meus avis. Totes les nenes em semblaven tontes, aviciades, algunes amb massa ganes de fer el savi», com podem llegir a les «imatges d'infantesa» que es publicaren a la revista *Serra d'Or* l'any 1982. La família va afavorir certament la formació cultural i social de la petita; Rodoreda donà mostres, des de ben aviat, d'un sentiment clarament patriota, una referència del qual és el text següent del llibre *Polèmica* que féu amb Delfi Dalmau l'any 1934:

«Abans que res, i per damunt de tot, em sento catalana, i, com a catalana, patriota. No amb patriotisme de bandera barrada exhibida, ni d'abrandaments momentanis. M'hi sento pregonament, profundament, i mai no en parlo».

Aquest sentiment el trobarem en els protagonistes de les primeres novel·les de l'autora: són dones i homes conscients de pertànyer a una realitat cultural i política concreta. En diverses escenes contemplem la idealització que Catalunya té en els personatges; pensem, per exemple, en la recreació que fa la jove Cinta, que és boja a causa d'un desamor amb un rei fictici de Catalunya, en el poble de *Del que hom no pot fugir* (1934). Catalunya és un fet cultural important per a l'autora i per als seus personatges, els quals se senten preocupats per diversos esdeveniments històrics coetanis a l'acció, com «les bombes que esclataven per totes les barriades de Barcelona», un assumpte que preocupa el matrimoni protagonista d'*Un dia en la vida d'un home* (1934).

Pel que fa al context històric, no hem d'oblidar l'etapa en què foren escrites les primeres novel·les de l'autora, és una

època històrica de gran transcendència per a la cultura social i política de Catalunya. Diversos fets històrics, des de la institucionalització de la II República, a la constitució de la Generalitat de Catalunya amb un govern d'Esquerra Republicana governat per Francesc Macià i per Lluís Companys, a l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936 contra el govern republicà, van fer que la nostra escriptora visquera un moment històric de gran intensitat. Rodoreda es trobà dins un moment polític concret (la República) que facilità la participació de la dona en la vida pública. Com hem dit abans, el treball que exercí Rodoreda a la Institució de les Lletres Catalanes, creada per la Generalitat de Catalunya durant la guerra, va ser fonamental per augmentar el contacte de l'autora amb els principals referents intel·lectuals del moment, un fet força important si tenim en compte la seua voluntat formativa. Així, des dels inicis com a narradora, va expressar el desig de ser escriptora, tot i ser conscient de l'esforç que això significava, com ho explicà en un altre fragment del llibre *Polèmica*:

«Pensar superar-me? Si no pensava fer-ho ja hauria plegat abans de començar. I si la ratlla dels mediocres em priva el pas, us asseguro que em resignaré, perquè en sé molt, però trigaré tant com podré a donar-me per vençuda, puix que tinc per companys, una voluntat que estimo molt, una constància que em simpatitza granment, una tenacitat que m'enamora i una manca de talent admirable com a defecte essencial. Aquestes quatre coses juntes poden més que no us penseu» (pàg. 84-85).

Hem de citar un altre fet important en l'activitat cultural de Rodoreda en aquests anys. Per l'agost del 1936 es va formar l'Agrupació d'Escriptors Catalans, adscrita a la UGT, que va reunir la major part dels escriptors i artistes catalans que que-

daren a Catalunya durant la Guerra Civil. Rodoreda, com altres autors destacats (F. Trabal, J. Prat, X. Benguerel, J. Moragues, J. Oliver, etc.), en formà part. Prompte començaren les emissions radiofòniques en les quals els associats participaven activament, com assenyala Maria Campillo a l'estudi i edició d'aquests textos («Mercè Rodoreda: dues conferències radiades durant la guerra civil», 1994), amb unes «intervencions periòdiques (setmanals, aproximadament) sobre un tema relacionat, sempre, amb l'actualitat: la posició dels escriptors, la renovació de les concepcions culturals, l'esdevenidor de la novel·la, etc.» (Campillo 1994, 54). La nostra autora va parlar en dues al·locucions radiofòniques sobre el paper de la dona a la revolució: «La dona i la revolució» i «Jardins». El primer, que va ser radiat el 22 d'octubre de 1936, tractava el tema polèmic de la participació de la dona als fronts de combat. El periòdic *Treball* publicà en portada la primera conferència el dia 23 d'octubre de 1936, recentment iniciada la guerra; s'hi ressaltà la pertinença de l'autora a l'Agrupació d'Escriptors Catalans de la UGT. Rodoreda justifica la reacció del govern republicà envers l'atac del bàndol nacional amb aquestes paraules: «No és pas la venjança qui ens guia, sinó la necessitat de justa defensa. No és hora d'encendre passions, sinó de procedir amb dignitat i fer ús d'un màxim de disciplina. Dignitat en l'actitud, en les paraules, disciplina en els fets». Seguint el text de la conferència, observem com Rodoreda opina que les dones són una peça clau en l'evolució del combat, però «al front, amb fusells, no!», «són els homes qui han de guanyar la guerra i que, qui els ha d'empènyer i encoratjar en la lluita cruenta són les dones abnegades que a la reraguarda treballen per a ells i formen l'exèrcit de la seguretat». És evident el contingut dogmàtic del discurs. La reflexió nacionalista també és present en el text: «És per Catalunya, sobretot, que lluitem, per aquest immens espe-

Mercè Rodoreda, l'any 1938

rit de catalanitat irreductible, per la nostra llengua que ha estat i serà la més tallant arma de combat, per la nostra Universitat, per la nostra cultura».

El segon text, «Jardins», va ser escrit arran de la crisi txeca de final del 1938. El discurs de Rodoreda tracta la situació política centreuropea a partir del record de la bellesa dels jardins de Praga quan l'escriptora, juntament amb Francesc Trabal, hi estigué pel congrés del Pen Club poc abans del fet històric adduït. L'autora contraposa la felicitat que sentí a Praga a la desgràcia de la guerra a l'Estat espanyol: «Ara, mentre escric, passen davant dels meus ulls els jardins que aquest estiu vaig veure, mentre els avions, aquí, arrasaven els tarongerars de llevant». El text, eminentment descriptiu, trenca a partir d'aquesta afirmació el seu ritme, per tal de fer la darrera reflexió, en la qual expressa l'enyorança de la felicitat passada: «Voldria tancar dintre el meu record, encara que en el record hi hagués mentides totes les flors de tots aquests jardins, i estrènyer-les contra mi, sense flors, només amb les que, de lluny, el meu pensament hi posi»; aquestes són les paraules finals de l'al·locució després d'haver enllaçat el conflicte txec amb la situació paral·lela del seu país.

CONCLUSIONS

Com podem veure, l'exercici literari va tenir uns efectes immediatament positius per a la personalitat de l'autora, ja que va ser un mitjà d'expressió i de reafirmació personal força important. Carme Arnau confirmà a la primera biografia sobre l'autora aquest fet:

«Per a Mercè la literatura serà el camí de l'evasió en un doble sentit. D'una banda perquè escriure representarà obrir una porta per escapar del tancament: "Escriure és una fugida, això tan vulgar que es denomina evasió", va apuntar en una entrevista. Inicialment, però, serà per a ella, també la manera de denunciar la situació de la dona a Catalunya, en general, i la seva, molt en particular, en un moment en què la dona enceta el camí de l'alliberament personal».

Rodoreda va viure uns moments personals difícils que no li van impedir el treball literari i periodístic. A poc a poc, com podem llegir a la biografia de Montserrat Casals, es va crear «la necessitat d'una fugida física de l'entorn familiar» (pàg. 73). Segons assegura la biògrafa, les relacions entre el matrimoni es van deteriorar a partir de la dedicació literària de la dona. El conflicte, possiblement, es va agreujar a partir de les preteses infidelitats de l'escriptora (Casals 1991, 74-79). Possiblement l'any 1934 va conèixer un personatge cabdal per a la seua evolució: Andreu Nin, el polític i intel·lectual que col·laborava i feia traduccions del rus a Edicions Proa, on Rodoreda publicà *Un dia en la vida d'un home*. Algunes estudioses de l'autora han assenyalat la relació amorosa existent entre tots dos (Ibarz 1991; Casals 1991). En aquest sentit Anna Murià, a l'article que s'inclou a l'edició de la correspondència amb l'escriptora (1991, 11-14), va destacar l'empremta que Nin va deixar en el temperament personal i literari de l'autora.

D'una manera més certa, com ho destaca entre altres Montserrat Casals a l'article «El *Rosebud* de Mercè Rodoreda» (1987, 35), el contacte amb el grup de Sabadell (Francesc Trabal, Joan Oliver i Armand Obiols) és bàsic per poder entendre els inicis literaris de l'escriptora, que en va conèixer els integrants a la Institució de les Lletres Catalanes l'any 1937. Rodoreda, segurament, va veure a les propostes literàries d'aquests autors una manera d'innovar dins la tradició narrativa catalana, tot incloent el model lingüístic derivat de la reforma noucentista. L'empremta d'aquests autors en l'escriptora i en el món cultural del moment és important; a «El aliento poético de Mercè Rodoreda» de Montserrat Roig (1973), es comenta que els integrants del grup de Sabadell «*eran gente muy culta. Y es que durante la República había una auténtica vida catalana, más brillante [...]. Yo no sé qué hubiera sido de todos esos escritores si las cosas hubieran sido de otra manera*». Mercè Rodoreda, ens ho confirma Mercè Ibarz en la seua biografia (pàg. 52), es dedicava paral·lelament als quefers polítics. Així estava afiliada a l'Agrupació d'Escriptors Catalans (UGT) com la major part dels autors catalans. Va col·laborar decididament en els organismes culturals, creats per la Generalitat de Catalunya per tal de concentrar els escriptors catalans que donaven suport al govern institucional: pels matins al Comissariat de Propaganda i per les vesprades a la Institució de les Lletres. En el marc d'aquest últim organisme, com hem vist, va fer propaganda política per ràdio. En aquesta època de guerra, el paper social de les dones es va veure potenciat; així ens ho descriu Rodoreda a «Trossos de cartes» (publicat a la revista *Companya* l'any 1937), un conte en forma epistolar que reflecteix els pensaments d'una noia davant els fets del moment:

«Diuen: sigueu abnegades, estímul per als qui lluiten, companyes dels companys en les hores greus... Doncs, no! Si

jo no sé res de tu, tant me fa la guerra i la revolució i tot el món sencer, cada dia més lleig!»

La protagonista es rebel·la, vol tenir una actitud activa en la crisi bèl·lica. Paral·lelament, l'autora, com moltes dones de l'època, participà decididament en el suport de la causa republicana.

Podem concloure, doncs, amb l'exposició de les motivacions bàsiques que Rodoreda tingué per a dedicar-se al treball literari i periodístic. La seua voluntat per *començar a escriure* estigué fonamentada en una conjunció de tres factors:

Raons estrictament personals: necessitat d'alliberament econòmic, enmig d'una situació familiar conflictiva. Reforçament de la personalitat.

Raons culturals: el desig de fer narrativa en un moment en el qual era escassa en la nostra cultura.

Raons socials: l'afirmació de la condició d'igualtat de la dona en el procés de redreçament cultural. Afirmació del sentiment patriòtic.

És interessant contrastar les afirmacions anteriors amb l'argument que dona la mateixa escriptora l'any 1982 en una entrevista sobre els motius que la iniciaren en el camí literari:

«El escribir para mí era una necesidad. En mi juventud un autor catalán escribía por dos motivos: porque tenía ganas y, bastante, por patriotismo. No escribíamos ni por el dinero, ni para la gloria, porque ambas cosas no se podían conseguir en aquellos momentos».

Amb aquests condicionants, Rodoreda encetà una etapa (1932-1938) en la qual publicà cinc novel·les i una gran quantitat de contes. Paral·lelament, l'activitat periodística també havia estat intensa des de diversos mitjans de comunicació escrits, com *Clarisme*, *La Publicitat*, *Companya*, etc. Tot plegat, un treball força intens per intentar crear una forma d'expressió personal, un estil particular, que no serà present fins als textos de maduresa dels anys seixanta. En aquest sentit, la crítica s'hi ha referit en aquests primers temptejos estilístics de l'autora; Carme Arnaú a la biografia sobre l'autora apunta l'heterogeneïtat estilística de la producció primerenca de l'autora:

«De fet, l'autora busca un estil personal, però, lògicament, es mou a les palpentes, per la manca d'experiència juvenil i, alhora, per unes circumstàncies personals poc favorables» (Arnaú 1992, 33).

Una activitat, doncs, continuada, que tan sols serà interrompuda per la guerra. Rodoreda marxà a l'exili amb els seus companys literaris, amb els seus records, amb la seua família trencada, però amb un bagatge formatiu considerable que li va permetre, vint anys després, assolir els cims més alts de la literatura catalana i europea del segle XX. *Començar a escriure*, aquest va ser el seu primer repte i la seua gran decisió. ■

Carles Cortés Orts
Departament de Filologia Catalana
Universitat d'Alacant

Nota bibliogràfica

Aquesta és la bibliografia crítica citada a l'article:

ARNAU, Carme. «Vegetació i mort en la narrativa de Mercè Rodoreda», dins *Revista de Catalunya*, 22, setembre, 1988, pàg. 124-133.

—. «Mercè Rodoreda o la força de l'escriptura», dins *Literatura de dones: una visió del món*, Barcelona, Ed. laSal, 1988, pàg. 81-96.

—. *Mercè Rodoreda*. Barcelona, Ed. 62, 1992.

CASALS, Montserrat. «El *Rosebud* de Mercè Rodoreda» dins *Catalan review. Homage to Mercè Rodoreda*, vol. II, núm. 2, desembre, 1987, pàg. 27-47.

—. *Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura*. Barcelona, Ed. 62, 1991.

CAMPILLO, Maria. «Mercè Rodoreda: dues conferències radiades durant la guerra civil» dins *Els Marges*, 51, desembre, 1994, pàg. 53-61.

IBARZ, Mercè. *Mercè Rodoreda*. Barcelona, Empúries, 1991.

MURIÀ, Anna. «Mercè Rodoreda viva» dins *Cartes a l'Anna Murià 1939-1956*. Barcelona, Edicions de l'Eixample, 1991, pàg. 7-50.

RIUS, Josep Carles. «Mercè Rodoreda: «La leyenda de que vivo enclausurada es falsa»» dins *Noticiero universal*, 16-08-82.

ROIG, Montserrat. «El aliento poético de Mercè Rodoreda» dins *Triunfo*, núm. 573, 22-09-73.

SALUDES, Anna M. «Nota crítica» dins *Aloma* (versió italiana). Florència, Ed. Giunti, 1987, pàg. 5-11.

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

LLUC

Nom.....

Adreça.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any ..... Pagarà l'import (16,00 €) (estranger 18,00 €) per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Núm. compte.....

Signatura

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

L'ESGLÉSIA NOSTRA

■ JOSEP AMENGUAL I BATLE

En el II centenari del catecisme de Mallorca i propostes per a un de nou

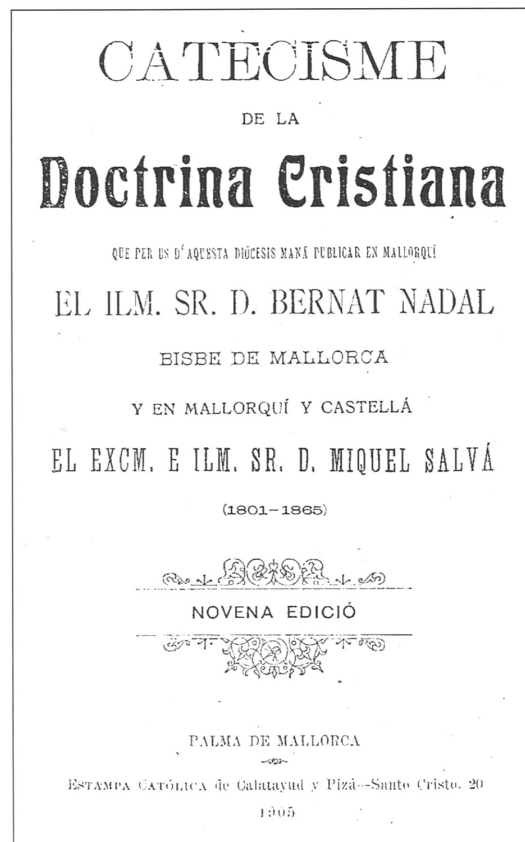
1. EL CATECISME CONTRA LA BÍBLIA?

Hom ha pogut escriure que l'època del catecisme va provocar l'arraconament de la lectura de l'Esclitura.¹ Hem de dir que quan el bisbe Bernat Nadal, l'any 1801, va publicar el *Catecisme de la Doctrina Christiana* (Palma, Th. Amorós 1801, 134 pàg., 8a. ed.), volgué donar una darrera investida a la Bíblia? No ho creim de cap manera. És prou sabut que aquest bisbe de temperament obert i filoliberal té en el seu currículum intel·lectual una *Historia Sagrada desde el principio del mundo hasta las ruinas de Jerusalén*. Va ocupar-se en la seva composició durant els anys en què era funcionari del monarca absolut a Madrid, pels volts de l'any 1779. Es va inspirar en el benedictí francès Augustin (Antoine) Calmet (1672-1757), editor de la Bíblia en francès i en llatí, i en un diccionari històric de la Bíblia. Tret de l'assimilació de les idees regalistes en qüestions ecle-siològiques, la seva teologia continuava sent ben tridentina. Les seves preocupacions innovadores en la pedagogia no incidiren en la redacció del *Catecisme...*, que havia de servir per a les parròquies i les escoles del Bisbat.

Amb l'expulsió dels jesuïtes, a Mallorca es varen acabar les edicions dels catecismes populars. Del darrer quart del segle XVIII no apareixen a Mallorca, fins a hores d'ara, rastres d'edicions autòctones en català. Solament per referències coneixem que hi hagué un *Texto de la doctrina cristiana*, que devia ser una selecció d'una obra major del bisbe de Calahorra Pedro de Lepe. És una edició de 1773, posterior a la Reial Cèdula de 1768.² Editar catecismes populars en castellà a Mallorca, per aquelles saons, hauria estat un fracàs en tots els sentits.³ Catalina Martínez i Taberner conclou que «la llengua catalana es manté a l'escola primària com a llengua d'aprenentatge de la lectura i l'esclitura fins a final del XVII o primera dècada del XIX».⁴

Tanmateix se sospitava que hi havia «gato encerrado»

No sabem amb quina participació de Nadal començà a editar-se en castellà, almenys des de 1809, el *Catecismo histórico* de Claude de Fleury, en l'edició abreujada, però no satisfia les exigències generals de l'època. Era un resum d'una obra major, també editada a Mallorca una trentena d'anys abans. El seu enfocament era molt més bíblic que no l'obra

promoguda per Nadal. Que els catecismes eren un contrincent més que camuflat de la Bíblia, ho mostra la reacció que va ser el fullet intitulat *El gato encerrado en el librito impreso en Valencia, año 1830 é intitulado Catecismo Cristiano para niños y rudos, Descúbrelo con algunas notas D. Francisco Pascual, Pro. dominico exclaustroado*. Palma (Imprenta y librería de Estévan Trias), 1848. Vora grans elogis per al catecisme que ara honoram, investia contra el que s'havia imprès a València, i fra Pascual, dominic exclaustro, hi anotà: «*El niño, que sin ninguna de estas prevenciones haya aprendido en este Catecismo, que el leer las santas escrituras es una de sus más santas y útiles ocupa-*

ciones, se escandalizará cuando oiga que la Iglesia se lo prohíbe en ciertos casos, y caerá en el lazo y sofisma de los hereges».⁶

Una expressió de la insensibilitat dels catecismes respecte de la Bíblia i del desinterès per fomentar un acostament a l'Esclatúra, com també del replegament sobre si mateixos, com si fossin la font del missatge cristià, la dona el bisbe Cervera a la seva pastoral de 17 de febrer de 1888: Segons aquesta pastoral, el catecisme «es el mismo Evangelio abreviado, resumido metódicamente y puesto al alcance de las inteligencias más humildes, como las más elevadas; es un compendio de la teología católica en la cual se encuentran expuestas con sencillez, brevedad y claridad todas las verdades de la fe cristiana; es el pan de los fuertes y la leche de los infantes».⁷ El decantament per la conceptualització que ha distingit els catecismes no pot ser tingut com l'estímul que penetrà dins la religiositat contemporània i que creà un vertader cristocentrisme entre cercles cristians. Erwin Iserloh ha pogut fer notar que aquest moviment ha estat generat pel moviment bíblic, que a poc a poc anava madurant, no sense resistències clericals.⁸

Si llavors ens preocupam de conèixer el llenguatge dels catecismes, haurem de comprovar l'exactitud de l'afirmació d'Echegaray: «El vocabulari abstracte i tècnic de la teologia escolàstica serà el company inseparable de la catequesi durant segles».⁹

El buit editorial

Creim que, a l'hora d'omplir el buit editorial de catecismes, el bisbe volgué ampliar el contingut de les petites «doctrines» que s'havien editat durant quasi un segle i mig a Mallorca. Eren les del P. Diego de Ledesma, amb alguna edició de la del P. Gaspar Astete i, darrerament, alguna de la del P. Jerónimo Ripalda, tots jesuïtes del segle XVI. No sabem qui les va traduir, però els primers Ripalda en castellà, editats a Mallorca, són de l'època del liberalisme, ben entrat el segle XIX.

Si ningú té dubtes de tipus lingüístic, basta que llegeixi el conveni que l'any 1576 va fer Gabriel Guasp per editar el catecisme del P. Ledesma. Hi trobarà aquestes paraules: «En lengua Italiana [...] traduít en lengua catalana». Això, al segle XVI. Basta que prengui un exemplar del llibre, que es va exhaurir prest, *Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política*.¹⁰ Mai no he sabut qui va preparar-ne la portada; qui curà de tot va ser l'empresa Preytesa, i va endevinar tan bé, que va reproduir-hi el susdit contracte, de manera que «lengua catalana» queda subratllat per l'enquadrament del títol del llibre. El bisbe contemporani era el valencià Joan Vic i Manrique de Lara, que havia estat rector de la Universitat de Salamanca. Basta saber llegir una portada, no importa comprar el llibre, per resoldre uns debats estèrils sobre la llengua de Mallorca.

2. UNA HISTÒRIA MÉS POLÍTICA QUE PASTORAL

Quan vaig començar la recerca sobre els catecismes de Mallorca, pensava trobar-me amb una petita història de la pastoral i de l'experiència religiosa, que m'interessava per explicar-me una mica la meua personal. Però em vaig topar amb un seguit de mesures repressores de les autoritats polítiques, que em tragueren d'una certa innocència i em col·locaren davant *l'espill salvatge*, que descriu Josep Fontana.¹¹ I, tanmateix, l'obra del que va ser, almenys en qualque moment, declarat regalista, el bisbe Nadal, va aixecar la polèmica.

La Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País, fundada en temps de Carles III, pretenia suplantat el català a Mallorca, ensenyant en castellà i important mestres castellanoparlants. La Societat havia de fer acomplir la normativa reial, a la qual pertanyia la Reial Cèdula de 1768. Ara bé, el Bisbat, Mn. Roig i altres eclesiàstics eren socis d'aquella institució, que, a més, sembla que era parcialment subvencionada pel Bisbat. Més encara, com ha mostrat Joan Mas i Vives, el secretari de l'entitat, Josep de Togores, era favorable a l'ús digne del català. Amb tot, la Societat imposà el catecisme diocesà a les seves escoles. Un mestre peninsular i dues famílies s'hi rebel·laren. Tots tres foren expedientats i expulsats.¹²

3. ELS AUTORS DELS CATECISMES MALLORQUINS

Els jesuïtes (segles XVI-XVIII)

No entrarem en altres detalls sobre la història del catecisme a Mallorca, des del punt de vista dels autors de les obretes publicades, perquè ja s'han aclarit prou. A Mallorca, per exemple, solament per mimetisme —o per via d'excepció— hom pot parlar dels catecismes d'Astete i de Ripalda. A Mallorca just modernament es varen utilitzar, i poc. Durant més de dos segles ha estat el catecisme del P. Diego de Ledesma el que s'ha editat amb més continuïtat. Les llistes de les edicions conegudes ho mostren palesament.

A vegades, seguint encara Bover, s'atribueix el catecisme del P. Diego a un mallorquí, P. Diego García, la qual cosa és impossible, entre altres coses perquè quan ell va néixer el catecisme circulava en castellà feia més de setanta anys. Qualsevol altre raonament és debades.

El Bisbat de Mallorca (segles XIX-XX)

Tota obra escrita té uns autors. En el nostre cas hem de dir que els dos rectors comissionats pel bisbe Nadal varen treballar sobre els catecismes que corrien en català per Mallorca. No sabem que se n'editassin en castellà, malgrat la Reial Cèdula de 1768.

Comencem recordant que a vegades hom escriu que el catecisme del bisbe Nadal és una ampliació del de Ripalda. Però, si n'analitzam el contingut i l'ordre dels temes, comprovam que és un repastament del de Ledesma, amb ingredients d'Astete i frases de Ripalda; tal vegada hi posaren alguna expressió del catecisme del franciscà valencià P. Vives. El que fa que sigui molt més extens es deu a altres peces que ajuntaren o elaboraren Mn. Antoni Roig i Rexac i Mn. Antoni Evinent, rectors l'un de Felanitx i l'altre de Lluçmajor. Tot i que Mn. Roig era de tarannà preil·lustrat, l'obra que ens deixà en aquest cas és clarament posttridentina. Mn. Evinent era un abrandat tomista i d'idees més conservadores. De tota manera, creim que cap dels tres protagonistes —Nadal, Evinent i Roig— no va entrar dins els corrents renovadors de la teologia, encara que Roig, per exemple, parlava del seu segle com el de «les llums» i que, des del punt de vista de la crítica històrica i literària, era un excel·lent investigador. Si ningú dubta en quina llengua varen compondre el catecisme, o quin és el seu nom, basta que llegeixi les seves *Reflexiones crítico-apologéticas sobre algunos escritos relativos a la Isla de Menorca y a sus*

INTRODUCCIÓ

À LA ESPLICACIÓ DE LA DOCTRINA CRISTIANA

EL Catecisme de la Doctrina Cristiana es la ensenyansa de les veritats que nos mostren d'esser vertaders y perfets cristians. Algunes d'aquestes veritats es menester saberles per *necessitat de medi*, es el dir, com á medi indispensable per la salvació. Y axí, qui per qualsevol causa no les sabés, seria impossible que se salvás. Per poderse salvar s'ha de creure que hi ha un sol Deu, y qu' aquest es Remunerador. Segons molts de teòlechs, també s'ha de creure per *necessitat de medi* que les Divines persones son tres, Pare, Fill y Esperit Sant, que la segona d'aquestes se feu homo, que nos redimí ab la seua Passió y Mort, que resuscitá y nos ha de judicar. Altres veritats s'han de sèbre per *necessitat de precepte*, axò es, perque está

naturales. Hacialas un amigo del País. Barcelona, por Francisco Suria y Burgada, Impresor de S. M. [1795?], pàg. 47.¹³

D'aquest catecisme, com ja hem escrit diverses vegades, se n'han fet, almenys, quinze edicions. La darrera, l'any 1937. De la presentació amb la traducció al castellà, des de 1864, en tornam a tenir quinze més. El bisbe Josep Miralles i Sbert entre 1936 i 1946 en va publicar quatre edicions just en castellà. Basta tenir present que la primera d'aquestes edicions va ser aprovada pel bisbe el 21 de novembre de 1936 per veure amb quina mala gana ho va fer. És de sobres conegut que el dictador Miguel Primo de Rivera el va calumniar, va embrutar la fama del clergat de Barcelona, per raó de la llengua, i va aconseguir avortar el sínode barceloní, que ha sobreviscut en el de Mallorca de l'any 1932. Tots sabem ben bé quin era el seu pensament, aplicat a Mallorca, i com es va enfrontar al governador Mateu Torres i com va fer tirar endavant l'editor Francesc de Borja Moll en l'edició en català del catecisme, en el temps del més negre franquisme. Sembla que alguns, amb una interpretació molt seva, monopolística, franquista, diríem, d'Espanya, volen fer ressuscitar pastoralment aquells anys. A vegades mostren la cara i d'altres multipliquen els pseudònims.

L'edició bilingüe de 1931, aprovada el 26 de novembre, va canviar la referència a la deguda obediència al rei, i el va substituir amb el títol de «Suprem Governant». En castellà varen escriure «*el Jefe de la Nación*». L'any 1936 ja no va ser necessari introduir-hi canvis.

4. UN CATECISME VIGENT DURANT MÉS DE 150 ANYS

El catecisme va néixer en plena monarquia absoluta borbònica, va continuar vigent en temps constitucionalistes, va resistir les proves de la darrera revolució burgesa, de 1868, i de la Primera República. La Restauració alfonsina no hi va aportar res. La Restauració catòlica, amb el concili Vaticà I, a penes l'afectaren. La Segona República va obligar a canviar el títol per designar el cap de l'Estat. Però el que són les mentalitats de les èpoques el deixaren impassible. És tot un signe d'una educació atemporal.

Hom podria pensar que tanta durada podria ser un signe d'una alta qualitat bíblica, teològica i pedagògica. No ho crec així. No retornarem sobre la manca de contingut bíblic d'aquest i d'altres catecismes. Ja hem donat unes pinzellades sobre la qüestió. Més encara, el seu llenguatge era durament escolàstic, i a vegades pres d'una sola escola, la qual cosa no és sana. Ho vàrem assenyalar a l'estudi que hem esmentat abans. No solament això, sinó que aquest catecisme ensenyava punts doctrinals que eren poc pertinents, com és ara quan manava confessar els pecats «dubtosos com a dubtosos», mentre que, d'altra banda, a la moral escolàstica hi havia una màxima, plena de seny, que deia: «*peccatum dubium, peccatum nullum*». Si el pecat dubtós no és pecat, com vol mostrar la dita en llatí, no pot ser objecte de la confessió.

Ara bé, no aprofitaré una commemoració per fer una llista dels retrets possibles, tant d'enfocament com de contingut.

Sigui el que sigui de les mancances del catecisme editat pel bisbe Nadal, ha servit per mostrar de resar a moltes generacions de mallorquines i mallorquins. No ho he escrit primer en femení per cortesia; és perquè les dones, mares, religioses, catequistes han estat les primeres educadores en l'oració. Potser es tracti d'un fenomen universal. Ara bé, allò que vull ressaltar és que a Mallorca han estat sobretot elles les que han mostrat de resar i han ajudat a repetir de cor la doctrina.

Sobre aquesta primera experiència cristiana, s'hi han edificat famílies i de les famílies han sortit jornaleres i jornalers in-subornables, professionals, milers de religioses i de capellans, centenars de religiosos, milers de servidores i de servidors dels pobres, etc. La fidelitat a la paraula donada, poder deixar la porta empesa, demanar perdó a la persona agreujada, han estat valors promoguts pel catecisme tradicional. No hi ha dubte. També és cert que altres persones de gran coherència no s'hi educaren. No voldria donar a entendre que l'ètica és exclusiva del cristià. Però, en el nostre cas, tot el que hem apuntat és una realitat que cal reconèixer.

3. TANMATEIX ÉS VIGENT EL LLEGAT D'UNA ÈTICA SOCIAL: EL «ZAQUEISME»

És cert que l'ètica social no era el distintiu de l'època del barroc i, per tant, dels catecismes que en sorgiren, entre els quals espiritualment, ja que no cronològicament, hi hem de col·locar el del bisbe Nadal. Tot i això, el cristianisme té uns imperatius ètics que mai no es poden obviar. El nostre resum del que ha de saber un catòlic era ben explícit en punts que tothom havia d'aprendre. Com a mostra, diguem que afirma que hi ha quatre pecats que criden venjança al cel:

«El primer, Homicidi voluntari; el segon, Pecat de la carn contra naturaleza; el tercer, Opresió de pobres, orfens, y viu-des, y el quart, fraudar la paga als Jornalers».¹⁴

Cal no ser superficials ni simplistes. La massa dels catòlics aprenia aquesta doctrina. De cap manera no podem estalviar l'autocrítica, des de dins l'Església, ni ajuda a la conversió que proposa el mateix catecisme no admetre la crítica que ve d'altres persones. El que hom agrairia seria que, els qui s'avesen a esmentar «el Ripalda» o la frase originària, crec, d'Astete «doctors té l'Església...», qualque cop en la vida fessin memòria que també s'ensenyaven els quatre pecats susdits, tres dels quals són objecte de sancions en el codi de qualsevol país. Una crítica feta amb memòria selectiva no és seriosa. Voldria afegir que aquesta llista dels quatre pecats contra el cel té l'origen en el catecisme del P. Ledesma. Ve del segle XVI. Deixam de banda els paral·lels.

També es podia aprendre que pequen contra el setè manament:

«Els qui cometen engañ en el comprar, y vendre; y en altres contractes: los usurers: los qui venen á espera, y prenen mes que no prendria si venian contants, y los que no restitueixen podent, lo que injustament retenen».

Aquest catecisme no innovava gens; transmetia una moral més profunda que allò que podem deduir d'una propensió eclesiàstica a polaritzar-la en una morbositat en el tractament de la sexualitat. Per cert, semblaria que una societat més oberta pararia més esment en aquells temes de justícia, i no acaba de ser cert. La manca de justícia ha fet molts d'anticlericals; les llenegades en la moral sexual donen espectacle, però no inciten a més coherència i profunditat.

El catecisme generalitza el que podríem anomenar el «zaqueisme». Les conseqüències que el catecisme treia del setè manament no són compatibles, per exemple, amb la cultura que es deia «del pelotazo», ni a considerar l'Estat espanyol com el paradís per enriquir-se més freturosament.

Tampoc aquella doctrina no empara la legalitat com a tal. No la reconeix com a darrera norma de conducta. Legalitat i frau o engany són ben compatibles. La Doctrina ensenyava un cristianisme més autèntic, interior i arriscat.

Amb el catecisme del bisbe Nadal a la mà, podríem començar a buidar les presons, que són ben cares, sobretot quan es tracta de mantenir-hi i servir-hi opulentament exgovernants, exgrans acaramulladors de riquesa fàcil, fent-los passar per la condició irrenunciable de retornar el profit abusiu, si volien combregar. El catecisme es preocupava més que els estafadors retornassin el que havien furat que de péixer-los i divertir-los a la presó. Per qualque cosa Jesús de Natzaret va elogiar Zaqueu, no per lladre, sinó perquè va tornar el que no era seu. Mentre que aquell manual era rigorós amb els lladres de corbata i d'escalafó, generava un esperit de tolerància i comprensió per als qui han robat una gallina o han baratat de lloc un paner de figues. Un lladre d'aquesta encarnadura malament pot tornar res. I aquesta era la condició que recordava el pedagog de tants cristians, el catecisme.

Un altre principi assenyat, ben conegut pels rectors Roig i Evinent, diu que «*ad impossibilia, nemo tenetur*». Qui ha posat en nom de la seva dona vuitanta milions i mig, pel cap prim, segons la consciència cristianament formada bé en podrà tor-

nar seixanta que n'ha defraudats. Però un pobre infeliç es veuria obligat a l'impossible; per això, el catecisme li suggereix que haurà de restituir-ho d'una altra manera. Al pobre, la legalitat el priva fins i tot de la fiança que poden pagar els grans lladres, amb els diners, evidentment, també robats. El catecisme té compassió del petit lladre, però assenjala la via al ric perquè es pugui salvar. És un servei evangèlic.

Tampoc el catecisme bicentenari no considerava que l'amnistia alliberava de practicar la justícia més elemental. És un punt que hom agrairia que els nostres bisbes repetissin més. És un modest suggeriment.

Al pacient lector no li estalviaré que, si és d'edat com un qui escriu, faci memòria d'una altra peça que probablement va aprendre de cor. S'ha de respondre a la pregunta sobre qui peca contra el vuitè manament. I torna anar a ferir:

«Dihent alguna cosa, tant en judici, com fora de ell, contra la fama, y honra del prohisme, ó en dañ de la seuha vida».

El respecte per a la persona és total. No basta que una cosa sigui certa perquè es pugui dir. Per al catecisme, el dret a la fama és superior al dret a informar o a simplement parlar. I afegeix que pecarà contra aquest manament qui destapi una falta oculta del proïme; i, com és sabut, no basta que hom sigui punit per aquest pecat. El catecisme universalitza el «zaqueisme»: cal restituir. En aquest cas, el que s'ha de retornar és la fama. En un món venturosament abocat a la comunicació, el «zaqueisme» podria ser el gran referent.

No podem esperar que quan tot just eren a la llinda del segle XIX, els redactors de la Doctrina Grossa, com es coneixia també l'obra patrocinada pel bisbe Nadal, ens donin pistes per il·luminar el que hem d'entendre com a dret a la informació. Ho deixarem de banda. Per resoldre-ho, nosaltres tenim el nostre cap i, en tot cas, no manquen «els doctors» dins l'Església.

4. VERS UN CATECISME PER AL SEGLE XXI

Pautes eclesiològiques del sínode de 1999

El 21 de maig de l'any 1999, el bisbe Teodor Úbeda va signar unes *Constitucions sinodals de l'Església de Mallorca*. Els seus sis capítols podrien servir per exposar el que seria la síntesi de la manera de ser cristià en el segle que acabam d'estrenar. Després del pòrtic, que mostra una «Església enviada al món, pelegrina a Mallorca al llindar del segle XX», aquesta gran comunitat es despulla de si mateixa, perquè no es constitueix en missatgera del seu propi ésser, sinó que esdevé «l'Església que anuncia l'Evangeli». És, per tant, una comunitat que depèn de la bondat de Déu, de la crida i missió de Jesús i de l'alè de l'Esperit. Per això el sínode confessa que l'Església «celebra la salvació».

És molt important que eviti el terme «administra» la salvació. Tota l'Església és salvada. Cal celebrar i fer festa. Cal insistir en el bandeament dels termes simplement administratius en la teologia i catequesi sacramental. És cert que «rebeu», però més per la gràcia del Bon Déu, que és ric en misericòrdia, que dels ministres, que som això, ministres, no posseïdors i ben poc administradors. No és tot el poble el gran «subjecte sacerdotal» de la Nova Aliança, en virtut de la sang de l'Únic, Vertader, Etern i Summe Sacerdot? Expres-

CATECISME

DE LA

DOCTRINA CRISTIANA

sions com la de tenir l'«exclusiva» dels sagraments escarrufen, en uns temps en els quals ser creient és ben difícil. Endemés, podríem començar el tercer mil·lenni amb l'antievangelització i no en la nova i ben mala de descriure evangelització. No cal tadar les possibilitats generoses de l'Evangelí, amb reviscolaments d'una església de poder, agafada per les mans d'uns pocs, que s'arrogarien les exclusives.

Una Església sense exclusives pot parlar amb sinceritat i credibilitat de la quarta nota, de «l'Església, comunió de creient en Crist: el Laicat, la família, els ministeris ordenats, la vida consagrada».

La cinquena característica que el sínode assumeix per als catòlics de Mallorca és ser «l'Església servidora i fraternal, evangelitzadora dels pobres». Són majoria els pobres, sobretot si pensam i el nostre cor batega des d'una església catòlica. I no és bo de fer ser catòlic mentre als negres, que serveix tot l'estol de missioneres i missioners, que componen una representació de la Mallorca missionera en el Tercer Món, quan aquests immigrants arriben a Mallorca, els tapam de burocràcia i «per a ells no hi ha lloc a la posada».

No serà bo de fer ser catòlic, d'aquí a uns decennis, si des d'ara no es comença a dur una política exterior que miri més lluny que el guany immediat de les grans petrolieres. De poc serviran les amenaces. Sense una justícia internacional, que ajudi a assentar la població als països en els quals és possible viure en justícia i pau, les pasteres seran una gran tomba en mans de traficants humans. Si no s'urgeix una democratització als països d'origen, els pobres musulmans, convertits en minoria notable a les nostres terres, en consciència se sentiran impulsats a exigir la llei islàmica. Segons la seva consciència faran bé. I si fan bé, mereixen un respecte. Basta seguir superficialment el que passa a Àfrica. Tot això, a llarg termini, es pot prevenir i és molt més intel·ligent, humà i cristià, que no fer una admissió selectiva dels immigrants. Tanmateix ningú no farà més lluny l'Àfrica, l'antic punt de referència per a l'economia i la cultura balear i, potser, el primer lloc d'origen dels primers cristians balears. Els hereus del beat Ramon Llull en podem prendre consciència de la urgència del diàleg intrareligiós.

Acaba el sínode amb la sisena característica, que ha de donar densitat i universalitat a la comunitat catòlica que pelegrina a Mallorca: «L'Església catòlica de Mallorca, oberta a les altres Esglésies, missionera i acollidora». Vol dir que no escati-

mam tot el que hi ha d'eclesialitat en aquesta Església, començant pel mateix nom d'Església. I sabem que no ho tenim fàcil. Ens empara el concili Vaticà II, una bona teologia, però no una bona interpretació feta a les altes instàncies. Però no és un entrebanc insalvable. La humilitat evangèlica i la persistència una mica martirial en l'ensenyament conciliar poden més que escadusseres interpretacions.

El rostre del Déu ric en misericòrdia

M'agradaria afegir alguns suggeriments, per tal de completar els indicadors per a un nou catecisme mallorquí. El primer consistiria en el fet que es traspuàs **un esperit gojós, fresc i agosarat a donar testimoni del Déu Viu i Bo**. És ben cert que el nostre ambient no ho facilita. Però la nostra interpretació de la modernitat, del progrés, del benestar no és l'única. Tot Amèrica viu d'una altra manera. Hi ha de tot; però no és vergonyant mostrar-se creient i científic, o polític, o empresari. Tampoc no és necessàriament més del temps despullar-se del fet religiós. Tampoc la nostra interpretació europea occidental no té garanties d'eternitat. I malgrat hom se senti d'aquesta cultura, l'impuls evangèlic, de ser testimonis gojosos del Crist, i fins i tot de ser apallissats per mancances eclesiàstiques, ens ha de purificar i de fer feliços.

El Jesús que ens atreu

Com a Església que som tots els creients en Jesucrist, sembla urgent retornar al «com» de l'evangelització, perquè sigui nova. L'home fill de Maria i de la casa de Josep va sortir a convidar les persones. Es va fiar de la llibertat i va comptar amb la possibilitat del silenci, de la fredor i conegué el rebuig més absolut. Però no va posar-se d'acord amb els seus amics que demanaven càstigs, ni amb els que volien monopolitzar-lo. Ell va ser la seva publicitat. Tan bé ho varen entendre els seus seguidors; els quatre llibres que ens en parlen són coneguts amb el títol del primer, el de Marc: Bona Nova, és a dir, Evangeli, que és el mateix Jesús. La resta ja vindrà. Clar que hi ha moltes exigències; però no ens n'imposem més que les que vénen de l'atracció que sentim per Jesús. Posem, a l'Església, l'ordre de les preferències de Jesús.

El Crist esdevingut fràgil

El mateix fet de poder parlar del Déu que esdevé un de la nostra humanitat, el situa en una condició molt perillosa. La seva fragilitat és més palesa, si el contemplam nascut d'una manera anòmala, envoltat de pastors, aleshores mal vists. Fràgil com nosaltres; el seguim emigrant, però Ell pren el senderol vers el sud. La seva precarietat ens permet anar amb Ell quan menja i beu, i estar-li prop quan plora o somriu. La gran fragilitat es mostra en el camí de la creu i es consuma quan el seu cos és traspasat.

Enmig d'unes experiències infinitament més superficials que les de tants d'amics i de tantes amigues, que són a l'infern d'aquest món, aquesta limitació de Déu en Jesús m'ha obert els ulls per poder-lo mirar Traspasat, tot seguint la profecia. Aleshores he pogut copsar qualche cosa del Crist complet, dels seus membres, que hom ha après a anomenar «traspasats».

Qui pot parlar del Déu Totpoderós a les presons massives d'Àfrica Central, que acaramullen les persones fins a sis per metre quadrat, als camps de refugiats, als països condemnats sempiternament a la fam pastada amb la sida? Jo no en sé. El Jesús empresonat, fragilitzat per opció divina, Ell és un missatge més entenedor. Va profetitzar que enlairat atrauria tothom.

L'Esperit, mestre interior

Enmig de les grans contradiccions d'aquest món que Déu estima, la nit obscura ens pot aplanar a tots. Vora els qui són tan ceçs que, amb la majoria de la humanitat humiliada i explotada, poden dir amb impunitat intel·lectual que som a la culminació de la història, els qui volem mirar fit a fit el proïsme, podem començar a caminar esmaperduts.

Vora la lentitud eclesiàstica —no més aliena— a reconèixer amb confiança la dignitat del poble sacerdotal, a deixar que hi hagi profetes i corresponsable en una Església i en una societat, en la qual la dona ha de forçar les portes per ser reconeguda, ens manca que el Nou Catecisme ens eduqui per tal que l'Esperit ens mostri la veritat, ens mostri Jesús, que va néixer d'una dona, i tant es va fiar de les dones que els va confiar la primícia del missatge més cristià: ha ressuscitat.

Amb els ulls de la fe, podrem contemplar com del costat del Traspasat va brollar l'aigua, que és el seu Esperit. Aquest alè que substitueix el darrer alè de Jesús és capaç de mostrar els criteris amb els quals podem interpretar els signes del temps i descobrir el dit del Pare avui. Això és possible mentre una globalització tendeix a marginar dos terços de la humanitat. Però la globalització de Pentecosta és una profecia encara no acomplerta. No, la història no ha arribat a la seva fi. L'Esperit ha de bufar, cremar, guiar, menar, empènyer vers una experiència més sentida que la humanitat ho és de filles i fills de Déu, malgrat que això romangui tan dissimulat. Fins que sense hipocresia i en veritat, ens puguem mirar tots i totes com a filles i fills del mateix Pare i alimentats ja històricament pel mateix Pa i amb el mateix pa.

Pot ser que l'experiència de l'Esperit de Jesús ens retorni el sentit de la pregària i de la celebració.

I que meni a la lectura assaborida de la Sagrada Escripura

Hom desitjaria que fos com un pòrtic de la Bíblia, de manera que en tot temps i en tot lloc, els cristians ens sentíssim moguts a l'encontre amb el Déu viu. Que fos una pedagogia per a la *Lectio divina*, que ens permetrà el pluralisme, opcions molt diverses, però sempre dins la mateixa Casa del Pare, que en Jesús i per l'Esperit és ja ara la de totes i tots.

Tal vegada aquest II Centenari del primer catecisme diocesà de Mallorca ens desvetli per tal que tots contribuïm a fer que el Nou Catecisme de Mallorca, a la llinda del segle XXI, sigui un servidor de la Nova Evangelització. ■

Josep Amengual i Batle, M.SS.CC.

NOTES

- (1) GIBERT, Pierre. *Petite histoire de l'exègèse biblique*, (Lire la Bible, 94) Les éditions du Cerf, Paris, 1992, pàg. 18.
- (2) LLOMPART, G. «La real cédula de sobre la difusió del castellà i su repercusión en la diócesis de Mallorca», *BSAL*, 33 (1965)

357-379. Id., «Una puntualización acerca de la enseñanza del castellano en Mallorca», *BSAL*, 34 (1974) 404-406. La continuació de l'afer, vegeu la documentada a AMENGUAL I BATLE, Josep. «Nova documentació sobre la imposició del castellà a l'ensenyament del catecisme a la Seu de Mallorca, maig 1773 - gener 1779», *Fontes Rerum Balearium* (Nova etapa) 1 (1990) 177-211.

(3) PALAU DULCET, Antonio. *Manual del Libro hispanoamericano*, III, (Antonio Palau), Barcelona – Madrid, 1950, pàg. 230, el qual, sota la veu «cartilla», esmenta una *Cartilla para uso de las escuelas, Mallorca, 1566, 16.º, gót. 6 grab. En madera (Hidalgo)*. Devien ser qualque mena de «carta», de la impremta de Ferrando Cansoles o semblants, que s'inventarien pel 1541, cf. el que deim a *Llengua i catecisme*, pàg. 132. Sembla que la referència de PALAU DULCET, llegida fora context cultural, ha duit a confusió, i autors actuals la consideren una doctrina en castellà, la qual cosa sembla impossible. Vegeu-ho a SÁNCHEZ HERRERO, José. «La actividad educadora directa e institucional», a BARTOLOMÉ MARTÍNEZ, Bernabé. *Historia de la acción educadora de la Iglesia en España*, I. *Edades Antigua, Media y Moderna*, (BAC maior 49), Madrid 1995, pàg. 594, el qual, a la pàgina anterior diu que les doctrines d'aquest tipus foren enviaades a Amèrica. També, RESINES, Luis. *La catequesis en España. Historia y textos*. (BAC maior 56), Madrid 1997, pàg. 227, nota 116. Sembla que la confusió ha arribat a aquests dos autors a través d'una obra, que no he consultat, de DE LA TORRE VILLAR, Ernesto (ed.). «Estudio crítico en torno de los catecismos y cartillas como instrumentos de evangelización y civilización», a DE GANTE, Fray Pedro. *Doctrina cristiana en Lengua Mexicana*, México 1981, pàg. 34. Ara bé, el títol que donen ambdós és el que llegim a PALAU DULCET, del qual el degué prendre DE LA TORRE.

(4) MARTÍNEZ I TABERNER, Catalina. *La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i primer terç del XIX*, (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver/13. Universitat de les Illes Balears) Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, pàg. 97.

(5) Fra PASCUAL nasqué a la Ciutat de Mallorca el 1787, on morí el 1852, cf. Bover, II, n. 888, pàg. 63-64. Cf. PLANAS SAGRERA, J. «Exclaustrados Dominicos: Convento de Palma, n. 3». *BSAL* 17 (1918- 1919) 345, on diu que morí el 1852.

(6) P. 29. Aquesta anotació correspon a la pregunta del Catecisme: *¿Conviene que el cristiano lea las santas escrituras? Esta sería una de sus más santas y útiles ocupaciones.*

(7) CERVERA Y CERVERA, Jacinto M. *Instrucción y Exhortación pastoral sobre la enseñanza del catecismo, 17 feb. 1888*, s. l. ni data, pàg. 54 = BOEOM 28 (1888) 69.

(8) «Innerkirchliche Bewegungen und ihre Spiritualität», dins Hubert JEDIN, *Handbuch der Kirchengeschichte*, VII: *Die Weltkirche im 20. Jahrhundert*, Freiburg/B-Basel-Wien, 1979, pàg. 309, (= *Manual de Historia de la Iglesia*, IX, Barcelona 1984).

(9) ETCHEGARAY CRUZ, Adolfo. *Storia della Catechesi*, [Roma 1967], trad. d'*Historia de la Catequesis*, Santiago de Chile, 1962, pàg. 259.

(10) (Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. Institut d'Estudis Baleàrics), Mallorca, 1991 [1992] 269 pàg.

(11) *Europa ante el espejo*, (Crítica. Biblioteca de Bolsillo, 47) Barcelona, 2000. Ultra als eclesiàstics, als qui han escrit, al que ha llegit i als que han interpretat aquest diamant literari «nunca fue la nuestra una lengua de imposición», no ens caurà malament un repàs, certament crític, d'aquest llibre. Aquesta manera de fer història, per ventura, serà la que se'ns voldrà mostrar amb el Decreto de Humanidades? Crec que el text llegit fa poc prové del Ministerio de Cultura, que propugna fa anys el famós decret. Ens agradaria un poc més de respecte per la veritat diàfana. Així hom pot anar amb els altres sense temor a ser suplantat. És aquesta una manera de fer història.

(12) MAS I VIVES, Joan. «Josep de Togores i la llengua catalana», a *Llengua i Literatura*, 6 (1994-1995), 17-18.

(13) Vegeu un treball en curs de publicació, *La preil·lustració en els ambients eclesiàstics de Mallorca (ss. XVII-XVIII)*.

(14) Edició de 1813, pàg. 96 i de 1937, pàg. 165.

Al la Ciutat dels Llibres

Baltasar Gracián —i altres enginyosos autors— *Art de prudència*

L'editor Olañeta ha volgut conquerir un doble mèrit: publicar un clàssic de la literatura castellana i fer-ho en versió original i en traducció catalana. L'edició d'*Art de prudència* —selecció a partir d'*Oráculo manual y arte de prudencia* i de diverses col·leccions de dites castellanques també del segle XVII—, dins la col·lecció *Els petits llibres de la saviesa*, ha anat a càrrec d'Antonio Bernat Vistarini, i la traducció catalana a càrrec de Gabriel de la S. T. Sampol. Deu ser que la saviesa ha regit els criteris de selecció d'editor i traductor. Ja és sabuda la profunditat amb què Bernat aborda la literatura de l'època escrita en castellà: els seus estudis sobre Melo o Cervantes en proporcionen testimoniatge suficient. Més encara, la magnífica *Enciclopedia de emblemas españoles ilustrados* publicada l'any passat juntament amb J. Cull situen Bernat en una perspectiva del tot favorable per emprendre l'edició de l'*Art de prudència*. Efectivament, com diu ell mateix: «Oferim [...] en aquestes pàgines una ampla selecció dels aforismes de l'*Oráculo*, aquells especialment relacionats amb la prudència, transparentats sobre el fons popular dels refranys. Però a més, hem cercat contrapesar aquesta visió, que podria quedar en excés esbiaixada, amb un altre repertori que habita, oposadament, en un lloc força més culte de la imaginació de l'època: la iconografia sobre la prudència representada en els llibres d'emblemes espanyols» (pàg. 26).

D'aquesta manera situa la selecció de l'obra de Gracián a mitjan camí entre la paremiologia i l'emblemàtica.

I ja està bé, perquè aconsegueix amb gràcia unes vistes de l'època des de miradors estètics i ideològics diversos. Això ens retorna al clàssic *lectorem delectando pariterque monendo*, no tan aplicable a l'efecte de l'obra en si sobre un lector d'ara com a l'efecte d'aquesta antologia sobre aquell qui vulgui acostar-se a l'obra de Gracián i a allò que representa dins la seva època. En definitiva i per acabar de retratar aquesta antologia amb un dels aforis-

mes recollits: «Tres coses fan un prodigi, i són el do màxim de la summa liberalitat: enginy fecund, judici profund i gust rellevantment jocund» (pàg. 93).

Cal que ens referim ara a la traducció. Explica Bernat a la introducció que la prudència quan és personificada a la iconografia apareix amb un mirall i una serp: «Així, la memòria (el mirall) i l'astúcia del previngut (la serp), conèixer-se a si mateix i actuar enfront dels altres, s'ajunten una i altra vegada en el mateix quadre que retrata el prudent. I ara veïem, a més que prudència és sinònim de saviesa» (pàg. 13). Quin altre retrat del bon traductor ens pot anar millor que aquest retrat de la prudència? El mirall de la fidelitat, l'astúcia de reptar dissimuladament a la caça de la correspondència justa, conèixer el propi codi i actuar enfront dels altres codis: tot això fa un bon traductor, que ha de ser prudent quan cal i savi per discernir quan cal i quan no cal. Gabriel de la S. T. Sampol és una serp d'astúcia literària i un mirall de fidelitat traductora, i demostra la seva versatilitat en les dues tasques que fa en aquest volum: la traducció fidel de la primera part i l'aportació d'aforismes extrets de la tradició catalana a la segona part. Tot això explica per què no sentim aquest llibre tan allunyat del nostre món com l'hi deuen considerar els impius que no han passat més enllà del títol d'aquesta humil ressenya de justesa comprovable. Pitjor per a ells, no seran mai normals. ■

Nicolau A. Dols Salas

Hillgarth, J. N.

*Diplomatari lul·lià: documents relatius a Ramon Llull i a la seva família*¹

Permeteu-nos de començar l'escrit següent amb una afirmació: Llull era un personatge eminentment pragmàtic i gens utòpic. Aquesta és la conclusió més destacada a la qual hom pot arribar amb la lectura dels diferents documents que fan part del llibre *Diplomatari lul·lià: documents relatius a Ramon Llull i a la seva família*, de J. N. Hillgarth. Amb aquesta interessant compilació de cartes, testaments i altres textos s'inicia la Col·lecció Blaquerna, col·lecció impulsada per la Universitat de les Illes Balears i la Universitat de Barcelona i dirigida per Pere Rosselló (UIB) i Albert Soler (UB). A continuació intentarem d'exposar breument els diferents punts que ens han permès d'arribar a la sentència inicial, com també ens han fet concloure que aquesta nova publicació del professor Hillgarth és una obra d'una importància cabdal en els estudis lul·lians.

El *Diplomatari lul·lià* és un recull de cinquanta-un documents de registre i de temàtica diversos, ordenats cronològicament. Tanmateix, el punt en comú de tots és la figura del savi mallorquí Ramon Llull, el qual o bé és l'autor directe de les cartes o d'altres documents o bé hi és citat d'una manera o d'una altra. L'autenticitat de tots els escrits queda clarament explicada en la concisa introducció inicial de Hillgarth. Com hem exposat, la temàtica dels documents és diversa. A continuació en farem una petita síntesi.

El primer tema que cal destacar es refereix a l'adquisició de propietats per part de la família Llull arran de la conquesta catalana de Mallorca. Alguns dels documents són referits a l'adquisició de terres per part de la família (doc.1-4) o a l'adquisició d'esclaus per part de Ramon Llull (pare), com queda palès en els documents cinquè i sisè. En

aquests casos (com en alguns altres) ens acostam directament a la quotidianitat medieval, als problemes de cada dia d'una part de la societat (aquella que ara podríem anomenar «burgesa») de l'edat mitjana.

Abans de la conversió (i fins i tot posteriorment, com tindrem oportunitat de comentar), Llull era una persona implicada en els afers econòmics propis d'un home de l'època: Llull és constituït procurador dels béns de la seva dona, Blanca Picany (doc. 7), o fa de testimoni en el document en què el cavaller Jaume Picany reconeix un deute (doc. 9). Un document ben singular és el 12, en el qual Blanca Picany afirma que «el seu marit, s'ha tornat tan contemplatiu que no s'ocupa de l'administració dels seus béns temporals i així els seus béns es perden i són destruïts» (pàg. 37). Arran d'aquest fet la muller demana que li atorguin un altre administrador de les seves possessions (doc. 12).

Després de la conversió i de la revelació de l'Art, un dels projectes fonamentals de Llull és la conversió dels infidels. Per dur-lo a terme necessitava definir la manera més efectiva possible per aconseguir aquest objectiu. Així, Llull plantejà com a necessitat immediata la fundació d'escoles on els missioners aprenguessin les diferents llengües dels infidels perquè «un cop coneixedors de les variants de les seves llengües magnifiquin Déu en aquells idiomes allà on no és comprès» (pàg. 51). Pensam que és en aquest sentit que cal entendre la fundació del monestir de Miramar, a Deià, del qual trobam notícies a diferents documents del *Diplomatari*. Tals documents ens permeten de veure quina fou l'evolució de l'escola des que el 1276 el papa Joan XXI en confirmà la fundació feta per Jaume II de Mallor-

ca (doc. 14) fins que el 1301 el mateix monarca cedí les cases, el lloc i les pertinences de Miramar a l'abat de la Real (doc. 36).

Com hem dit, un dels propòsits lul·lians era la conversió dels infidels al cristianisme per raons necessàries «tot mostrant la veritat de les veritats, i palseu fermament que la llei dels cristians és l'autèntica» (doc. 23, pàg. 51). A les cartes al rei Felip IV de França i a la Universitat de París (un dels centres més importants del saber medieval) aquest ideal hi queda clarament reflectit. A més a més, aquestes cartes són d'una importància cabdal dins el present recull. D'una banda, són tres textos que no s'havien editat amb anterioritat, cosa que en dificultava enormement la consulta. D'altra banda, Llull deixa clarament explicat i definit, com hem esmentat, el seu projecte de conversió d'infidels i d'expansió de la fe cristiana, com també la manera de dur-lo a terme. Val a dir que són escrits d'una poecitat notable com ho poden demostrar les paraules següents: «Oh, font del coneixement més elevat que des de París amb tanta autoritat de professors ho amares tot amb la meravellosa doctrina, estén els teus torrents cap a les terres dels infidels i rega els cors eixuts dels errats amb la rosada del cel i allunya-hi les tenebres, fes-los accessibles als raigs de la llum eterna» (pàg. 57). Altrament, hom pot concloure que Llull era un bon diplomàtic que cercava el suport de les institucions més importants del moment. Certament, Llull tenia un projecte molt definit i només cercava la manera més efectiva per dur-lo a la pràctica. L'Art n'era un instrument fonamental. Per això l'explicava a la universitat de París i se n'aprovaren les seves lliçons sobre l'*Ars Brevis*.

Efectivament, Llull necessitava el suport institucional i econòmic per fer possible l'assoliment dels seus objectius. Des de ben prest, Llull comptava amb la protecció de la corona catalana. Són diversos els documents referits a l'ajut econòmic que rebia per part de Jaume II de Mallorca, d'Alfons II d'Aragó o de Jaume II d'Aragó. En el doc. 37, a tall d'exemple, Jaume II concedeix a Llull una pensió vitalícia de dos sous barcelonesos diaris (pàg. 74) o li fa un donatiu de cinc-cents sous barcelonesos distribuïts d'una manera molt pràctica i força curiosa des de la perspectiva actual: dos-cents sous per a vestits i tres-cents per a muntura. Són destacats, igualment, els documents referits a la qüestió econòmica de Miramar. Altrament, el nostre autor no es beneficiava únicament de l'ajuda pecuniària que li concedien els reis. Consideram que és força destacable el document 35, en el qual el rei Jaume II d'Aragó, el 1299, autoritzà Llull per predicar a les mesquites i a les sinagogues dels seus dominis. El rei recomanà el seu protegit al rei de Tunis i així mateix va fer tot quant era a les seves mans perquè fra Simó de Puigcerdà, antic deixeble de Llull, es traslladàs a Tunis per ajudar-lo en la traducció d'alguns llibres. En un altre document (31) podem comprovar com Llull obtingué l'autorització i la protecció del rei d'Hongria per parlar als musulmans de Lucera, sempre que no digués res en contra del rei o del seu pare.

Són destacats els escrits en què es fa palesa la intenció de Llull per establir contactes amb el dux de Venècia o per arribar a la cúria vaticana per promoure el seu projecte missioner, projecte en el qual no es descartava la intervenció militar, especialment per evitar l'avanç dels tàrtars.

Hem exposat anteriorment que Llull tenia certes preocupacions per ventura no tan espirituals i més terrenals, no tan sols abans de la conversió sinó també després. Així, abans de partir a Sicília l'any 1313 féu testament per repartir els seus béns. Els seus fills,

els marmessors i diferents convents de Palma en foren els beneficiaris. És destacable la manera com l'autor es preocupava per la transmissió de les seves obres, les quals, a més de ser copiades i enviades a llocs tan emblemàtics com

la cartoixa de Vauvert, s'havien de repartir entre diferents esglésies d'una manera força peculiar: «De manera que els posin en un armari a cada església a les quals els ofereixin lligats amb una cadena i, així, tots els que hi

vulguin llegir els puguin llegir i veure» (pàg. 90).

El *Diplomatari lul·lià* és, per tant, un recull magnífic (si se'n permet aquesta consideració) pel contingut en si dels documents, però també per altres motius. D'una banda, com hem exposat, ens permet de tenir en una sola publicació diferents escrits localitzats arreu d'una importància cabdal en l'estudi de Ramon Llull, documents alguns dels quals eren de difícil accés. D'altra banda, el llibre compta amb un índex onomàstic, toponímic i d'obres citades, la qual cosa en facilita absolutament l'estudi. I sobretot, els textos llatins van acompanyats de la pertinent i precisa traducció al català de Lluís Cifuentes, fet que facilita la comprensió dels diferents textos, especialment en aquells de sintaxi llatina ampullosa o recargolada.

Amb aquesta nova publicació de J. N. Hillgarth es pot comprovar que Llull era un personatge dedicat completament als seus ideals i als seus projectes, però alhora era un home preocupat pels afers terrenals, un home que veia que els seus projectes no es podien dur a terme sense el suport econòmic i polític dels mandataris del moment. Era un personatge que tocava clarament de peus a terra, gens utòpic, malgrat la imatge mística i transcendental que en alguns casos s'ha creat. En conclusió, el *Diplomatari lul·lià* és una obra molt interessant i ben destacada en la bibliografia lul·liana recent. ■

Maria Isabel Ripoll

NOTA

(1) Hillgarth, J. N. *Diplomatari lul·lià: documents relatius a Ramon Llull i a la seva família*. Traducció de documents a cura de L. Cifuentes. (Barcelona: Universitat de les Illes Balears i Universitat de Barcelona, 2001; Programa Blaquerna d'Estudis Lul·lians, col·lecció Blaquerna, núm. 1).

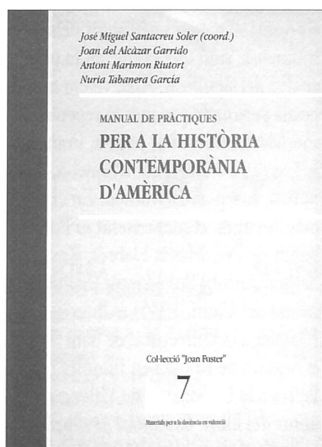

Mostrador

Francesc BUJOSA: *EN DIÀLEG AMB PERE A. SERRA*. Lleonard Muntaner Editor (Mallorquins en diàleg, 10), Palma, 2001, 181 pàgs.

Interessant aproximació a la figura d'un dels mallorquins més destacats dels darrers temps, l'empresari de la premsa Pere Antoni Serra Bauzá (Sóller, 1928). Entre d'altres aspectes, podem esmentar les pàgines dedicades als seus orígens familiars, les relacions amb el món de l'art i amb el món de la política. L'autor, Francesc Bujosa i Homar (Esporles, 1947), és catedràtic d'Història de la Ciència de la Universitat de les Illes Balears. AMR.

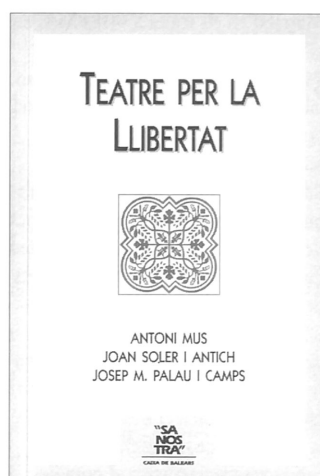

José Miguel SANTACREU SOLER (coord.), Joan del ALCÁZAR GARRIDO, Antoni MARIMON RIUTORT i Nuria TABANERA GARCIA: *MANUAL DE PRÀCTIQUES PER A LA HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA D'AMÈRICA*. Universitat d'Alacant (Joan Fuster, 7), 2000, 259 pàgs.

La realització de classes pràctiques cada vegada va adquirint més importància en l'ensenyament superior. Amb aquest llibre s'aporta un material d'un gran interès per fer l'assignatura Història Contemporània d'Amèrica, obligatòria en els estudis d'Història. Es tracta, probablement, del primer manual d'aquestes característiques editat a l'Estat espanyol i constitueix, en certa manera, una fita en el procés de normalització lingüística de la llengua catalana, tan mancada de manuals universitaris.

L'obra s'estructura en cinc grans blocs temàtics, que abracen des dels processos independentistes fins a l'actual democratització i desmilitarització. Cadascun d'aquests apartats inclou textos, lectures literàries recomanades, pel·lícules aconsellades, estadístiques i mapes. Cal indicar que s'han traduït, quasi sempre per primera vegada, textos fonamentals de la història americana, redactats originalment en anglès, portuguès i castellà. El llibre inclou, a més, un ampli apartat en el qual s'ofereixen orientacions per treballar a classe els esmentats materials, així com una cronologia bàsica.

Els autors són els professors de la Universitat d'Alacant J. M. Santacreu; de la Universitat de València, Joan del Alcázar i Nuria Tabanera, i de la Universitat de les Illes Balears, Antoni Marimon. Cal indicar que l'edició ha comptat amb el suport de les tres esmentades universitats.

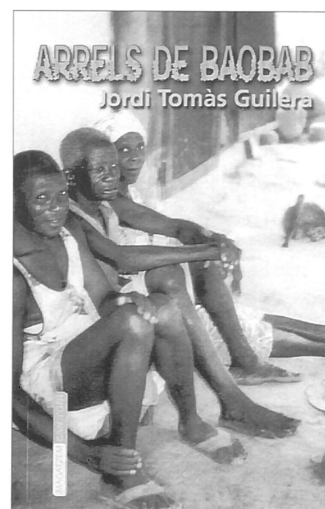
Antoni MUS, Joan SOLER I ANTICH i Josep M. PALAU I CAMPS: *TEATRE PER LA LLIBERTAT*. Sa Nostra (Tia de sa Real, 21), Mallorca, 2001, 227 pàgs.

En aquest volum l'historiador de la literatura i, també de qüestions socials i polítiques, Antoni Nadal i Soler, ha reunit tres textos teatrals d'autors mallorquins (de naixement o d'adopció) que tenen en comú la seva temàtica. Les tres obres (titulades *Por*, *El misteri de les flors de paper* i *Quan només es canvia de camisa*) reflecteixen situacions derivades de la Guerra Civil i propugnen la llibertat i la igualtat de les persones. Es tracta d'un teatre explícitament polític, que va intentar renovar la tradició teatral mallorquina. AMR.

Jordi TOMÀS GUILERA: *ARRELS DE BAOBAB*. Edicions Documenta Balear (Magatzem can Toni, 5), Palma, 165 pàgs.

Novel·la històrica que presenta dos fils narratius força diferents, però que tenen en comú la lluita per la llibertat dels pobles i de les persones. Una, més propera, narra el final de la Guerra Civil i la resistència contra el nazisme;

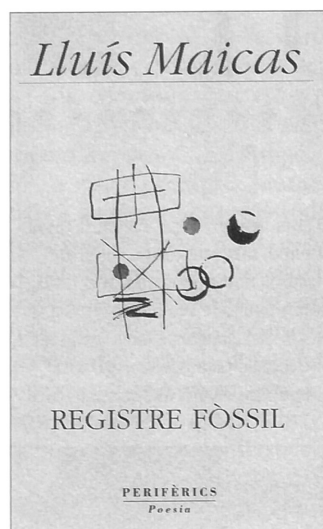
l'altra, més exòtica i, segons la meua opinió, més interessant, narra la història d'una dona de l'ètnia diola, Aliin Situ, que va protagonitzar a la regió de Casamance (avui integrada a la força a l'estat del Senegal) una important revolta anticolonial. AMR

Maria-Josep MULET: *LA FOTOGRAFIA A LES BALEARS (1839-1970)*. Edicions Documenta Balear (Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, 28), Palma, 2001, 64 pàgs.

Maria-Josep Mulet és professora d'Història de l'Art a la UIB i ha publicat diverses monografies sobre història de la fotografia. Com a coordinadora, també va ésser una de les persones que feren possible els primers volums de la *Gran enciclopèdia de Mallorca*. En aquest llibre, sempre d'acord amb l'estil sintètic de la col·lecció, ens ofereix una interessant panoràmica de l'evolució de la fotografia a les Illes balears. L'obra s'estructura en quatre blocs, que analitzen els inicis de la fotografia i la descoberta del paisatge i de l'etnografia locals, el desenvolupament comercial i la fotografia d'estudi, la premsa i la

fotografia i la «nova fotografia» i les propostes més actuals. AMR

Lluís MAICAS: REGISTRE FÒSSIL. Pròleg de Jaume Pomar. Perifèrics (Poesia), Palma, 2001, 241 pàg.

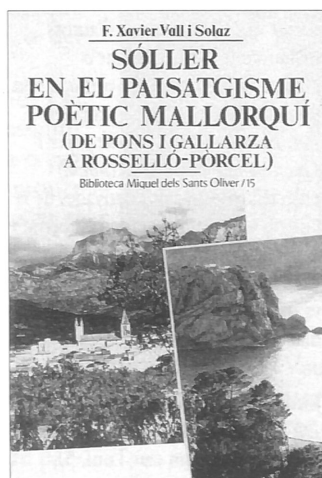
Aquest nou llibre de Lluís Maicas —que ha combinat l'exercici de la poesia a través de la paraula amb la realització de poemes-objecte i poesia visual— té la particularitat de tractar-se d'una selecció de poemes extreta dels onze reculls publicats fins ara per l'autor inquer. L'extens pròleg i la tria han anat a càrrec de Jaume Pomar, que ha tingut l'encert d'incorporar textos d'obres de les quals s'havien fet tiratges reduïdíssims, adreçats bàsicament a les amistats més properes al poeta. com és el cas de *Besties domèstiques* (1991, 27 exemplars), *Campana incerta* (1995, 27 exemplars), *El seny del lladre* (1997, 29 exemplars) o *D'ofici botxi* (2000, 36 exemplars), entre d'altres. A part, també hi trobam poemes d'altres reculls amb tiratge més comercial, com *Viatge al corc* (1997), *El seny del foll* (1998), *Natures mortes* (1999).

Miquel COLL I CANYELLES, Tolo AGUILAR, Maria HORRACH i Francesc TOMÀS: *TERRISSERS I CERAMISTES. MARRATXÍ 2001.*

Es tracta d'un catàleg dels principals artífexs de Marratxí, on n'hi ha que treballen l'artesanía tradicional

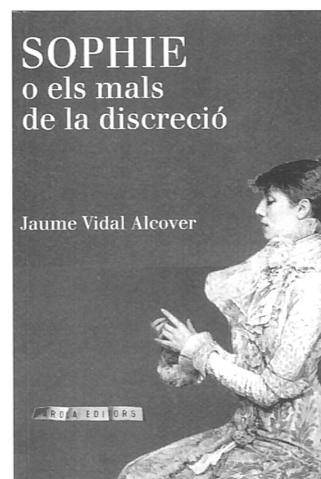
i d'altres, la creativa. Escriu el pròleg Mn. Baltasar Coll, que es defineix com a «ceramòfil», el qual fa un recorregut temàtic des de les peces de Pula a les de Marratxí, i s'atura en consideracions semàntiques, com són ara les absències de les paraules *obrieres* i *siurrellers* en els diccionaris, que, segons ell, hi haurien d'existir. Baltasar Coll recull també les referències d'arxiu de les gerrerries de Marratxí en els segles XVIII i XIX, en ocasions «reduïdes quasi a xifres», i s'endinsa també en la descripció d'un taller ceràmic, comparant-lo amb una casera, els alvèols de la qual són els recipients que fabrica. L'autor del llibre, Miquel Coll, inicia l'obra amb un capítol dedicat als orígens històrics de les ollerries de Porró i de la hipòtesi del trasllat, a aquest indret, dels ollers de Santa Eugènia. Continua oferint una relació de les famílies que es dediquen al treball del fang, amb una fitxa molt completa de cadascuna, en la qual es detallen la tradició familiar, la descripció de la gerrerria, els productes característics, el nom del propietari i dels artesans, etc. Coll exposa endemés l'obra d'onze artistes ceràmics que, com diu ell mateix, usen el fang «com a via d'expressió de les seves emocions», tot convertint la Fira del fang de Marratxí en una extraordinària trobada de creadors de la més diversa índole. EG.

F. Xavier VALL I SOLAZ: *SÓLLER EN EL PAISATGISME MALLORQUÍ (DE PONS I GALLARZA A ROSSELLÓ-PORCEL).* Universitat de les Illes Balears i Publicacions de l'Abadia de

Montserrat (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver, 15), Palma-Barcelona, 2001, 300 pàg.

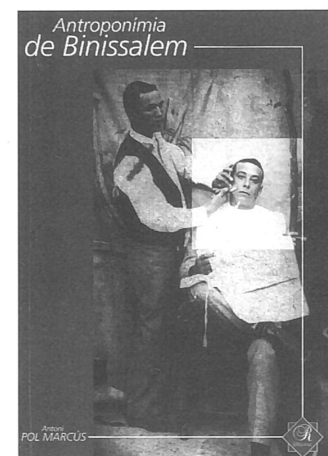
La presència del paisatge en la poesia mallorquina és un tret ben evident i mantes vegades destacat per crítics i estudiosos. F. Xavier Vall ha volgut, en el llibre que presentam, fer una anàlisi exhaustiva d'aquesta temàtica a partir d'un lloc concret, Sóller, per la freqüència en què apareix la vall en la producció il·lenca, pels bons poemes que inspira i per la «representativitat dels diversos enfocaments». L'obra s'inicia amb una introducció en la qual l'autor parla, de forma general, del paisatgisme en la poesia mallorquina des dels orígens, tot fent esment dels diferents gèneres i estils. Seguidament el tema s'acota i s'estudia la vall de Sóller com a objecte paisatgístic i s'esmenten els diversos tractaments que ha tingut. Li serveixen d'exemple autors com J. L. Pons i Gallarza, Miquel Costa i Llobera, Miquel dels S. Oliver, M. Antònia Salvà, Joan Pons i Marquès, Guillem Colom i Ferrà, Miquel Forteza Pinya i B. Rosselló-Pòrcel. Al final, a mode d'apèndix, es reproduïxen els poemes esmentats al llarg de l'obra i s'ofereixen unes conclusions i una bibliografia.

Jaume VIDAL ALCOVER: *SOPHIE O ELS MALS DE LA DISCRECIÓ.* Arola Editors (La gent del llamp, 41), Tarragona, 2001, 255 pàg.

Es tracta d'una reedició de la novel·la del poeta, novel·lista, dramaturg, crític literari i traductor

Jaume Vidal Alcover, apareguda per primera vegada l'abril de 1971. S'hi han incorporat també les notes que féu l'autor per a la segona i la tercera edició, en què parla, amb la contundència que sempre el caracteritzà, de la fredor amb què l'anomenada crítica literària (o el «mandarinisme que regeix i transtorna la literatura catalana», en paraules de Vidal Alcover) acollí l'obra.

Antoni POL MARCÚS: *ANTROPONÍMIA DE BINISALEM.* Ajuntament de Binissalem (Robinària, 1), Binissalem, 2001, 123 pàg.

L'Ajuntament de Binissalem ha encetat una col·lecció de monografies que, sota el títol de «Robinària», pretén difondre la història i la cultura de Binissalem. El llibre que presentam n'és el primer número. L'autor hi recull els més de tres mil registres diferents que constitueixen, en aquest canvi de mil·lenni, el corpus onomàstic d'aquest poble del Raiguer. Antoni Pol, però, no es limita simplement a transcriure els noms, llinatges i malnoms dels robinencs, sinó que també en fa una anàlisi del significat. Així, veïem que els noms personals que més es repeteixen són Maria, Antoni-a, Joan-a, Francesc-a, Catalina, Margalida, Miquel-a, Jaume, Josep-a i Bartomeu. En el cas dels llinatges, el més reiterat és Pons, seguit de Pol, Moyà, Llabrés, Rosselló i Salom. Antoni Pol Marcús (Santa Maria del Camí, 1935) és llicenciat en filosofia a la Universitat de Sant Tomàs d'Aquino de Roma i en filosofia i lletres a la Universitat de València i és autor del llibre *Urbanitat de disseny per a una final de mil·lenni* (1994).

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ
DEPARTAMENT TÈCNIC**

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**

**CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS**

**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICIONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA**

El millor servei a la seva disposició

ELÈCTRICA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nureduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

MENORCA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Poligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

EIVISSA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

C/. Bisbe Abad y Lasierra, 48
Tel. 31 09 93

LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Nureduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

CEMESA SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Gran Via Asima, cant. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

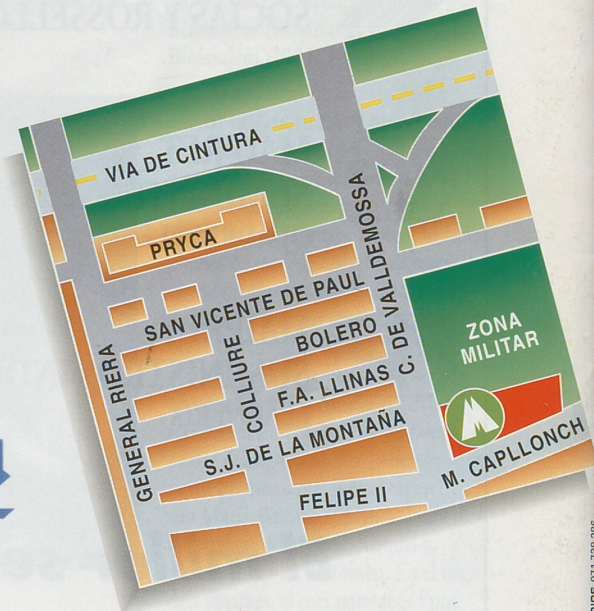
MAIPRET SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.

Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

 MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 971 75 03 45 - Palma